Shri Shiva Mahapuranam 3 Shatarudra Samhita

श्रीशिवमहापुराणम् ३ शतरुद्रसंहिता

Document Information

Text title : shivapurANam 3 shatarudrasaMhitA

File name : shivapurANam3shatarudrasaMhitA.itx

Category : shiva, purANa, shivapurANa

Location : doc_purana

Proofread by : Revathy Rajaraman and team members Malati Shekar, Latha Murali, Meenakshi Premanand, Jayalakshmi, Gayathri, Uma Mahesh, Sripriya, Sornavalli

Latest update : January 23, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

January 23, 2026

sanskritdocuments.org

श्रीशिवमहापुराणम् ३ शतरुद्रसंहिता

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥ तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१. प्रथमोऽध्यायः । शिवस्य पञ्चब्रह्मावतारवर्णनम् ।

वन्दे महानन्दमनन्तलीलम्महेश्वरं सर्वविभुं महान्तम् ।
गौरीप्रियं कार्तिकविघ्नराजसमुद्भवं शङ्करमादिदेवम् ॥ १॥

शौनक उवाच ।
व्यासशिष्य महाभाग सूत ज्ञानदयानिधे ।
वद शम्भ्ववतारांश्च यैरकार्षीत्सतां शिवम् ॥ १॥

सूत उवाच ।
मुने शौनक सद्वृत्त्या दत्तचित्तो जितेन्द्रियः ।
अवताराञ्छिवस्याहं वच्मि ते मुनये शृणु ॥ २॥

एतत्पृष्टः पुरा नन्दी शिवमूर्तिस्सतां गतिः ।
सनत्कुमारेण मुने तमुवाच शिवं स्मरन् ॥ ३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
असङ्ख्याता हि कल्पेषु विभोः सर्वेश्वरस्य वै ।
अवतारास्तथापीह वच्म्यहं तान्यथामति ॥ ४॥

एकोनविंशकः कल्पो विज्ञेयः श्वेतलोहितः ।
सद्योजातावतारस्तु प्रथमः परिकीर्तितः ॥ ५॥

तस्मिंस्तत्परमं ब्रह्म ध्यायतो ब्रह्मणस्तथा ।
उत्पन्नस्तु शिखायुक्तः कुमारः श्वेतलोहितः ॥ ६॥

तं दृष्ट्वा पुरुषं ब्रह्मा ब्रह्मरूपिणमीश्वरम् ।

ज्ञात्वा ध्यात्वा स हृदये ववन्दे प्रयताञ्जलिः ॥ ७॥

सद्योजातं शिवं बुद्ध्वा जहर्ष भुवनेश्वरः ।
मुहुर्मुहुश्च सद्बुद्ध्या परं तं समचिन्तयत् ॥ ८॥

ततोऽस्य ध्यायतः श्वेताः प्रादुर्भूता यशस्विनः ।
कुमाराः परविज्ञानपरब्रह्मस्वरूपिणः ॥ ९॥

सुनन्दो नन्दनश्चैव विश्वनन्दोपनन्दनौ ।
शिष्यास्तस्य महात्मानो यैस्तद्ब्रह्म समावृतम् ॥ १०॥

सद्योजातश्च वै शम्भुर्ददौ ज्ञानं च वेधसे ।
सर्गशक्तिमपि प्रीत्या प्रसन्नः परमेश्वरः ॥ ११॥

ततो विंशतिमः कल्पो रक्तो नाम प्रकीर्तितः ।
ब्रह्मा यत्र महातेजा रक्तवर्णमधारयत् ॥ १२॥

ध्यायतः पुत्रकामस्य प्रादुर्भूतो विधेः सुतः ।
रक्तमाल्याम्बरधरो रक्ताक्षो रक्तभूषणः ॥ १३॥

स तं दृष्ट्वा महात्मानं कुमारं ध्यानमाश्रितः ।
वामदेवं शिवं ज्ञात्वा प्रणनाम कृताञ्जलिः ॥ १४॥

ततस्तस्य सुता ह्यासंश्चत्वारो रक्तवाससः ।
विरजाश्च विवाहश्च विशोको विश्वभावनः ॥ १५॥

वामदेवः स वै शम्भुर्ददौ ज्ञानं च वेधसे ।
सर्गशक्तिमपि प्रीत्या प्रसन्नः परमेश्वरः ॥ १६॥

एकविंशतिमः कल्पः पीतवासा इति स्मृतः ।
ब्रह्मा यत्र महाभागः पीतवासा बभूव ह ॥ १७॥

ध्यायतः पुत्रकामस्य विधेर्जातः कुमारकः ।
पीतवस्त्रादिकप्रौढो महातेजा महाभुजः ॥ १८॥

तं दृष्ट्वा ध्यानसंयुक्तं ज्ञात्वा तत्पुरुषं शिवम् ।
प्रणनाम ततो बुद्ध्या गायत्रीं शाङ्करीं विधिः ॥ १९॥

जपित्वा तु महादेवीं सर्वलोकनमस्कृताम् ।
प्रसन्नस्तु महादेवो ध्यानयुक्तेन चेतसा ॥ २०॥

ततोऽस्य पार्श्वतो दिव्याः प्रादुर्भूताः कुमारकाः ।
पीतवस्त्रा हि सकला योगमार्गप्रवर्तकाः ॥ २१॥

ततस्तस्मिन्गते कल्पे पीतवर्णे स्वयम्भुवः ।
पुनरन्यः प्रवृत्तस्तु कल्पो नाम्ना शिवस्तु स ॥ २२॥

एकार्णवे संव्यतीते दिव्यवर्षसहस्रके ।
स्रष्टुकामः प्रजा ब्रह्मा चिन्तयामास दुःखितः ॥ २३॥

ततोऽपश्यन्महातेजाः प्रादुर्भूतं कुमारकम् ।
कृष्णवर्णं महावीर्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ॥ २४॥

धृतकृष्णाम्बरोष्णीषं कृष्णयज्ञोपवीतिनम् ।
कृष्णेन मौलिनायुक्तं कृष्णस्नानानुलेपनम् ॥ २५॥

स तं दृष्ट्वा महात्मानमघोरं घोरविक्रमम् ।
ववन्दे देवदेवेशमद्भुतं कृष्णपिङ्गलम् ॥ २६॥

अघोरं तु ततो ब्रह्मा ब्रह्मरूपं व्यचिन्तयत् ।
तुष्टाव वाग्भिरिष्टाभिर्भक्तवत्सलमव्ययम् ॥ २७॥

अथास्य पार्श्वतः कृष्णाः कृष्णस्नानानुलेपनाः ।
चत्वारस्तु महात्मानः सम्बभूवुः कुमारकाः ॥ २८॥

कृष्ण कृष्णशिखश्चैव कृष्णास्यः कृष्णकण्ठधृक् ।
इति तेऽव्यक्तनामानः शिवरूपाः सुतेजसः ॥ २९॥

एवम्भूता महात्मानो ब्रह्मणः सृष्टिहेतवे ।
योगं प्रवर्तयामासुर्घोराख्यं महदद्भुतम् ॥ ३०॥

अथान्यो ब्रह्मणः कल्पः प्रावर्तत मुनीश्वराः ।
विश्वरूप इति ख्यातो नामतः परमाद्भुतः ॥ ३१॥

ब्रह्मणः पुत्रकामस्य ध्यायतो मनसा शिवम् ।
प्रादुर्भूता महानादा विश्वरूपा सरस्वती ॥ ३२॥

तथाविधः स भगवानीशानः परमेश्वरः ।
शुद्धस्फटिकसङ्काशः सर्वाभरणभूषितः ॥ ३३॥

तं दृष्ट्वा प्रणनामासौ ब्रह्मेशानमजं विभुम् ।
सर्वगं सर्वदं सर्वं सुरूपं रूपवर्जितम् ॥ ३४॥

ईशानोऽपि तथादिश्य सन्मार्गं ब्रह्मणे विभुः ।
सशक्तिः कल्पयाञ्चक्रे स बालांश्चतुरः शुभान् ॥ ३५॥

जटी मुण्डी शिखण्डी च अर्धमुण्डश्च जज्ञिरे ।
योगेनादिश्य सद्धर्मं कृत्वा योगगतिं गताः ॥ ३६॥

एवं सङ्क्षेपतः प्रोक्तः सद्यादीनां समुद्भवः ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ लोकानां हितकाम्यया ॥ ३७॥

अथ तेषां महाप्राज्ञ व्यवहारं यथायथम् ।
त्रिलोकहितकारं हि सर्वं ब्रह्माण्डसंस्थितम् ॥ ३८॥

ईशानः पुरुषोऽघोरो वामसंज्ञस्तथैव च ।
ब्रह्मसंज्ञा महेशस्य मूर्तयः पञ्च विश्रुताः ॥ ३९॥

ईशानः शिवरूपश्च गरीयान्प्रथमः स्मृतः ।
भोक्तारं प्रकृतेः साक्षात्क्षेत्रज्ञमधितिष्ठति ॥ ४०॥

शैवस्तत्पुरुषाख्यश्च स्वरूपो हि द्वितीयकः ।
गुणाश्रयात्मकं भोग्यं सर्वज्ञमधितिष्ठति ॥ ४१॥

धर्माय स्वाङ्गसंयुक्तं बुद्धितत्त्वं पिनाकिनः ।
अघोराख्यस्वरूपो यस्तिष्ठत्यन्तस्तृतीयकः ॥ ४२॥

वामदेवाह्वयो रूपश्चतुर्थः शङ्करस्य हि ।
अहङ्कृतेरधिष्ठानो बहुकार्यकरः सदा ॥ ४३॥

ईशानाह्वस्वरूपो हि शङ्करस्येश्वरः सदा ।
श्रोत्रस्य वचसश्चापि विभोर्व्योम्नस्तथैव च ॥ ४४॥

त्वक्पाणिस्पर्शवायूनामीश्वरं रूपमैश्वरम् ।
पुरुषाख्यं विचारज्ञा मतिमन्तः प्रचक्षते ॥ ४५॥

वपुषश्च रसस्यापि रूपस्याग्नेस्तथैव च ।
अघोराख्यमधिष्ठानं रूपं प्राहुर्मनीषिणः ॥ ४६॥

रशनायाश्च पायोश्च रसस्यापां तथैव च ।
ईश्वरं वामदेवाख्यं स्वरूपं शाङ्करं स्मृतम् ॥ ४७॥

घ्राणस्य चैवोपस्थस्य गन्धस्य च भुवस्तथा ।

सद्योजाताह्वयं रूपमीश्वरं शाङ्करं विदुः ॥ ४८॥

इमे स्वरूपाः शम्भोर्हि वन्दनीयाः प्रयत्नतः ।
श्रेयोऽर्थिभिर्नरैर्नित्यं श्रेयसामेकहेतवः ॥ ४९॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि सद्यादीनां समुद्भवम् ।
स भुक्त्वा सकलान्कामान्प्रयाति परमां गतिम् ॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शिवस्य पञ्चब्रह्मावतारवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ ३.१॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२. द्वितीयोऽध्यायः । शिवाष्टमूर्त्तिवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु तात महेशस्यावतारान्परमान्प्रभो ।
सर्वकार्यकराँल्लोके सर्वस्य सुखदां मुने ॥ १॥

तस्य शम्भोः परेशस्य मूर्त्यष्टकमयं जगत् ।
तस्मिन्व्याप्य स्थितं विश्वं सूत्रे मणिगणा इव ॥ २॥

शर्वो भवस्तथा रुद्र उग्रो भीमः पशोः पतिः ।
ईशानश्च महादेवो मूर्तयश्चाष्ट विश्रुताः ॥ ३॥

भूम्यम्भोऽग्निमरुद्व्योमक्षेत्रज्ञार्कनिशाकराः ।
अधिष्ठिताश्च शर्वाद्यैरष्टरूपैः शिवस्य हि ॥ ४॥

धत्ते चराचरं विश्वं रूपं विश्वम्भरात्मकम् ।
शङ्करस्य महेशस्य शास्त्रस्यैवेति निश्चयः ॥ ५॥

सञ्जीवनं समस्तस्य जगतः सलिलात्मकम् ।
भव इत्युच्यते रूपं भवस्य परमात्मनः ॥ ६॥

बहिरन्तर्जगद्विश्वं बिभर्ति स्पन्दते स्वयम् ।
उग्र इत्युच्यते सद्भी रूपमुग्रस्य सत्प्रभोः ॥ ७॥

सर्वावकाशदं सर्वव्यापकं गगनात्मकम् ।
रूपं भीमस्य भीमाख्यं भूपवृन्दस्य भेदकम् ॥ ८॥

सर्वात्मनामधिष्ठानं सर्वक्षेत्रनिवासकम् ।
रूपं पशुपतेर्ज्ञेयं पशुपाशनिकृन्तनम् ॥ ९॥

सन्दीपयञ्जगत्सर्वं दिवाकरसमाह्वयम् ।
ईशानाख्यं महेशस्य रूपं दिवि विसर्पति ॥ १०॥

आप्याययति यो विश्वममृतांशुर्निशाकरः ।
महादेवस्य तद्रूपं महादेवस्य चाह्वयम् ॥ ११॥

आत्मा तस्याष्टमं रूपं शिवस्य परमात्मनः ।
व्यापिकेतरमूर्तीनां विश्वं तस्माच्छिवात्मकम् ॥ १२॥

शाखाः पुष्यन्ति वृक्षस्य वृक्षमूलस्य सेचनात् ।
तद्वदस्य वपुर्विश्वं पुष्यते च शिवार्चनात् ॥ १३॥

यथेह पुत्रपौत्रादेः प्रीत्या प्रीतो भवेत्पिता ।
तथा विश्वस्य सम्प्रीत्या प्रीतो भवति शङ्करः ॥ १४॥

क्रियते यस्य कस्यापि देहिनो यदि निग्रहः ।
अष्टमूर्तेरनिष्टं तत्कृतमेव न संशयः ॥ १५॥

अष्टमूर्त्यात्मना विश्वमधिष्ठायास्थितं शिवम् ।
भजस्व सर्वभावेन रुद्रं परमकारणम् ॥ १६॥

इति प्रोक्ताः स्वरूपास्ते विधिपुत्राष्टविश्रुताः ।
सर्वोपकारनिरताः सेव्याः श्रेयोऽर्थिभिर्नरैः ॥ १७॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शिवाष्टमूर्त्तिवर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ ३.२॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३. तृतीयोऽध्यायः । शिवस्यार्द्धनारीश्वरावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु तात महाप्राज्ञ विधिकामप्रपूरकम् ।
अर्द्धनारीनराख्यं हि शिवरूपमनुत्तमम् ॥ १॥

यदा सृष्टाः प्रजाः सर्वाः न व्यवर्द्धन्त वेधसा ।
तदा चिन्ताकुलोऽभूत्स तेन दुःखेन दुःखितः ॥ २॥

नभोवाणी तदाभूद्वै सृष्टिं मिथुनजां कुरु ।
तच्छ्रुत्वा मैथुनीं सृष्टिं ब्रह्मा कर्तुममन्यत ॥ ३॥

नारीणां कुलमीशानान्निर्गतं न पुरा यतः ।
ततो मैथुनजां सृष्टिं कर्तुं शेके न पद्मभूः ॥ ४॥

प्रभावेण विना शम्भोर्न जायेरन्निमाः प्रजाः ।
एवं सञ्चिन्तयन्ब्रह्मा तपः कर्त्तुं प्रचक्रमे ॥ ५॥

शिवया परया शक्त्या संयुक्तं परमेश्वरम् ।
सञ्चिन्त्य हृदये प्रीत्या तेपे स परमं तपः ॥ ६॥

तीव्रेण तपसा तस्य संयुक्तस्य स्वयम्भुवः ।
अचिरेणैव कालेन तुतोष स शिवो द्रुतम् ॥ ७॥

ततः पूर्णचिदीशस्य मूर्तिमाविश्य कामदाम् ।
अर्द्धनारीनरो भूत्वा ततो ब्रह्मान्तिकं हरः ॥ ८॥

तं दृष्ट्वा शङ्करं देवं शक्त्या परमयान्वितम् ।
प्रणम्य दण्डवद्ब्रह्मा स तुष्टाव कृताञ्जलिः ॥ ९॥

अथ देवो महादेवो वाचा मेघगभीरया ।
सम्भवाय सुसम्प्रीतो विश्वकर्ता महेश्वरः ॥ १०॥

ईश्वर उवाच ।
वत्स वत्स महाभाग मम पुत्र पितामह ।
ज्ञातवानस्मि सर्वं तत्तत्त्वतस्ते मनोरथम् ॥ ११॥

प्रजानामेव वृद्ध्यर्थं तपस्तप्तं त्वयाधुना ।
तपसा तेन तुष्टोऽस्मि ददामि च तवेप्सितम् ॥ १२॥

इत्युक्त्वा परमोदारं स्वभावमधुरं वचः ।
पृथक्चकार वपुषो भागाद्देवीं शिवां शिवः ॥ १३॥

तां दृष्ट्वा परमां शक्तिं पृथग्भूतां शिवागताम् ।
प्रणिपत्य विनीतात्मा प्रार्थयामास तां विधिः ॥ १४॥

ब्रह्मोवाच ।
देवदेवेन सृष्टोऽहमादौ त्वत्पतिना शिवे ।
प्रजाः सर्वा नियुक्ताश्च शम्भुना परमात्मना ॥ १५॥

मनसा निर्मिताः सर्वे शिवे देवादयो मया ।
न वृद्धिमुपगच्छन्ति सृज्यमानाः पुनःपुनः ॥ १६॥

मिथुनप्रभवामेव कृत्वा सृष्टिमतः परम् ।
संवर्द्धयितुमिच्छामि सर्वा एव मम प्रजाः ॥ १७॥

न निर्गतं पुरा त्वत्तो नारीणां कुलमव्ययम् ।
तेन नारीकुलं स्रष्टुं मम शक्तिर्न विद्यते ॥ १८॥

सर्वासामेव शक्तीनां त्वत्तः खलु समुद्भवः ।
तस्मात्त्वां परमां शक्तिं प्रार्थयाम्यखिलेश्वरीम् ॥ १९॥

शिवे नारीकुलं स्रष्टुं शक्तिं देहि नमोऽस्तु ते ।
चराचरजगद्वृद्धिहेतोर्मातः शिवप्रिये ॥ २०॥

अन्यं त्वत्तः प्रार्थयामि वरं च वरदेश्वरि ।
देहि मे तं कृपां कृत्वा जगन्मातर्नमोऽस्तु ते ॥ २१॥

चराचरविवृद्ध्यर्थमीशेनैकेन सर्वगे ।
दक्षस्य मम पुत्रस्य पुत्री भव भवाम्बिके ॥ २२॥

एवं संयाचिता देवी ब्रह्मणा परमेश्वरी ।
तथास्त्विति वचः प्रोच्य तच्छक्तिं विधये ददौ ॥ २३॥

तस्माद्धि सा शिवा देवी शिवशक्तिर्जगन्मयी ।
शक्तिमेकां भ्रुवोर्मध्यात्ससर्जात्मसमप्रभाम् ॥ २४॥

तामाह प्रहसन्प्रेक्ष्य शक्तिं देववरो हरः ।
कृपासिन्धुर्महेशानो लीलाकारी भवाम्बिकाम् ॥ २५॥

शिव उवाच ।

तपसाराधिता देवि ब्रह्मणा परमेष्ठिना ।
प्रसन्ना भव सुप्रीत्या कुरु तस्याखिलेप्सितम् ॥ २६॥

तामाज्ञां परमेशस्य शिरसा प्रतिगृह्य सा ।
ब्रह्मणो वचनाद्देवी दक्षस्य दुहिताऽभवत् ॥ २७॥

दत्त्वैवमतुलां शक्तिं ब्रह्मणे सा शिवा मुने ।'
विवेश देहं शम्भोर्हि शम्भुश्चान्तर्दधे प्रभुः ॥ २८॥

तदाप्रभृति लोकेऽस्मिन्स्त्रिया भागः प्रकल्पितः ।
आनन्दं प्राप स विधिः सृष्टिर्जाता च मैथुनी ॥ २९॥

एतत्ते कथितं तात शिवरूपं महोत्तमम् ।
अर्द्धनारीनरार्द्धं हि महामङ्गलदं सताम् ॥ ३०॥

एतदाख्यानमनघं यः पठेच्छृणुयादपि ।
स भुक्त्वा सकलान्भोगान्प्रयाति परमां गतिम् ॥ ३१॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां रुद्रसंहितायां शिवस्यार्द्धनारीश्वरावतारवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३.३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.४. चतुर्थोऽध्यायः । ऋषभचरित्रवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ चरितं शाङ्करं मुदा ।
रुद्रेण कथितं प्रीत्या ब्रह्मणे सुखदं सदा ॥ १॥

शिव उवाच ।
सप्तमे चैव वाराहे कल्पे मन्वन्तराभिधे ।
कल्पेश्वरोऽथ भगवान्सर्वलोकप्रकाशनः ॥ २॥

मनोर्वैवस्वतस्यैव ते प्रपुत्रो भविष्यति ।
तदा चतुर्युगाश्चैव तस्मिन्मन्वन्तरे विधे ॥ ३॥

अनुग्रहार्थं लोकानां ब्राह्मणानां हिताय च ।
उत्पत्स्यामि विधे ब्रह्मन्द्वापराख्ययुगान्तिके ॥ ४॥

युगप्रवृत्त्या च तदा तस्मिंश्च प्रथमे युगे ।
द्वापरे प्रथमे ब्रह्मन्यदा व्यासः स्वयम्प्रभुः ॥ ५॥

तदाहं ब्राह्मणार्थाय कलौ तस्मिन्युगान्तिके ।
भविष्यामि शिवायुक्तः श्वेतो नाम महामुनिः ॥ ६॥

हिमवच्छिखरे रम्ये छागले पर्वतोत्तमे ।
तदा शिष्याः शिखायुक्ता भविष्यन्ति विधे मम ॥ ७॥

श्वेतः श्वेतशिखश्चैव श्वेताश्वः श्वेतलोहितः ।
चत्वारो ध्यानयोगात्ते गमिष्यन्ति पुरं मम ॥ ८॥

ततो भक्ता भविष्यन्ति ज्ञात्वा मां तत्त्वतोऽव्ययम् ।
जन्ममृत्युजराहीनाः परब्रह्मसमाधयः ॥ ९॥

द्रष्टुं शक्यो नरैर्नाहमृते ध्यानात्पितामह ।
दानधर्मादिभिर्वत्स साधनैः कर्महेतुभिः ॥ १०॥

द्वितीये द्वापरे व्यासः सत्यो नाम प्रजापतिः ।
यदा तदा भविष्यामि सुतारो नामतः कलौ ॥ ११॥

तत्रापि मे भविष्यन्ति शिष्या वेदविदो द्विजाः ।
दुन्दुभिः शतरूपश्च हृषीकः केतुमांस्तथा ॥ १२॥

चत्वारो ध्यानयोगात्ते गमिष्यन्ति पुरं मम ।
ततो मुक्ता भविष्यन्ति ज्ञात्वा मां तत्त्वतोऽव्ययम् ॥ १३॥

तृतीये द्वापरे चैव यदा व्यासस्तु भार्गवः ।
तदाप्यहं भविष्यामि दमनस्तु युगान्तिके ॥ १४॥

तत्रापि च भविष्यन्ति चत्वारो मम पुत्रकाः ।
विशोकश्च विशेषश्च विपापः पापनाशनः ॥ १५॥

शिष्यैः साहायं व्यासस्य करिष्ये चतुरानन ।
निवृत्तिमार्गं सुदृढं वर्त्तयिष्ये कलाविह ॥ १६॥

चतुर्थे द्वापरे चैव यदा व्यासोऽङ्गिरा स्मृतः ।
तदाप्यहं भविष्यामि सुहोत्रो नाम नामतः ॥ १७॥

तत्रापि मम ते पुत्राश्चत्वारो योगसाधकाः ।
भविष्यन्ति महात्मानस्तन्नामानि ब्रुवे विधे ॥ १८॥

सुमुखो दुर्मुखश्चैव दुर्दमो दुरतिक्रमः ।
शिष्यैः साहायं व्यासस्य करिष्येऽहं तदा विधे ॥ १९॥

पञ्चमे द्वापरे चैव व्यासस्तु सविता स्मृतः ।
तदा योगी भविष्यामि कङ्को नाम महातपाः ॥ २०॥

तत्रापि मम ते पुत्राश्चत्वारो योगसाधकाः ।
भविष्यन्ति महात्मानस्तन्नामानि शृणुष्व मे ॥ २१॥

सनकः सनातनश्चैव प्रभुर्यश्च सनन्दनः ।
विभुः सनत्कुमारश्च निर्मलो निरहङ्कृतिः ॥ २२॥

तत्रापि कङ्कनामाहं साहाय्यं सवितुर्विधे ।
व्यासस्य हि करिष्यामि निवृत्तिपथवर्द्धकः ॥ २३॥

परिवर्त्ते पुनः षष्ठे द्वापरे लोककारकः ।
कर्ता वेदविभागस्य मृत्युर्व्यासो भविष्यति ॥ २४॥

तदाऽप्यहं भविष्यामि लोकाक्षिर्नाम नामतः ।
व्यासस्य सुसहायार्थं निवृत्तिपथवर्द्धनः ॥ २५॥

तत्रापि शिष्याश्चत्वारो भविष्यन्ति दृढव्रताः ।
सुधामा विरजाश्चैव सञ्जयो विजयस्तथा ॥ २६॥

सप्तमे परिवर्त्ते तु यदा व्यासः शतक्रतुः ।
तदाप्यहं भविष्यामि जैगीषव्यो विभुर्विधे ॥ २७॥

योगं सन्द्रढयिष्यामि महायोगविचक्षणः ।
काश्यां गुहान्तरे संस्थो दिव्यदेशे कुशास्तरिः ॥ २८॥

साहाय्यं च करिष्यामि व्यासस्य हि शतक्रतोः ।
उद्धरिष्यामि भक्तांश्च संसारभयतो विधे ॥ २९॥

तत्रापि मम चत्वारो भविष्यन्ति सुता युगे ।
सारस्वतश्च योगीशो मेघवाहः सुवाहनः ॥ ३०॥

अष्टमे परिवर्त्ते हि वसिष्ठो मुनिसत्तमः ।

कर्त्ता वेदविभागस्य वेदव्यासो भविष्यति ॥ ३१॥

तत्राप्यहं भविष्यामि नामतो दधिवाहनः ।
व्यासस्य हि करिष्यामि साहाय्यं योगवित्तम ॥ ३२॥

कपिलश्चासुरिः पञ्चशिखः शाल्वलपूर्वकः ।
चत्वारो योगिनः पुत्रा भविष्यन्ति समा मम ॥ ३३॥

नवमे परिवर्त्ते तु तस्मिन्नेव युगे विधे ।
भविष्यति मुनिश्रेष्ठो व्यासः सारस्वताह्वयः ॥ ३४॥

व्यासस्य ध्यायतस्तस्य निवृत्तिपथवृद्धये ।
तदाप्यहं भविष्यामि ऋषभो नामतः स्मृतः ॥ ३५॥

पराशरश्च गर्गश्च भार्गवो गिरिशस्तथा ।
चत्वारस्तत्र शिष्या मे भविष्यन्ति सुयोगिनः ॥ ३६॥

तैः साकं द्रढयिष्यामि योगमार्गं प्रजापते ।
करिष्यामि सहायं वै वेदव्यासस्य सन्मुने ॥ ३७॥

तेन रूपेण भक्तानां बहूनां दुःखिनां विधे ।
उद्धारं भवतोऽहं वै करिष्यामि दयाकरः ॥ ३८॥

सोऽवतारो विधे मे हि ऋषभाख्यः सुयोगकृत् ।
सारस्वतव्यासमनःकर्त्ता नानोतिकारकः ॥ ३९॥

अवतारेण मे येन भद्रायुर्नृपबालकः ।
जीवितो हि मृतः क्ष्वेडदोषतो जनकोज्झितः ॥ ४०॥

प्राप्तेऽथ षोडशे वर्षे तस्य राजशिशोः पुनः ।
ययौ तद्वेश्म सहसा ऋषभः स मदात्मकः ॥ ४१॥

पूजितस्तेन स मुनिः सद्रूपश्च कृपानिधिः ।
उपादिदेश तद्धर्मान् राजयोगान्प्रजापते ॥ ४२॥

ततः स कवचं दिव्यं शङ्खं खङ्गं च भास्वरम् ।
ददौ तस्मै प्रसन्नात्मा सर्वशत्रुविनाशनम् ॥ ४३॥

तदङ्ग भस्मनामृश्य कृपया दीनवत्सलः ।
स द्वादशसहस्रस्य गजानां च बलं ददौ ॥ ४४॥

इति भद्रायुषं सम्यगनुश्वास्य समातृकम् ।
ययौ स्वैरगतिस्ताभ्यां पूजितस्त्वृषभः प्रभुः ॥ ४५॥

भद्रायुरपि राजर्षिर्जित्वा रिपुगणान्विधे ।
राज्यं चकार धर्मेण विवाह्य कीर्त्तिमालिनीम् ॥ ४६॥

इत्थम्प्रभावं ऋषभोऽवतारः शङ्करस्य मे ।
सतां गतिर्दीनबन्धुर्नवमः कथितस्तव ॥ ४७॥

ऋषभस्य चरित्रं हि परमं पावनं महत् ।
स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं श्रोतव्यं च प्रयत्नतः ॥ ४८॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायामृषभचरित्रवर्णनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ३.४॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.५. पञ्चमोऽध्यायः । एकोनविंशतिशिवावतारवर्णनम् ।

शिव उवाच ।
दशमे द्वापरे व्यासस्त्रिधामा नामतो मुनिः ।
हिमवच्छिखरे रम्ये भृगुतुङ्गे नगोत्तमे ॥ १॥

तत्रापि मम पुत्राश्च भृग्वाद्याः श्रुतिसम्मिताः ।
बलबन्धुर्नरामित्रः केतुशृङ्गस्तपोधनः ॥ २॥

एकादशे द्वापरे तु व्यासश्च त्रिवृतो यदा ।
गङ्गाद्वारे कलौ नाम्ना तपोऽहं भविता तदा ॥ ३॥

लम्बोदरश्च लम्बाक्षः केशलम्बः प्रलम्बकः ।
तत्रापि पुत्राश्चत्वारो भविष्यन्ति दृढव्रताः ॥ ४॥

द्वादशे परिवर्त्ते तु शततेजाश्च वेदकृत् ।
तत्राप्यहं भविष्यामि द्वापरान्ते कलाविह ॥ ५॥

हेमकञ्चुकमासाद्य नाम्ना ह्यत्रिः परिप्लुतः ।

व्यासस्यैव सहायार्थं निवृत्तिपथरोपणः ॥ ६॥

सर्वज्ञः समबुद्धिश्च साध्यः शर्वः सुयोगिनः ।
तत्रेति पुत्राश्चत्वारो भविष्यन्ति महामुने ॥ ७॥

त्रयोदशे युगे तस्मिन्धर्मो नारायणः सदा ।
व्यासस्तदाहं भविता बलिर्नाम महामुनिः ॥ ८॥

वालखिल्याश्रमे गन्धमादने पर्वतोत्तमे ।
सुधामा काश्यपश्चैव वसिष्ठो विरजाः शुभाः ॥ ९॥

यदा व्यासस्तु रक्षाख्यः पर्याये तु चतुर्दशे ।
वंश आङ्गिरसे तत्र भविताहं च गौतमः ॥ १०॥

तत्रापि मम ते पुत्रा भविष्यन्ति कलौ तदा ।
अत्रिर्देवशदश्चैव श्रवणोऽथ श्रविष्कटः ॥ ११॥

व्यासः पञ्चदशे त्र्य्यारुणिर्वै द्वापरे यदा ।
तदाऽहं भविता वेदशिरा वेदशिरस्तथा ॥ १२॥

महावीर्यं तदस्त्रं च वेदशीर्षश्च पर्वतः ।
हिमवत्पृष्ठमासाद्य सरस्वत्यास्तथोत्तरे ॥ १३॥

तत्रापि मम चत्वारो भविष्यन्ति सुता दृढाः ।
कुणिश्च कुणिबाहुश्च कुशरीरः कुनेत्रकः ॥ १४॥

व्यासो युगे षोडशे तु यदा देवो भविष्यति ।
तदा योगप्रदानाय गोकर्णो भविता ह्यहम् ॥ १५॥

तत्रैव च सुपुण्यं च गोकर्णं नाम तद्वनम् ।
तत्रापि योगिनः पुत्र भविष्यन्त्यम्बुसम्मिताः ॥ १६॥

काश्यपोऽप्युशनाश्चैव च्यवनोऽथ बृहस्पतिः ।
तेऽपि तेनैव मार्गेण गमिष्यन्ति शिवालयम् ॥ १७॥

परिवर्त्ते सप्तदशे व्यासो देवकृतञ्जयः ।
गुहावासीति नाम्नाहं हिमवच्छिखरे शुभे ॥ १८॥

महालये महोत्तुङ्गे शिवक्षेत्रं हिमालयम् ।
उतथ्यो वामदेवश्च महायोगो महाबलः ॥ १९॥

परिवर्त्तेऽष्टादशे तु यदा व्यास ऋतञ्जयः ।
शिखण्डीनामतोऽहं तद्धिमवच्छिखरे शुभे ॥ २०॥

सिद्धक्षेत्रे महापुण्ये शिखण्डी नाम पर्वतः ।
शिखण्डिनो वनं वापि यत्र सिद्धनिषेवितम् ॥ २१॥

वाचःश्रवा रुचीकश्च श्यावास्यश्च यतीश्वरः ।
एते पुत्रा भविष्यन्ति तत्रापि च तपोधनाः ॥ २२॥

एकोनविंशे व्यासस्तु भरद्वाजो महामुनिः ।
तदाप्यहं भविष्यामि जटी माली च नामतः ॥ २३॥

हिमवच्छिखरे तत्र पुत्रा मेऽम्बुधिसंहिताः ।
हिरण्यनामा कौशल्यो लोकाक्षी प्रधिमिस्तथा ॥ २४॥

परिवर्त्ते विंशतिमे भविता व्यास गौतमः ।
तत्राट्टहासनामाहमट्टहासप्रिया नराः ॥ २५॥

तत्रैव हिमवत्पृष्ठे अट्टहासो महागिरिः ।
देवमानुषयक्षेन्द्रसिद्धचारणसेवितः ॥ २६॥

तत्रापि मम ते पुत्रा भविष्यन्ति सुयोगिनः ।
सुमन्तुर्बर्बरिर्विद्वान् कबन्धः कुशिकन्धरः ॥ २७॥

एकविंशे युगे तस्मिन् व्यासो वाचः श्रवा यदा ।
तदाहं दारुको नाम तस्माद्दारुवनं शुभम् ॥ २८॥

तत्रापि मम ते पुत्रा भविष्यन्ति सुयोगिनः ।
प्लक्षो दार्भायणिश्चैव केतुमान् गौतमस्तथा ॥ २९॥

द्वाविंशे परिवर्ते तु व्यासः शुष्मायणो यदा ।
तदाप्यहं भविष्यामि वाराणस्यां महामुनिः ॥ ३०॥

नाम्ना वै लाङ्गली भीमो यत्र देवाः सवासवाः ।
द्रक्ष्यन्ति मां कलौ तस्मिन्भवं चैव हलायुधम् ॥ ३१॥

तत्रापि मम ते पुत्रा भविष्यन्ति सुधार्मिकाः ।
भल्लवी मधुपिङ्गश्च श्वेतकेतुस्तथैव च ॥ ३२॥

परिवर्त्ते त्रयोविंशे तृणबिन्दुर्यदा मुनिः ।
श्वेतो नाम तदाऽहं वै गिरौ कालञ्जरे शुभे ॥ ३३॥

तत्रापि मम ते पुत्रा भविष्यन्ति तपस्विनः ।
उशिको बृहदश्वश्च देवलः कविरेव च ॥ ३४॥

परिवर्त्ते चतुर्विंशे व्यासो यक्षो यदा विभुः ।
शूली नाम महायोगी तद्युगे नैमिषे तदा ॥ ३५॥

तत्रापि मम ते शिष्या भविष्यन्ति तपस्विनः ।
शालिहोत्रोऽग्निवेशश्च युवनाश्वः शरद्वसुः ॥ ३६॥

पञ्चविंशे यदा व्यासः शक्तिर्नाम्ना भविष्यति ।
तदाप्यहं महायोगी दण्डी मुण्डीश्वरः प्रभुः ॥ ३७॥

तत्रापि मम ते शिष्या भविष्यन्ति तपस्विनः ।
छगलः कुण्डकर्णश्च कुम्भाण्डश्च प्रवाहकः ॥ ३८॥

व्यासः पराशरो यर्हि षड्विंशे भविताप्यहम् ।
पुरं भद्रवटं प्राप्य सहिष्णुर्नाम नामतः ॥ ३९॥

तत्रापि मम ते शिष्या भविष्यन्ति तपस्विनः ।
उलूको विद्युतश्चैव शम्बूको ह्याश्वलायनः ॥ ४०॥

सप्तविंशे यदा व्यासो जातूकर्ण्यो भविष्यति ।
प्रभासतीर्थमाश्रित्य सोमशर्मा तदाप्यहम् ॥ ४१॥

तत्रापि मम ते शिष्या भविष्यन्ति तपस्विनः ।
अक्षपादः कुमारश्चोलूको वत्सस्तथैव च ॥ ४२॥

अष्टाविंशे द्वापरे तु पराशरसुतो हरिः ।
यदा भविष्यामि व्यासो नाम्ना द्वैपायनः प्रभुः ॥ ४३॥

तदा षष्ठेन चांशेन कृष्णः पुरुषसत्तमः ।
वसुदेवसुतः श्रेष्ठो वासुदेवो भविष्यति ॥ ४४॥

तदाप्यहं भविष्यामि योगात्मा योगमायया ।
लोकविस्मापनार्थाय ब्रह्मचारिशरीरकः ॥ ४५॥

श्मशाने मृतमुत्सृज्य दृष्ट्वा कायमनामयम् ।
ब्राह्मणानां हितार्थाय प्रविष्टो योगमायया ॥ ४६॥

दिव्यां मेरुगुहां पुण्यां त्वया सार्धं च विष्णुना ।

भविष्यामि तदा ब्रह्मन् लङ्कुली नाम नामतः ॥ ४७॥

कायावतार इत्येवं सिद्धक्षेत्रं परं तदा ।
भविष्यति सुविख्यातं यावद् भूमिर्धरिष्यति ॥ ४८॥

तत्रापि मम ते शिष्या भविष्यन्ति तपस्विनः ।
कुशिकश्चैव गर्गश्च मित्रः कौरुष्य एव च ॥ ४९॥

योगिनो ब्राह्मणा वेदपारगा ऊर्द्धरेतसः ।
प्राप्य माहेश्वरं योगं गमिष्यन्ति शिवं पुरम् ॥ ५०॥

वैवस्वतेऽन्तरे सम्यक् प्रोक्ता हि परमात्मना ।
योगेश्वरावताराश्च सर्वावर्तेषु सुव्रताः ॥ ५१॥

व्यासाश्चैवाष्टविंशत्का द्वापरे द्वापरे विभो ।
योगेश्वरावताराश्च प्रारम्भे च कलौ कलौ ॥ ५२॥

योगेश्वरावताराणां योगमार्गप्रवर्द्धकाः ।
महाशैवाश्च चत्वारः शिष्याः प्रत्येकमव्ययाः ॥ ५३॥

एते पाशुपताः शिष्या भस्मोद्धूलितविग्रहाः ।
रुद्राक्षमालाभरणास्त्रिपुण्ड्राङ्कितमस्तकाः ॥ ५४॥

शिष्या धर्मरताः सर्वे वेदवेदाङ्गपारगाः ।
लिङ्गार्चनरता नित्यं बाह्याभ्यन्तरतः स्थिताः ॥ ५५॥

भक्त्या मयि च योगेन ध्याननिष्ठा जितेन्द्रियाः ।
सङ्ख्या द्वादशाधिक्यशतं च गणिता बुधैः ॥ ५६॥

इत्येतद्वै मया प्रोक्तमवतारेषु लक्षणम् ।
मन्वादिकृष्णपर्यन्तमष्टाविंशद्युगक्रमात् ॥ ५७॥

तत्र श्रुतिसमूहानां विधानं ब्रह्मलक्षणम् ।
भविष्यति तदा कल्पे कृष्णद्वैपायनो यदा ॥ ५८॥

इत्येवमुक्त्वा ब्रह्माणमनुगृह्य महेश्वरः ।
पुनः सम्प्रेक्ष्य देवेशस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ५९॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शिवावतारोपाख्याने एकोनविंशतिशिवावतारवर्णनं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ३.५॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.६. षष्ठोऽध्यायः । नन्दिकेशावतारवर्णनम् ।

अथ नन्दीश्वरावतारमाह ।
सनत्कुमार उवाच ।
भवान्कथमनुप्राप्तो महादेवांशजः शिवम् ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि मे प्रभो ॥ १॥

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ सावधानतया शृणु ।
यथाऽहं च शिवं प्राप्तो महादेवांशजो मुने ॥ २॥

प्रजाकामः शिलादोऽभूदुक्तः पितृभिरादरात् ।
तदुद्धर्तुमना भक्त्या समुद्धारमभीप्सुभिः ॥ ३॥

अधोदृष्टिः सुधर्मात्मा शिलादो नाम वीर्यवान् ।
तस्यासीन्मुनिकैर्वृत्तिः शिवलोके च सोऽगमत् ॥ ४॥

शक्रमुद्दिश्य स मुनिस्तपस्तेपे सुदुःसहम् ।
निश्चलात्मा शिलादाख्यो बहुकालं दृढव्रतः ॥ ५॥

तपतस्तस्य तपसा सन्तुष्टोऽभूच्छतक्रतुः ।
जगाम च वरं दातुं सर्वदेवप्रभुस्तदा ॥ ६॥

शिलादमाह सुप्रीत्या शक्रस्तुष्टोऽस्मि तेऽनघ ।
तेन त्वं मुनिशार्दूल वरयस्व वरानिति ॥ ७॥

ततः प्रणम्य देवेशं स्तुत्वा स्तुतिभिरादरात् ।
शिलादो मुनिशार्दूलस्तमाह सुकृताञ्जलिः ॥ ८॥

शिलाद उवाच ।
शतक्रतो सुरेशान सन्तुष्टो यदि मे प्रभो ।
अयोनिजं मृत्युहीनं पुत्रमिच्छामि सुव्रतम् ॥ ९॥

शक्र उवाच ।
पुत्रं दास्यामि पुत्रार्थिन्योनिजं मृत्युसंयुतम् ।
अन्यथा ते न दास्यामि मृत्युहीना न सन्ति वै ॥ १०॥

न दास्यामि सुतं तेऽहं मृत्युहीनमयोनिजम् ।
हरिर्विधिश्च भगवान्किमुतान्यो महामुने ॥ ११॥

तावपि त्रिपुरार्यङ्गसम्भवौ मरणान्वितौ ।
तयोरप्यायुषां मानं कथितं निगमे पृथक् ॥ १२॥

तस्मादयोनिजे पुत्रे मृत्युहीने प्रयत्नतः ।
परित्यजाशां विप्रेन्द्र गृहाणात्मक्षमं सुतम् ॥ १३॥

किन्तु देवेश्वरो रुद्रः प्रसीदति महेश्वरः ।
सुदुर्लभो मृत्युहीनस्तव पुत्रो ह्ययोनिजः ॥ १४॥

अहं च विष्णुर्भगवान् द्रुहिणश्च महामुने ।
अयोनिजं मृत्युहीनं पुत्रं दातुं न शक्नुमः ॥ १५॥

आराधय महादेवं तत्पुत्रविनिकाम्यया ।
सर्वेश्वरो महाशक्तः स ते पुत्रं प्रदास्यति ॥ १६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवं व्याहृत्य विप्रेन्द्रमनुगृह्य च तं घृणी ।
देवैर्वृतः सुरेशानः स्वलोकं समगान्मुने ॥ १७॥

गते तस्मिंश्च वरदे सहस्राक्षे शिलाशनः ।
आराधयन्महादेवं तपसाऽतोषयद्भवम् ॥ १८॥

अथ तस्यैवमनिशं तत्परस्य द्विजस्त वै ।
दिव्यं वर्षसहस्रं तु गतं क्षणमिवाद्भुतम् ॥ १९॥

वल्मीकेन वृताङ्गश्च लक्षकोटगणैर्मुनिः ।
वज्रसूचीमुखैश्चान्यै रक्तभुग्भिश्च सर्वतः ॥ २०॥

निर्मांसरुधिरत्वग्वै बिले तस्मिन्नवस्थितः ।
अस्थिशेषोऽभवत्पश्चाच्छिलादो मुनिसत्तमः ॥ २१॥

तुष्टः प्रभुस्तदा तस्मै दर्शयामास स्वां तनुम् ।
दिव्यां दिव्यगुणैर्युक्तामलभ्यां वामबुद्धिभिः ॥ २२॥

दिव्यवर्षसहस्रेण तप्यमानाय शूलधृक् ।
सर्वदेवाधिपस्तस्मै वरदोऽस्मीत्यभाषत ॥ २३॥

महासमाधिसंलीनः स शिलादो महामुनिः ।
नाशृणोत्तद्गिरं शम्भोर्भक्त्यधीनतरस्य वै ॥ २४॥

यदा स्पृष्टो मुनिस्तेन करेण त्रिपुरारिणा ।
तदैव मुनिशार्दूल उत्ससर्ज तपःक्रमम् ॥ २५॥

अथोन्मील्य मुनिर्नेत्रे सोमं शम्भुं विलोकयन् ।
द्रुतं प्रणम्य समुदा पादयोर्न्यपतन्मुने ॥ २६॥

हर्षगद्गदया वाचा नतस्कन्धः कृताञ्जलिः ।
प्रसन्नात्मा शिलादः स तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ २७॥

ततः प्रसन्नो भगवान्देवदेवस्त्रिलोचनः ।
वरदोऽस्मीति तं प्राह शिलादं मुनिपुङ्गवम् ॥ २८॥

तपसानेन किं कार्यं भवते हि महामते ।
ददामि पुत्रं सर्वज्ञं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ॥ २९॥

ततः प्रणम्य देवेशं तच्छ्रुत्वा च शिलाशनः ।
हर्षगद्गदया वाचोवाच सोमविभूषणम् ॥ ३०॥

शिलाद उवाच ।
महेश यदि तुष्टोऽसि यदि वा वरदश्च मे ।
इच्छामि त्वत्समं पुत्रं मृत्युहीनमयोनिजम् ॥ ३१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्तस्ततो देवस्त्र्यम्बकस्तेन शङ्करः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा शिलादं मुनिसत्तमम् ॥ ३२॥

॥ शिव उवाच ।
पूर्वमाराधितो विप्र ब्रह्मणाऽहं तपोधन ।
तपसा चावतारार्थं मुनिभिश्च सुरोत्तमैः ॥ ३३॥

तव पुत्रो भविष्यामि नन्दी नाम्ना त्वयोनिजः ।
पिता भविष्यसि मम पितुर्वै जगतां मुने ॥ ३४॥

नन्दीश्वर उवाच ।

एवमुक्त्वा मुनिं प्रेक्ष्य प्रणिपत्यास्थितं घृणी ।
सोमस्तूर्णं तमादिश्य तत्रैवान्तर्दधे हरः ॥ ३५॥

गते तस्मिन्महादेवे स शिलादो महामुनिः ।
स्वमाश्रममुपागम्य ऋषिभ्योऽकथयत्ततः ॥ ३६॥

कियता चैव कालेन तदासौ जनकः स मे ।
यज्ञाङ्गणं चकर्षाशु यज्ञार्थं यज्ञवित्तमः ॥ ३७॥

ततः क्षणादहं शम्भोस्तनुजस्तस्य चाज्ञया ।
स जातः पूर्वमेवाहं युगान्ताग्निसमप्रभः ॥ ३८॥

अवर्षंस्तदा पुष्करावर्तकाद्या
जगुः खेचराः किन्नराः सिद्धसाध्याः ।
शिलादात्मजत्वं गते मय्यृषीन्द्राः
समन्ताच्च वृष्टिं व्यधुः कौसुमीं ते ॥ ३९॥

अथ ब्रह्मादयो देवा देवपत्न्यश्च सर्वशः ।
तत्राजग्मुश्च सुप्रीत्या हरिश्चैव शिवोऽम्बिका ॥ ४०॥

तदोत्सवो महानासीन्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
आदृत्य मां तथालिङ्ग्य तुष्टुवुर्हर्षिताश्च ते ॥ ४१॥

सुप्रशस्य शिलादं तं स्तुत्वा च सुस्तवैः शिवौ ।
सर्वे जग्मुश्च धामानि शिवावप्यखिलेश्वरौ ॥ ४२॥

शिलादोऽपि च मां दृष्ट्वा कालसूर्यानलप्रभम् ।
त्र्यक्षं चतुर्भुजं बालं जटामुकुटधारिणम् ॥ ४३॥

त्रिशूलाद्यायुधं दीप्तं सर्वथा रुद्ररूपिणम् ।
महानन्दभरः प्रीत्या प्रणम्यं प्रणनाम च ॥ ४४॥

शिलाद उवाच ।
त्वयाहं नन्दितो यस्मान्नन्दी नाम्ना सुरेश्वर ।
तस्मात्त्वां देवमानन्दं नमामि जगदीश्वरम् ॥ ४५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
मया सह पिता हृष्टः सुप्रणम्य महेश्वरम् ।
उटजं स्वं जगामाशु निधिं लब्ध्वेव निर्धनः ॥ ४६॥

यदा गतोऽहमुटजं शिलादस्य महामुने ।
तदाहं तादृशं रूपं त्यक्त्वा मानुष्यमास्थितः ॥ ४७॥

मानुष्यमास्थितं दृष्ट्वा पिता मे लोकपूजितः ।
विललापातिदुःखार्त्तः स्वजनैश्च समावृतः ॥ ४८॥

जातकर्मादिकान्येव सर्वाण्यपि चकार मे ।
शालङ्कायनपुत्रो वै शिलादः पुत्रवत्सलः ॥ ४९॥

वेदानध्यापयामास साङ्गोपाङ्गानशेषतः ।
शास्त्राण्यन्यान्यपि तथा पञ्चवर्षे पिता च माम् ॥ ५०॥

सम्पूर्णे सप्तमे वर्षे मित्रावरुणसंज्ञकौ ।
मुनी तस्याश्रमं प्राप्तौ द्रष्टुं मां चाज्ञया विभोः ॥ ५१॥

सत्कृतौ मुनिना तेन सूपविष्टो महामुनी ।
ऊचतुश्च महात्मानौ मां निरीक्ष्य मुहुर्मुहुः ॥ ५२॥

मित्रावरुणावूचतुः ।
तात नन्दी तवाल्पायुः सर्वशास्त्रार्थपारगः ।
न दृष्टमेव चापश्यं ह्यायुर्वर्षादतः परम् ॥ ५३॥

विप्रयोरित्युक्तवतोः शिलादः पुत्रवत्सलः ।
तमालिङ्ग्य च दुःखार्तो रुरोदातीव विस्वरम् ॥ ५४॥

मृतवत्पतितं दृष्ट्वा पितरं च पितामहम् ।
प्रत्यवोचत्प्रसन्नात्मा स्मृत्वा शिवपदाम्बुजम् ॥ ५५॥

केन त्वं तात दुःखेन वेपमानश्च रोदिषि ।
दुःखं ते कुत उत्पन्नं ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ५६॥

पितोवाच ।
तवाल्पमृत्युदुःखेन दुःखितोऽतीव पुत्रक ।
को मे दुःखं हरतु वै शरणं तं प्रयामि हि ॥ ५७॥

पुत्र उवाच ।
देवो वा दानवो वापि यमः कालोऽथवापि हि ।
ऋध्येयुर्यद्यपि ह्येते मामन्येऽपि जनास्तथा ॥ ५८॥

अथापि चाल्पमृत्युर्मे न भविष्यति मा तुदः ।

सत्यं ब्रवीमि जनक शपथं ते करोम्यहम् ॥ ५९॥

पितोवाच ।
किं तपः किं परिज्ञानं को योगश्च प्रभुश्च ते ।
येन त्वं दारुणं दुःखं वञ्चयिष्यसि पुत्र मे ॥ ६०॥

॥ पुत्र उवाच ।
न तात तपसा मृत्युं वञ्चयिष्ये न विद्यया ।
महादेवस्य भजनान्मृत्युं जेष्यामि नान्यथा ॥ ६१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वाहं पितुः पादौ प्रणम्य शिरसा मुने ।
प्रदक्षिणीकृत्य च तमगच्छं वनमुत्तमम् ॥ ६२॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां नन्दिकेशावतारवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ३.६॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.७. सप्तमोऽध्यायः । नन्दिकेश्वरावताराभिषेक विवाहवर्णनम् ।

॥ नन्दिकेश्वर उवाच ।
तत्र गत्वा मुनेऽहं वै स्थित्वैकान्तस्थले सुधीः ।
अतपं तप उग्रं सन्मुनीनामपि दुष्करम् ॥ १॥

हृत्पुण्डरीकसुषिरे ध्यात्वा देवं त्रियम्बकम् ।
त्र्यक्षं दशभुजं शान्तं पञ्चवक्त्रं सदाशिवम् ॥ २॥

रुद्रजाप्यमकार्षं वै परमध्यानमास्थितः ।
सरितश्चोत्तरे पुण्ये ह्येकचित्तः समाहितः ॥ ३॥

तस्मिञ्जाप्येऽथ सम्प्रीतः स्थितं मां परमेश्वरः ।
तुष्टोऽब्रवीन्महादेवः सोमः सोमार्द्धभूषणः ॥ ४॥

शिव उवाच ।

शैलादे वरदोऽहं ते तपसानेन तोषितः ।
साधु तप्तं त्वया धीमन् ब्रूहि यत्ते मनोगतम् ॥ ५॥

स एवमुक्तो देवेन शिरसा पादयोर्नतः ।
अस्तवं परमेशानं जराशोकविनाशनम् ॥ ६॥

अथ मां नन्दिनं शम्भुर्भक्त्या परामया युतम् ।
अश्रुपूर्णेक्षणं सम्यक् पादयोः शिरसा नतम् ॥ ७॥

उत्थाप्य परमेशानः पस्पर्श परमार्तिहा ।
कराभ्यां सम्मुखाभ्यां तु सङ्गृह्य वृषभध्वजः ॥ ८॥

निरीक्ष्य गणपांश्चैव देवीं हिमवतः सुताम् ।
उवाच मां कृपादृष्ट्या समीक्ष्य जगतां पतिः ॥ ९॥

वत्स नन्दिन् महाप्राज्ञ मृत्योर्भीतिः कुतस्तव ।
मयैव प्रेषितौ विप्रौ मत्समस्त्वं न संशयः ॥ १०॥

अमरो जरया त्यक्तोऽदुःखी गणपतिः सदा ।
अव्ययश्चाक्षयश्श्रेष्टः सपिता ससुहृज्जनः ॥ ११॥

मद्बलः पार्श्वगो नित्यं ममेष्टो भवितानिशम् ।
न जरा जन्म मृत्युर्वै मत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ १२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्त्वा शिरोमालां कुशेशयमयीं निजाम् ।
समुन्मुच्य बबन्धाशु मम कण्ठे कृपानिधिः ॥ १३॥

तयाहं मालया विप्र शुभया कण्ठसक्तया ।
त्र्यक्षो दशभुजश्चासं द्वितीय इव शङ्करः ॥ १४॥

तत एव समादाय हस्तेन परमेश्वरः ।
उवाच ब्रूहि किं तेऽद्य ददामि वरमुत्तमम् ॥ १५॥

ततो जटाश्रितं वारि गृहीत्वा हारनिर्मलम् ।
उक्त्वा नदी भवेतीह विससर्ज वृषध्वजः ॥ १६॥

ततः पञ्चमिता नद्यः प्रावर्तन्त शुभावहाः ।
सुतोयाश्च महावेगा दिव्यरूपा च सुन्दरीः ॥ १७॥

जटोदका त्रिस्रोताश्च वृषध्वनिरितीव हि ।

स्वर्णोदका जम्बुनदी पञ्च नद्यः प्रकीर्तिताः ॥ १८॥

एतत्पञ्चनदं नाम शिवपृष्ठतमं शुभम् ।
जपेश्वरसमीपे तु पवित्रं परमं मुने ॥ १९॥

यः पञ्चनदमासाद्य स्नात्वा जप्त्वेश्वरेश्वरम् ।
पूजयेच्छिवसायुज्यं प्रयात्येव न संशयः ॥ २०॥

अथ शम्भुरुवाचोमामभिषिञ्चामि नन्दिनम् ।
गणेन्द्रं व्याहरिष्यामि किं वा त्वं मन्यसेऽव्यये ॥ २१॥

उमोवाच ।
दातुमर्हसि देवेश नन्दिने परमेश्वर ।
महाप्रियतमो नाथ शैलादिस्तनयो मम ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
ततः स शङ्करः स्वीयान्सस्मार गणपान्वरान् ।
स्वतन्त्रः परमेशानः सर्वदो भक्तवत्सलः ॥ २३॥

स्मरणादेव रुद्रस्य सम्प्राप्ताश्च गणेश्वराः ।
असङ्ख्याता महामोदाः शङ्कराकृतयोऽखिलाः ॥ २४॥

ते गणेशाः शिवं देवीं प्रणम्याहुः शुभं वचः ।
ते प्रणम्य करौ बद्धा नतस्कन्धा महाबलाः ॥ २५॥

गणेशा ऊचुः ।
किमर्थं च स्मृता देव ह्याज्ञापय महाप्रभो ।
किङ्करान्नः समायातांस्त्रिपुरार्दन कामद ॥ २६॥

किं सागरान् शोषयामो यमं वा सह किङ्करैः ।
हन्मो मृत्युं महामृत्युं विशेषं वृद्धपद्मजम् ॥ २७॥

बद्ध्वेन्द्रं सह देवैश्च विष्णुं वा पार्षदैः सह ।
आनयामः सुसङ्क्रुद्धान्दैत्यान्वा दानवैः सह ॥ २८॥

कस्याद्य व्यसनं घोरं करिष्यामस्तवाज्ञया ।
कस्य वाद्योत्सवो देव सर्वकामसमृद्धये ॥ २९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य वचस्तेषां गणानां वीरवादिनाम् ।

उवाच तान्स प्रशंस्य गणेशान्परमेश्वरः ॥ ३०॥

शिव उवाच ।
नन्दीश्वरोऽयं पुत्रो मे सर्वेषामीश्वरेश्वरः ।
प्रियो गणाग्रणीः सर्वैः क्रियतां वचनं मम ॥ ३१॥

सर्वे प्रीत्याभिषिञ्चध्वं मद्गणानां गतिं पतिम् ।
अद्यप्रभृति युष्माकमयं नन्दीश्वरः प्रभुः ॥ ३२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्ताः शङ्करेण गणपाः सर्व एव ते ।
एवमस्त्विति सम्प्रोच्य सम्भारानाहरँस्ततः ॥ ३३॥

ततो देवाश्च सेन्द्राश्च नारायणमुखास्तथा ।
मुनयः सर्वतो लोका आजग्मुर्मुदिताननाः ॥ ३४॥

पितामहोऽपि भगवन्नियोगाच्छङ्करस्य वै ।
चकार नन्दिनः सर्वमभिषेकं समाहितः ॥ ३५॥

ततो विष्णुस्ततः शक्रो लोकपालास्तथैव च ।
ऋषयस्तुष्टुवुश्चैव पितामहपुरोगमाः ॥ ३६॥

स्तुतिमत्सु ततस्तेषु विष्णुः सर्वजगत्पतिः ।
शिरस्यञ्जलिमाधाय तुष्टाव च समाहितः ॥ ३७॥

प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा जयशब्दं चकार च ।
ततो गणाधिपाः सर्व ततो देवास्ततोऽसुराः ॥ ३८॥

एवं स्तुतश्चाभिषिक्तो देवैः सब्रह्मकैस्तदा ।
नन्दीश्वरोहं विप्रेन्द्र नियोगात्प रमेशितुः ॥ ३९॥

उद्वाहश्च कृतस्तत्र नियोगात्परमेष्ठिनः ।
महोत्सवयुतः प्रीत्या विष्णुब्रह्मादिभिर्मम ॥ ४०॥

मरुतां च सुता देवी सुयशास्तु मनोहरा ।
पत्नी सा मेऽभवद्दिव्या मनोनयननन्दिनी ॥ ४१॥

लब्धं शशिप्रभं छत्रं तया तत्र विभूषितम् ।
चामरैश्चामरासक्तहस्ताग्रैः स्त्रीगणैर्युतम् ॥ ४२॥

सिंहासनं च परमं तया चाधिष्ठितं मया ।

अलङ्कृतो महालक्ष्म्या मुकुटाद्यैः सुभूषणैः ॥ ४३॥

लब्धो हारश्च परमो देव्याः कण्ठगतस्तथा ।
वृषेन्द्रश्च शितो नागस्सिंहः सिंहध्वजस्तथा ॥ ४४॥

रथश्च हेमहारश्च चन्द्रबिम्बसमः शुभः ।
अन्यान्यपि च वस्तूनि लब्धानि हि मया मुने ॥ ४५॥

एवं कृतविवाहोऽहं तया पत्न्या महामुने ।
पादौ ववन्दे शम्भोश्च शिवाया ब्रह्मणो हरेः ॥ ४६॥

तथाविधं त्रिलोकेशः सपत्नीकं च मां प्रभुः ।
प्रोवाच परया प्रीत्या स शिवो भक्तवत्सलः ॥ ४७॥

ईश्वर उवाच ।
शृणु सत्पुत्र तातस्त्वं सुयशेयं तव प्रिया ।
ददामि ते वरं प्रीत्या यत्ते मनसि वाञ्छितम् ॥ ४८॥

सदाऽहं तव नन्दीश सन्तुष्टोऽस्मि गणेश्वर ।
देव्या च सहितो वत्स शृणु मे परमं वचः ॥ ४९॥

सदेष्टश्च विशिष्टश्च परमैश्वर्यसंयुतः ।
महायोगी महेष्वासः सपिता सपितामहः ॥ ५०॥

अजेयः सर्वजेता च सदा पूज्यो महाबलः ।
अहं यत्र भवांस्तत्र यत्र त्वं तत्र चाप्यहम् ॥ ५१॥

अयं च ते पिता पुत्र परमैश्वर्यसंयुतः ।
भविष्यति गणाध्यक्षो मम भक्तो महाबलः ॥ ५२॥

पितामहोऽपि ते वत्स तथास्तु नियमा इमे ।
मत्समीपं गमिष्यन्ति मया दत्तवरास्तथा ॥ ५३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
ततो देवी महाभागा नन्दिनं वरदाब्रवीत् ।
वरं ब्रूहीति मां पुत्र सर्वान्कामान्यथेप्सितान् ॥ ५४॥

तच्छ्रुत्वा वचनं देव्याः प्रावोचत्साञ्जलिस्तदा ।
भक्तिर्भवतु मे देवि पादयोस्ते सदा वरा ॥ ५५॥

श्रुत्वा मम वचो देवी ह्येवमस्त्विति साब्रवीत् ।

सुयशां तां च सुप्रीत्या नन्दिप्रियतमां शिवाम् ॥ ५६॥

देव्युवाच ।
वत्से वरं यथेष्टं हि त्रिनेत्रा जन्मवर्जिता ।
पुत्रपौत्रैस्तु भक्तिर्मे तथा च भर्तुरेव हि ॥ ५७॥

नन्द्युवाच ।
तदा ब्रह्मा च विष्णुश्च सर्वे देवगणाश्च वै ।
ताभ्यां वरान्ददुः प्रीत्या सुप्रसन्नाः शिवाज्ञया ॥ ५८॥

सान्वयं मां गृहीत्वेशस्ततः सम्बन्धिबान्धवैः ।
आरुह्य वृषमीशानो गतो देव्या निजं गृहम् ॥ ५९॥

विष्ण्वादयः सुराः सर्वे प्रशंसन्तो ह्यमी तदा ।
स्वधामानि ययुः प्रीत्या संस्तुवन्तः शिवं शिवम् ॥ ६०॥

इति ते कथितो वत्स स्वावतारो महामुने ।
सदानन्दकरः पुंसां शिवभक्तिप्रवर्द्धनः ॥ ६१॥

य इदं नन्दिनो जन्म वरदानं तथा मम ।
अभिषेकं विवाहं च शृणुयाच्छ्रावयेत्तथा ॥ ६२॥

पठेद्वा पाठयेद्वापि श्रद्धावान्भक्तिसंयुतः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा परत्र लभते गतिम् ॥ ६३॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां नन्दिकेश्वरावताराभिषेक विवाहवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ३.७॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.८. अष्टमोऽध्यायः । भैरवावतारवर्णनम् ।

अथ भैरवावतारमाह ।
नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ शृणु त्वं भैरवीं कथाम् ।

यस्याः श्रवणमात्रेण शैवी भक्तिर्दृढा भवेत् ॥ १॥

भैरवः पूर्णरूपो हि शङ्करस्य परात्मनः ।
मूढास्तं वै न जानन्ति मोहिताः शिवमायया ॥ २॥

सनत्कुमार नो वेत्ति महिमानं महेशितुः ।
चतुर्भुजोऽपि विष्णुर्वै चतुर्वक्त्रोऽपि वै विधिः ॥ ३॥

चित्रमत्र न किञ्चिद्वै दुर्ज्ञेया खलु शाम्भवी ।
तया सम्मोहिताः सर्वे नार्चयन्त्यपि तं परम् ॥ ४॥

वेदयेद्यदि वात्मानं स एव परमेश्वरः ।
तदा विदन्ति ते सर्वे स्वेच्छया न हि केऽपि तम् ॥ ५॥

सर्वगोऽपि महेशानो नेक्ष्यते मूढबुद्धिभिः ।
देववद् बुध्यते लोके योऽतीतो मनसां गिराम् ॥ ६॥

अत्रेतिहासं वक्ष्येऽहं परमर्षे पुरातनम् ।
शृणु तं श्रद्धया तात परमं ज्ञानकारणम् ॥ ७॥

मेरुशृङ्गेऽद्भुते रम्ये स्थितं ब्रह्माणमीश्वरम् ।
जग्मुर्देवर्षयः सर्वे सुतत्त्वं ज्ञातुमिच्छया ॥ ८॥

तत्रागत्य विधिं नत्वा पप्रच्छुस्ते महादरात् ।
कृताञ्जलिपुटाः सर्वे नतस्कन्धा मुनीश्वराः ॥ ९॥

देवर्षय ऊचुः ।
देवदेव प्रजानाथ सृष्टिकृल्लोकनायक ।
तत्त्वतो वद चास्मभ्यं किमेकं तत्त्वमव्ययम् ॥ १०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
स मायया महेशस्य मोहितः पद्मसम्भवः ।
अविज्ञाय परं भावं सम्भावं प्रत्युवाच ह ॥ ११॥

ब्रह्मोवाच ।
हे सुरा ऋषयः सर्वे सुमत्या शृणुतादरात् ।
वच्म्यहं परमं तत्त्वमव्ययं वै यथार्थतः ॥ १२॥

जगद्योनिरहं धाता स्वयम्भूरज ईश्वरः ।
अनादिभागहं ब्रह्म ह्येक आत्मा निरञ्जनः ॥ १३॥

प्रवर्तको हि जगतामहमेव निवर्त्तकः ।
संवर्तको मदधिको नान्यः कश्चित्सुरोत्तमाः ॥ १४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तस्यैवं वदतो धातुर्विष्णुस्तत्र स्थितो मुने ।
प्रोवाच प्रहसन्वाक्यं सङ्क्रुद्धो मोहितोऽजया ॥ १५॥

न चैतदुचिता ब्रह्मन्योगयुक्तस्य मूर्खता ।
अविज्ञाय परं तत्त्वं वृथैतत्ते निगद्यते ॥ १६॥

कर्ताऽहं सर्वलोकानां परमात्मा परः पुमान् ।
यज्ञो नारायणो देवो मायाधीशः परागतिः ॥ १७॥

ममाज्ञया त्वया ब्रह्मन् सृष्टिरेषा विधीयते ।
जगतां जीवनं नैव मामनादृत्य चेश्वरम् ॥ १८॥

एवं विप्रकृतौ मोहात्परस्परजयैषिणौ ।
प्रोचतुर्निगमांश्चात्र प्रमाणे सर्वथा तनौ ॥ १९॥

प्रष्टव्यास्ते विशेषेण स्थिता मूर्तिधराश्च ते ।
पप्रच्छतुः प्रमाणज्ञानित्युक्त्वा चतुरोऽपि तान् ॥ २०॥

विधिविष्णू ऊचतुः ।
वेदाः प्रमाणं सर्वत्र प्रतिष्ठां परमामिताः ।
यूयं वदत विश्रब्धं किमेकं तत्त्वमव्ययम् ॥ २१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य तयोर्वाचं पुनस्ते हि ऋगादयः ।
अवदंस्तत्त्वतः सर्वे परेशं संस्मरतो प्रभुम् ॥ २२॥

यदि मान्या वयं देवौ सृष्टिस्थितिकरौ विभू ।
तदा प्रमाणं वक्ष्यामो भवत्सन्देहभेदकम् ॥ २३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
श्रुत्युक्तविधिमाकर्ण्य प्रोचतुस्तौ सुरौ श्रुतीः ।
युष्मदुक्तं प्रमाणं नौ किं तत्त्वं सम्यगुच्यताम् ॥ २४॥

ऋग्वेद उवाच ।
यदन्तः स्थानि भूतानि यतः सर्वं प्रवर्त्तते ।

यदाहुः परमं तत्त्वं स रुद्रस्त्वेक एव हि ॥ २५॥

यजुर्वेद उवाच ।
यो यज्ञैरखिलैरीशो योगेन च समिज्यते ।
येन प्रमाणं खलु नः स एकः सर्वदृक् शिवः ॥ २६॥

सामवेद उवाच ।
येनेदं भ्रम्यते विश्वं योगिभिर्यो विचिन्त्यते ।
यद्भासा भासते विश्वं स एकस्त्र्यम्बकः परः ॥ २७॥

अथर्वणवेद उवाच ।
यं प्रपश्यन्ति देवेशं भक्त्यनुग्रहिणो जनाः ।
तमाहुरेकं कैवल्यं शङ्करं दुःखतः परम् ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
श्रुत्युक्तमिदमाकर्ण्यातीव मायाविमोहितौ ।
स्मित्वाहतुर्विधिहरी निगमांस्तान्विचेतनौ ॥ २९॥

विधिहरी ऊचतुः ।
हे वेदाः किमिदं यूयं भाषन्ते गतचेतनाः ।
किं जातं वोऽद्य सर्वं हि नष्टं सुवयुनं परम् ॥ ३०॥

कथं प्रमथनाथोऽसौ रममाणो निरन्तरम् ।
दिगम्बरः पीतवर्णो शिवया धूलिधूसरः ॥ ३१॥

विरूपवेषो जटिलो वृषगो व्यालभूषणः ।
परं ब्रह्मत्वमापन्नः क्व च तत्सङ्गवर्जितम् ॥ ३२॥

इत्युदीरितमाकर्ण्य प्रणवः सर्वगस्तयोः ।
अमूर्तो मूर्तिमान्प्रीत्या जृम्भमाण उवाच तौ ॥ ३३॥

प्रणव उवाच ।
न हीशो भगवान् शक्त्या ह्यात्मनो व्यतिरिक्तया ।
कदाचिद्रमते रुद्रो लीलारूपधरो हरः ॥ ३४॥

असौ हि परमेशानः स्वयञ्ज्योतिः सनातनः ।
आनन्दरूपा तस्यैषा शक्तिर्नागन्तुकी शिवा ॥ ३५॥

नन्दीश्वर उवाच ।

इत्येवमुक्तोऽपि तदा विधेर्विष्णोश्च वै तदा ।
नाज्ञानमगमन्नाशं श्रीकण्ठस्यैव मायया ॥ ३६॥

प्रादुरासीत्ततो ज्योतिरुभयोरन्तरे महत् ।
पूरयन्निजया भासा द्यावाभूम्योर्यदन्तरम् ॥ ३७॥

ज्योतिर्मण्डलमध्यस्थो ददृशे पुरुषाकृतिः ।
विधिक्रतुभ्यां तत्रैव महाद्भुततनुर्मुने ॥ ३८॥

प्रजज्वालाथ कोपेन ब्रह्मणः पञ्चमं शिरः ।
आवयोरन्तरे कोऽसौ बिभृयात्पुरुषाकृतिम् ॥ ३९॥

विधिः सम्भावयेद्यावत्तावत्स त्रिविलोचनः ।
दृष्टः क्षणेन च महापुरुषो नीललोहितः ॥ ४०॥

त्रिशूलपाणिर्भालाक्षो नागोडुपविभूषणः ।
हिरण्यगर्भस्तं दृष्ट्वा विहसन्प्राह मोहितः ॥ ४१६॥

ब्रह्मोवाच ।
नीललोहित जाने त्वां मा भैषीश्चन्द्रशेखर ।
भालस्थलान्मम पुरा रुद्रः प्रादुरभूद्भवान् ॥ ४२॥

रोदनाद् रुद्रनामापि योजितोऽसि मया पुरा ।
मामेव शरणं याहि पुत्र रक्षां करोमि ते ॥ ४३॥

॥ नन्दीश्वर उवाच ।
अथेश्वरः पद्मयोनेः श्रुत्वा गर्ववतीं गिरम् ।
चुकोपातीव च तदा कुर्वन्निव लयम्मुने ॥ ४४॥

स कोपतः समुत्पाद्य पुरुषं भैरवं क्वचित् ।
प्रज्वलन्तं सुमहसा प्रीत्या च परमेश्वरः ॥ ४५॥

ईश्वर उवाच ।
प्राक् च पङ्कजजन्मासौ शास्यस्ते कालभैरव ।
कालवद्राजसे साक्षात्कालराजस्ततो भवान् ॥ ४६॥

विश्वं भर्त्तुं समर्थोऽसि भीषणाद्भैरवः स्मृतः ।
त्वत्तो भेष्यति कालोऽपि ततस्त्वं कालभैरवः ॥ ४७॥

आमर्दयिष्यति भवान्रुष्टो दुष्टात्मनो यतः ।

आमर्दक इति ख्यातिं ततः सर्वत्र यास्यसि ॥ ४८॥

यतः पापानि भक्तानां भक्षयिष्यसि तत्क्षणात् ।
पापभक्षण इत्येव तव नाम भविष्यति ॥ ४९॥

या मे मुक्तिपुरी काशी सर्वाभ्योऽपि गरीयसी ।
आधिपत्यं च तस्यास्ते कालराज सदैव हि ॥ ५०॥

तत्र ये पातकिनरास्तेषां शास्ता त्वमेव हि ।
शुभाशुभं च तत्कर्म चित्रगुप्तो लिखिष्यति ॥ ५१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एतान्वरान्प्रगृह्याथ तत्क्षणात्कालभैरवः ।
वामाङ्गुलिनखाग्रेण चकर्त च विधेश्शिरः ॥ ५२॥

यदङ्गमपराध्नोति कार्यं तस्यैव शासनम् ।
अतो येन कृता निन्दा तच्छिन्नं पञ्चमं शिरः ॥ ५३॥

अथ छिन्नं विधिशिरो दृष्ट्वा भीततरो हरिः ।
शातरुद्रियमन्त्रैश्च भक्त्या तुष्टाव शङ्करम् ॥ ५४॥

भीतो हिरण्यगर्भोऽपि जजाप शतरुद्रियम् ।
इत्थं तौ गतगर्वौ हि सञ्जातौ तत्क्षणान्मुने ॥ ५५॥

परब्रह्म शिवः साक्षात्सच्चिदानन्दलक्षणः ।
परमात्मा गुणातीत इति ज्ञानमवापतुः ॥ ५६॥

सनत्कुमार सर्वज्ञ शृणु मे परमं शुभम् ।
यावद्गर्वो भवेत्तावज्ज्ञानगुप्तिर्विशेषतः ॥ ५७॥

त्यक्त्वाभिमानं पुरुषो जानाति परमेश्वरम् ।
गर्विणं हन्ति विश्वेशो जातो गर्वापहारकः ॥ ५८॥

अथ विष्णुविधी ज्ञात्वा विगर्वौ परमेश्वरः ।
प्रसन्नोऽभून्महादेवोऽकरोत्तावभयौ प्रभुः ॥ ५९॥

आश्वास्य तौ महादेवः प्रीतः प्रणतवत्सलः ।
प्राह स्वां मूर्तिमपरां भैरवन्तं कपर्दिनम् ॥ ६०॥

महादेव उवाच ।
त्वया मान्यो विष्णुरसौ तथा शतधृतिः स्वयम् ।

कपालं वैधसं वापि नीललोहित धारय ॥ ६१॥

ब्रह्महत्यापनोदाय व्रतं लोकाय दर्शय ।
चर त्वं सततं भिक्षां कपालव्रतमाश्रितः ॥ ६२॥

इत्युक्त्वा पश्यतस्तस्य तेजोरूपः शिवोऽब्रवीत् ।
उत्पाद्य चैकां कन्यां तु ब्रह्महत्याभिविश्रुताम् ॥ ६३॥

यावद्वाराणसीं दिव्यां पुरीमेषां गमिष्यति ।
तावत्त्वं भीषणं कालमनुगच्छोग्ररूपिणम् ॥ ६४॥

सर्वत्र ते प्रवेशोऽस्ति त्यक्त्वा वाराणसीं पुरीम् ।
वाराणसीं यदा गच्छेत्तन्मुक्तो भव तत्क्षणात् ॥ ६५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
नियोज्य तामिति तदा ब्रह्महत्यां च तां प्रभुः ।
महाद्भुतश्च स शिवोऽप्यन्तर्धानमगात्ततः ॥ ६६॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां भैरवावतारवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ३.८॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.९. नवमोऽध्यायः । भैरवावतारलीलावर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ भैरवीमपरां कथाम् ।
शृणु प्रीत्या महादोषसंहर्त्रीं भक्तिवर्द्धिनीम् ॥ १॥

तत्सान्निध्यं भैरवोऽपि कालोऽभूत्कालकालनः ।
स देवदेववाक्येन बिभ्रत्कापालिकं व्रतम् ॥ २॥

कपालपाणिर्विश्वात्मा चचार भुवनत्रयम् ।
नात्याक्षीच्चापि तं देवं ब्रह्महत्यापि दारुणा ॥ ३॥

प्रतितीर्थं भ्रमन् नापि विमुक्तो ब्रह्महत्यया ।

अतः कामारिमहिमा सर्वोऽपि ह्यवगम्यताम् ॥ ४॥

प्रमथैः सेव्यमानोऽपि ह्येकदा विहरन्हरः ।
कापालिको ययौ स्वैरी नारायणनिकेतनम् ॥ ५॥

अथायान्तं महाकालं त्रिनेत्रं सर्पकुण्डलम् ।
महादेवांशसम्भूतं पूर्णाकारं च भैरवम् ॥ ६॥

पपात दण्डवद्भूमौ तं दृष्ट्वा गरुडध्वजः ।
देवाश्च मुनयश्चैव देवनार्य्यः समन्ततः ॥ ७॥

अथ विष्णुः प्रणम्यैनं प्रयातः कमलापतिः ।
शिरस्यञ्जलिमाधाय तुष्टाव विविधैः स्तवैः ॥ ८॥

सानन्दोऽथ हरिः प्राह प्रसन्नात्मा महामुने ।
क्षीरोदमथनोद्भूतां पद्मां पद्मालयां मुदा ॥ ९॥

विष्णुरुवाच ।
प्रिये पश्याब्जनयने धन्यासि सुभगेऽनघे ।
धन्योऽहं देवि सुश्रोणि यत्पश्यावो जगत्पतिम् ॥ १०॥

अयं धाता विधाता च लोकानां प्रभुरीश्वरः ।
अनादिः शरणः शान्तः पुरः षड्विंशसम्मितः ॥ ११॥

सर्वज्ञः सर्वयोगीशः सर्वभूतैकनायकः ।
सर्वभूतान्तरात्माऽयं सर्वेषां सर्वदः सदा ॥ १२॥

ये विनिद्रा विनिःश्वासाः शान्ताः ध्यानपरायणाः ।
धिया पश्यन्ति हृदये सोऽयं पद्मे समीक्षताम् ॥ १३॥

यं विदुर्वेदतत्त्वज्ञा योगिनो यतमानसाः ।
अरूपो रूपवान्भूत्वा सोऽयमायाति सर्वगः ॥ १४॥

अहो विचित्रं देवस्य चेष्टितं परमेष्ठिनः ।
यस्याख्यां ब्रुवतो नित्यं न देहः सोऽपि देहभृत् ॥ १५॥

तं दृष्ट्वा न पुनर्जन्म लभ्यते मानवैर्भुवि ।
सोऽयमायाति भगवांस्त्र्यम्बकः शशिभूषणः ॥ १६॥

पुण्डरीकदलायामे धन्ये मेऽद्य विलोचने ।
यद् दृश्यते महादेवो ह्याभ्यां लक्ष्मि महेश्वरः ॥ १७॥

धिग्धिक्पदं तु देवानां परं दृष्ट्वा न शङ्करम् ।
लभ्यते यत्र निर्वाणं सर्वदुःखान्तकृत्तु यत् ॥ १८॥

देवत्वादशुभं किञ्चिद्देवलोके न विद्यते ।
दृष्ट्वापि सर्वे देवेशं यन्मुक्तिं न लभामहे ॥ १९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्त्वा हृषीकेशः सम्प्रहृष्टतनूरुहः ।
प्रणिपत्य महादेवमिदमाह वृषध्वजम् ॥ २०॥

विष्णुरुवाच ।
किमिदं देवदेवेन सर्वज्ञेन त्वया विभो ।
क्रियते जगतां धात्रा सर्वपापहराव्यय ॥ २१॥

क्रीडेयं तव देवेश त्रिलोचन महामते ।
किं कारणं विरूपाक्ष चेष्टितं ते स्मरार्दन ॥ २२॥

किमर्थं भगवञ्छम्भो भिक्षां चरसि शक्तिप ।
संशयो मे जगन्नाथ एष त्रैलोक्यराज्यद ॥ २३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्तस्ततः शम्भुर्विष्णुना भैरवो हरः ।
प्रत्युवाचाद्भुतोतिः स विष्णुं हि विहसन्प्रभुः ॥ २४॥

भैरव उवाच ।
ब्रह्मणस्तु शिरश्छिन्नमङ्गुल्याग्रनखेन ह ।
तदघं प्रतिहन्तुं हि चराम्येतद् व्रतं शुभम् ॥ २५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्तो महेशेन भैरवेण रमापतिः ।
स्मृत्वा किञ्चिन्नतशिराः पुनरेवमजिज्ञपत् ॥ २६॥

विष्णुरुवाच ।
यथेच्छसि तथा क्रीड सर्वविघ्नापनोदक ।
मायया मां महादेव नाच्छादयितुमर्हसि ॥ २७॥

नाभीकमलकोशात्तु कोटिशः कमलासनाः ।
कल्पे कल्पे पुरा ह्यान्सस्त्वन्नियोगबलाद्विभो ॥ २८॥

त्यज मायामिमां देव दुस्तरामकृतात्मभिः ।
ब्रह्मादयो महादेव मायया तव मोहिताः ॥ २९॥

यथावदनुगच्छामि चेष्टितं ते शिवापते ।
तवैवानुग्रहाच्छम्भो सर्वेश्वर सताङ्गते ॥ ३०॥

संहारकाले सम्प्राप्ते सदेवान्निखिलान्मुनीन् ।
लोकान्वर्णाश्रमवतो हरिष्यसि यदा हर ॥ ३१॥

तदा कृते महादेव पापं ब्रह्मवधादिकम् ।
पारतन्त्र्यं न ते शम्भो स्वैरं क्रीडत्यतो भवान् ॥ ३२॥

अतीत ब्रह्मणां ह्यस्थ्नां स्रक्कण्ठे तव भासते ।
तथाप्यनुगता शम्भो ब्रह्महत्या तवानघ ॥ ३३॥

कृत्वापि सुमहत्पापं यस्त्वां स्मरति मानवः ।
आधारं जगतामीश तस्य पापं विलीयते ॥ ३४॥

यथा तमो न तिष्ठेत सन्निधावंशुमालिनः ।
तथैव तव यो भक्तः पापं तस्य व्रजेत्क्षयम् ॥ ३५॥

यश्चिन्तयति पुण्यात्मा तव पादाम्बुजद्वयम् ।
ब्रह्महत्याकृतमपि पापं तस्य व्रजेत्क्षयम् ॥ ३६॥

तव नामानुरक्ता वाग्यस्य पुंसो जगत्पते ।
अप्यद्रिकूटतुलितं नैनस्तमनुबाधते ॥ ३७॥

परमात्मन्परं धाम स्वेच्छाभिधृतविग्रह ।
कुतूहलं तवेशेदं कृपणाधीनतेश्वर ॥ ३८॥

अद्य धन्योऽस्मि देवेश यन्न पश्यन्ति योगिनः ।
पश्यामि तं जगन्मूर्त्तिं परमेश्वरमव्ययम् ॥ ३९॥

अद्य मे परमो लाभस्त्वद्य मे मङ्गलं परम् ।
तं दृष्ट्वामृततृप्तस्य तृणं स्वर्गापवर्गकम् ॥ ४०॥

इत्थं वदति गोविन्दे विमला पद्मया तया ।
मनोरथवती नाम भिक्षा पात्रे समर्पिता ॥ ४१॥

भिक्षाटनाय देवोऽपि निरगात्परया मुदा ।

अन्यत्रापि महादेवो भैरवश्चात्तविग्रहः ॥ ४२॥

दृष्ट्वानुयायिनीं तां तु समाहूय जनार्दनः ।
सम्प्रार्थयद् ब्रह्महत्यां विमुञ्च त्वं त्रिशूलिनम् ॥ ४३॥

ब्रह्महत्योवाच ।
अनेनापि मिषेणाहं संसेव्यामुं वृषध्वजम् ।
आत्मानं पावयिष्यामि त्वपुनर्भवदर्शनम् ॥ ४४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
सा तत्याज न तत्पार्श्वं व्याहृतापि मुरारिणा ।
तमूचेऽथ हरिं शम्भुः स्मेरास्यो भैरवो वचः ॥ ४५॥

भैरव उवाच ।
त्वद्वाक्पीयूषपानेन तृप्तोऽस्मि बहुमानद ।
स्वभावोऽयं हि साधूनां यत्त्वं वदसि मापते ॥ ४६॥

वरं वृणीष्व गोविन्द वरदोऽस्मि तवानघ ।
अग्रणीर्मम भक्तानां त्वं हरे निर्विकारवान् ॥ ४७॥

नो माद्यन्ति तथा भैक्ष्यैर्भिक्षवोऽप्यतिसंस्कृतैः ।
यथा मानसुधापानैर्ननु भिक्षाटनज्वराः ॥ ४८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य वचः शम्भोर्भैरवस्य परात्मनः ।
सुप्रसन्नतरो भूत्वा समवोचन्महेश्वरम् ॥ ४९॥

विष्णुरुवाच ।
एष एव वरः श्लाघ्यो यदहं देवताधिपम् ।
पश्यामि त्वान्देवदेव मनोवाणीपथातिगम् ॥ ५०॥

अदभ्रेयं सुधादृष्टिरनया मे महोत्सवः ।
अयत्ननिधिलाभोऽयं वीक्षणं हर ते सताम् ॥ ५१॥

अवियोगोऽस्तु मे देव त्वदङ्घ्रियुगलेन वै ।
एष एव वरः शम्भो नान्यं कश्चिद् वृणे वरम् ॥ ५२॥

श्रीभैरव उवाच ।
एवं भवतु ते तात यत्त्वयोक्तं महामते ।

सर्वेषामपि देवानां वरदस्त्वं भविष्यसि ॥ ५३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
अनुगृह्येति दैत्यारिं केन्द्राद्रिभुवने चरन् ।
भेजेऽविमुक्तनगरीं नाम्ना वाराणसीं पुरीम् ॥ ५४॥

क्षेत्रे प्रविष्टमात्रेऽथ भैरवे भीषणाकृतौ ।
हाहेत्युक्त्वा ब्रह्महत्या पातालं चाविशत्तदा ॥ ५५॥

कपालं ब्राह्मणः सद्यो भैरवस्य कराम्बुजात् ।
पपात भुवि तत्तीर्थमभूत्कापालमोचनम् ॥ ५६॥

कपालं ब्रह्मणो रुद्रः सर्वेषामेव पश्यताम् ।
हस्तात्पतन्तमालोक्य ननर्त परया मुदा ॥ ५७॥

विधेः कपालं नामुञ्चत्करमत्यन्तदुस्सहम् ।
परस्य भ्रमतः क्वापि तत्काश्यां क्षणतोऽपतत् ॥ ५८॥

शूलिनो ब्रह्मणो हत्या नापैति स्म च या क्वचित् ।
सा काश्यां क्षणतो नष्टा तस्मात्सेव्या हि काशिका ॥ ५९॥

कपालमोचनं काश्यां यः स्मरेत्तीर्थमुत्तमम् ।
इहान्यत्रापि यत्पापं क्षिप्रं तस्य प्रणश्यति ॥ ६०॥

आगत्य तीर्थप्रवरे स्नानं कृत्वा विधानतः ।
तर्पयित्वा पितॄन्देवान्मुच्यते ब्रह्महत्यया ॥ ६१॥

कपालमोचनं तीर्थं पुरस्कृत्वा तु भैरवः ।
तत्रैव तस्थौ भक्तानां भक्षयन्नघसन्ततिम् ॥ ६२॥

कृष्णाष्टम्यां तु मार्गस्य मासस्य परमेश्वरः ।
आविर्बभूव सल्लीलो भैरवात्मा सतां प्रियः ॥ ६३॥

मार्गशीर्षासिताष्टम्यां कालभैरवसन्निधौ ।
उपोष्य जागरं कुर्वन्महापापैः प्रमुच्यते ॥ ६४॥

अन्यत्रापि नरो भक्त्या तद् व्रतं यः करिष्यति ।
सजागरं महापापैर्मुक्तो यास्यति सद्गतिम् ॥ ६५॥

अनेकजन्मनियुतैर्यत्कृतं जन्तुभिस्त्वघम् ।
तत्सर्वं विलयं याति कालभैरवदर्शनात् ॥ ६६॥

कालभैरवभक्तानां पातकानि करोति यः ।
स मूढो दुःखितो भूत्वा पुनर्दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ६७॥

विश्वेश्वरेऽपि ये भक्ता नो भक्ताः कालभैरवे ।
ते लभन्ते महादुःखं काश्यां चैव विशेषतः ॥ ६८॥

वाराणस्यामुषित्वा यो भैरवं न भजेन्नरः ।
तस्य पापानि वर्द्धन्ते शुक्लपक्षे यथा शशी ॥ ६९॥

कालराजं न यः काश्यां प्रतिभूताष्टमीकुजम् ।
भजेत्तस्य क्षयं पुण्यं कृष्णपक्षे यथा शशी ॥ ७०॥

श्रुत्वाख्यानमिदं पुण्यं ब्रह्महत्यापनोदकम् ।
भैरवोत्पत्तिसंज्ञं च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७१॥

बन्धनागारसंस्थोऽपि प्राप्तोऽपि विपदं पराम् ।
प्रादुर्भावं भैरवस्य श्रुत्वा मुच्येत सङ्कटात् ॥ ७२॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां भैरवावतारलीलावर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ३.९॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१०. दशमोऽध्यायः । नृसिंहचरितवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
विध्वंसी दक्षयज्ञस्य वीरभद्राह्वयः प्रभोः ।
अवतारश्च विज्ञेयः शिवस्य परमात्मनः ॥ १॥

सतीचरित्रे कथितं चरितं तस्य कृत्स्नशः ।
श्रुतं त्वयापि बहुधा नातः प्रोक्तं सुविस्तरात् ॥ २॥

अतः परं मुनिश्रेष्ठ भवत्स्नेहाद् ब्रवीमि तत् ।
शार्दूलाख्यावतारं च शङ्करस्य प्रभोः शृणु ॥ ३॥

सदाशिवेन देवानां हितार्थं रूपमद्भुतम् ।
शारभं च धृतं दिव्यं ज्वलज्ज्वालासमप्रभम् ॥ ४॥

शिवावतारा अमिताः सद्भक्तहितकारकाः ।
सङ्ख्या न शक्यते कर्तुं तेषां च मुनिसत्तमाः ॥ ५॥

आकाशस्य च ताराणां रेणुकानां क्षितेस्तथा ।
आसाराणां च वृद्धेन बहुकल्पैः कदापि हि ॥ ६॥

सङ्ख्या विशक्यते कर्तुं सुप्राज्ञैर्बहुजन्मभिः ।
न वै शिवावताराणां सत्यं जानीहि मद्वचः ॥ ७॥

तथापि च यथाबुद्ध्या कथयामि यथाश्रुतम् ।
चरित्रं शारभं दिव्यं परमैश्वर्यसूचकम् ॥ ८॥

जयश्च विजयश्चैव भवद्भिः शापितौ यदा ।
तदा दितिसुतौ द्वौ तावभूतां कश्यपान्मुने ॥ ९॥

हिरण्यकशिपुश्चाद्यो हिरण्याक्षोऽनुजो बली ।
देवर्षिपार्षदौ जातौ तौ द्वावपि दितेः सुतौ ॥ १०॥

पृथ्व्युद्धारे विधात्रा व प्रार्थितो हि पुरा प्रभुः ।
हिरण्याक्षं जघानासौ विष्णुर्वाराहरूपधृक् ॥ ११॥

तं श्रुत्वा भ्रातरं वीरं निहतं प्राणसन्निभम् ।
चुकोप हरयेऽतीव हिरण्यकशिपुर्मुने ॥ १२॥

वर्षाणामयुतं तप्त्वा ब्रह्मणो वरमाप सः ।
न कश्चिन्मारयेन्मां वै त्वत्सृष्टाविति तुष्टतः ॥ १३॥

शोणिताख्यपुरं गत्वा देवानाहूय सर्वतः ।
त्रिलोकीं स्ववशे कृत्वा चक्रे राज्यमकण्टकम् ॥ १४॥

देवर्षिकदनं चक्रे सर्वधर्मविलोपकः ।
द्विजपीडाकरः पापी हिरण्यकशिपुर्मुने ॥ १५॥

प्रह्लादेन स्वपुत्रेण हरिभक्तेन दैत्यराट् ।
यदा विद्वेषमकरोद्धरिर्वैरी विशेषतः ॥ १६॥

सभास्तम्भात्तदा विष्णुरभूदाविर्द्रुतं मने ।
सन्ध्यायां क्रोधमापन्नो नृसिंहवपुषा ततः ॥ १७॥

सर्वथा मुनिशार्दूल करालं नृहरेर्वपुः ।
प्रजज्वालातिभयदं त्रासयन्दैत्यसत्तमान् ॥ १८॥

नृसिंहेन तदा दैत्या निहताश्चैव तत्क्षणम् ।
हिरण्यकशिपुश्चाथ युद्धं चक्रे सुदारुणम् ॥ १९॥

महायुद्धं तयोरासीन्मुहूर्त्तं मुनिसत्तमाः ।
विकरालं च भयदं सर्वेषां रोमहर्षणम् ॥ २०॥

सायं चकर्ष देवेशो देहल्यां दैत्यपुङ्गवम् ।
व्योम्नि देवेषु पश्यत्सु नृसिंहश्च रमेश्वरः ॥ २१॥

अथोत्सङ्गे च तं कृत्वा नखैस्तदुदरं द्रुतम् ।
विदार्य मारयामास पश्यतां त्रिदिवौकसाम् ॥ २२॥

हते हिरण्यकशिपौ नृसिंहेनैव विष्णुना ।
जगत्स्वास्थ्यं तदा लेभे न वै देवा विशेषतः ॥ २३॥

देवदुन्दुभयो नेदुः प्रह्लादो विस्मयं गतः ।
लक्ष्मीश्च विस्मयं प्राप्ता रूपं दृष्ट्वाऽद्भुतं हरेः ॥ २४॥

हतो यद्यपि दैत्येन्द्रस्तथापि न परं सुखम् ।
ययुर्देवा नृसिंहस्य ज्वाला सा न निवर्तिता ॥ २५॥

तया च व्याकुलं जातं सर्वं चैव जगत्पुनः ।
देवाश्च दुःखमापन्नाः किं भविष्यति वा पुनः ॥ २६॥

इत्येवं च वदन्तस्ते भयाद् दूरमुपस्थिताः ।
नृसिंहक्रोधजज्वालाव्याकुलाः पद्मभूमुखाः ॥ २७॥

प्रह्लादं प्रेषयामासुस्तच्छान्त्यै निकटं हरेः ।
सर्वान्मिलित्वा प्रह्लादः प्रार्थितो गतवांस्तदा ॥ २८॥

उरसाऽऽलिङ्गयामास तं नृसिंहः कृपानिधिः ।
हृदयं शीतलं जातं रुड्ज्वाला न निवर्त्तिता ॥ २९॥

तथापि न निवृता रुड्ज्वाला नरहरेर्यदा ।
दुःखं प्राप्तास्ततो देवाः शङ्कर शरणं ययुः ॥ ३०॥

तत्र गत्वा सुराः सर्वे ब्रह्माद्या मुनयस्तथा ।

शङ्करं स्तवयामासुर्लोकानां सुखहेतवे ॥ ३१॥

देवा ऊचुः ।
देवदेव महादेव शरणागतवत्सल ।
पाहि नः शरणापन्नान्सर्वान्देवाञ्जगन्ति च ॥ ३२॥

नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु सदाशिव ।
पूर्वं दुःखं यदा जातं तदा ते रक्षिता वयम् ॥ ३३॥

समुद्रो मथितश्चैव रत्नानां च विभागशः ।
कृते देवैस्तदा शम्भो गृहीतं गरलं त्वया ॥ ३४॥

रक्षिताः स्म तदा नाथ नीलकण्ठ इति श्रुतः ।
विषं पास्यसि नो चेत्त्वं भस्मीभूतास्तदाखिलाः ॥ ३५॥

प्रसिद्धं च यदा यस्य दुःखं च जायते प्रभो ।
तदा त्वन्नाममात्रेण सर्वं दुःखं विलीयते ॥ ३६॥

इदानीं नृहरिज्वालापीडितान्नः सदाशिव ।
तां त्वं शमयितुं देव शक्तोऽसीति सुनिश्चितम् ॥ ३७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति स्तुतस्तदा देवैः शङ्करो भक्तवत्सलः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्माऽभयं दत्त्वा परं प्रभुः ॥ ३८॥

शङ्कर उवाच ।
स्वस्थानं गच्छत सुराः सर्वे ब्रह्मादयोऽभयाः ।
शमयिष्यामि यद्दुःखं सर्वथा हि व्रतं मम ॥ ३९॥

गतो मच्छरणं यस्तु तस्य दुःखं क्षयं गतम् ।
मत्प्रियः शरणापन्नः प्राणेभ्योऽपि न संशयः ॥ ४०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा तदा देवा ह्यानन्दम्परमं गताः ।
यथागतं तथा जग्मुः स्मरन्तः शङ्करं मुदा ॥ ४१॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शार्दूलावतारे नृसिंहचरितवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ ३.१०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.११. एकादशोऽध्यायः । शरभावतारवर्णनम् १ ।

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमभ्यर्थितो देवैर्मतिं चक्रे कृपालयः ।
महातेजो नृसिंहाख्यं संहर्त्तुं परमेश्वरः ॥ १॥

तदूर्ध्वं स्मृतवान् रुद्रो वीरभद्रं महाबलम् ।
आत्मनो भैरवं रूपं प्राह प्रलयकारकम् ॥ २॥

आजगाम ततः सद्यो गणानामग्रणीर्हसन् ।
साट्टहासैर्गणवरैरुत्पतद्भिरितस्ततः ॥ ३॥

नृसिंहरूपैरत्युग्रैः कोटिभिः परिवारितः ।
माद्यद्भिरभितो वीरैर्नृत्यद्भिश्च मुदान्वितैः ॥ ४॥

क्रीडद्भिश्च महावीरैर्ब्रह्माद्यैः कन्दुकैरिव ।
अदृष्टपूर्वैरन्यैश्च वेष्टितो वीरवन्दितः ॥ ५॥

कल्पान्तज्वलनज्वालो विलसल्लोचनत्रयः ।
अशस्त्रो हि जटाजूटी ज्वलद् बालेन्दुमण्डितः ॥ ६॥

बालेन्दुवलयाकारतीक्ष्णदंष्ट्राङ्कुरद्वयः ।
आखण्डलधनुःखण्डसन्निभभ्रूलतान्वितः ॥ ७॥

महाप्रचण्डहुङ्कारबधिरीकृतदिङ्मुखः ।
नीलमेघाञ्जनश्यामो भीषणः श्मश्रुलोऽद्भुतः ॥ ८॥

वाद्यखण्डमखण्डाभ्यां भ्रामयंस्त्रिशिखं मुहुः ।
वीरभद्रोऽपि भगवान्वीरशक्तिविजृम्भितः ॥ ९॥

स्वयं विज्ञापयामास किमत्र स्मृतिकारणम् ।
आज्ञापय जगत्स्वामिन् प्रसादः क्रियतां मयि ॥ १०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य महेशानो वीरभद्रोक्तमादरात् ।

विलोक्य वचनं प्रीत्या प्रोवाच खलदण्डधृक् ॥ ११॥

शङ्कर उवाच ।
अकाले भयमुत्पन्नं देवानामपि भैरवम् ।
ज्वलितः स नृसिंहाग्निः शमयैनं दुरासदम् ॥ १२॥

सान्त्वयन् बोधयादौ तं तेन किन्नोपशाम्यति ।
ततो मत्परमं भावं भैरवं सम्प्रदर्शय ॥ १३॥

सूक्ष्मं संहृत्य सूक्ष्मेण स्थूलं स्थूलेन तेजसा ।
वशमानय वन्हिं त्वं वीरभद्र ममाज्ञया ॥ १४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्यादिष्टो गणाध्यक्षो प्रशान्तं वपुरास्थितः ।
जगाम रंहसा तत्र यत्रास्ते नरकेसरी ॥ १५॥

ततः सम्बोधयामास वीरभद्रो हरो हरिम् ।
उवाच वाक्यमीशानः पितापुत्रमिवौरसम् ॥ १६॥

वीरभद्र उवाच ।
जगत्सुखाय भगवन्नवतीर्णोऽसि माधव ।
स्थित्यर्थं त्वं प्रयुक्तोऽसि परेशः परमेष्ठिना ॥ १७॥

जन्तुचक्रं भगवता प्रच्छन्नं मत्स्यरूपिणा ।
पुच्छेनैव समाबध्य भ्रमन्नेकार्णवे पुरा ॥ १८॥

बिभर्षि कूर्मरूपेण वाराहेणोद्धृता मही ।
अनेन हरिरूपेण हिरण्यकशिपुर्हतः ॥ १९॥

वामनेन बलिर्बद्धस्त्वया विक्रमता पुनः ।
त्वमेव सर्वभूतानां प्रभवः प्रभुरव्ययः ॥ २०॥

यदा यदा हि लोकस्य दुःखं किञ्चित्प्रजायते ।
तदा तदावतीर्णस्त्वं करिष्यसि निरामयम् ॥ २१॥

नाधिकस्त्वत्समोऽप्यस्ति हरे शिवपरायणः ।
त्वया वेदाश्च धर्माश्च शुभमार्गे प्रतिष्ठिताः ॥ २२॥

यदर्थमवतारोऽयं निहतः स हि दानवः ।
हिरण्यकशिपुश्चैव प्रह्लादोऽपि सुरक्षितः ॥ २३॥

अतीव घोरं भगवन्नरसिंहवपुस्तव ।
उपसंहर विश्वात्मंस्त्वमेव मम सन्निधौ ॥ २४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तो वीरभद्रेण नृसिंहः शान्तया गिरा ।
ततोऽधिकं महाघोरं कोपं चक्रे महामदः ॥ २५॥

उवाच च महाघोरं कठिनं वचनं तदा ।
वीरभद्रं महावीरं दंष्ट्राभिर्भीषयन्मुने ॥ २६॥

नृसिंह उवाच ।
आगतोऽसि यतस्तत्र गच्छ त्वं मा हितं वद ।
इदानीं संहरिष्यामि जगदेतच्चराचरम् ॥ २७॥

संहर्तुर्न हि संहारः स्वतो वा परतोऽपि वा ।
शासिनं मम सर्वत्र शास्ता कोऽपि न विद्यते ॥ २८॥

मत्प्रसादेन सकलमभयं हि प्रवर्तते ।
अहं हि सर्वशक्तीनां प्रवर्तकनिवर्तकः ॥ २९॥

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ।
तत्तद्विद्धि गणाध्यक्ष मम तेजोविजृम्भितम् ॥ ३०॥

देवताः परमार्थज्ञं मामेव परमं विदुः ।
मदंशाः शक्तिसम्पन्ना ब्रह्मशक्रादयः सुराः ॥ ३१॥

मन्नाभिकमलाज्जातः पुरा ब्रह्मा जगत्करः ।
सर्वाधिकः स्वतन्त्रश्च कर्ता हर्ताखिलेश्वरः ॥ ३२॥

इदं तु मत्परं तेजः किं पुनः श्रोतुमिच्छसि ।
अतो मां शरणं प्राप्य गच्छ त्वं विगतज्वरः ॥ ३३॥

अवेहि परमं भावमिदम्भूतं गणेश्वर ।
मामकं सकलं विश्वं सदेवासुरमानुषम् ॥ ३४॥

कालोऽस्म्यहं लोकविनाशहेतु-
र्लोकान्समाहर्तुमहं प्रवृत्तः ।
मृत्योर्मृत्युं विद्धि मां वीरभद्र
जीवन्त्येते मत्प्रसादेन देवाः ॥ ३५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
साहङ्कारं वचः श्रुत्वा हरेरमितविक्रमः ।
विहस्योवाच सावज्ञं ततो विस्फुरिताधरः ॥ ३६॥

वीरभद्र उवाच ।
किन्न जानासि विश्वेशं संहर्तारं पिनाकिनम् ।
असद्वादो विवादश्च विनाशस्त्वयि केवलः ॥ ३७॥

तवान्योन्यावताराणि कानि शेषाणि साम्प्रतम् ।
कृतानि येन केनैव कथाशेषो भविष्यति ॥ ३८॥

दोषं तं वद येन त्वमवस्थामीदृशीं गतः ।
तेन संहारदक्षेण दक्षिणाशेषमेष्यसि ॥ ३९॥

प्रकृतिस्त्वं पुमान्रुद्रस्त्वयि वीर्यं समाहितम् ।
त्वन्नाभिपङ्कजाज्जातः पञ्चवक्त्रः पितामहः ॥ ४०॥

जगत्त्रयीसर्जनार्थं शङ्करं नीललोहितम् ।
ललाटेऽचिन्तयत्सोऽयं तपस्युग्रे च संस्थितः ॥ ४१॥

तल्ललाटादभूच्छम्भुः सृष्ट्यर्थे तेन भूषणम् ।
अतोऽहं देवदेवस्य तस्य भैरवरूपिणः ॥ ४२॥

त्वत्संहारे नियुक्तोऽस्मि विनयेन बलेन च ।
देवदेवेन रुद्रेण सकलप्रभुणा हरे ॥ ४३॥

एकं रक्षो विदार्यैव तच्छक्तिकलया युतः ।
अहङ्कारावलेपेन गर्जसि त्वमतन्द्रितः ॥ ४४॥

उपकारो हि साधूनां सुखाय किल सम्मतः ।
उपकारो ह्यसाधूनामपकाराय केवलम् ॥ ४५॥

यन्नृसिंह महेशानं पुनर्भूतं तु मन्यसे ।
तर्ह्यज्ञानी महागर्वी विकारी सर्वथा भवान् ॥ ४६॥

न त्वं स्रष्टा न संहर्ता भर्तापि न नृसिंहक ।
परतन्त्रो विमूढात्मा न स्वतन्त्रो हि कुत्रचित् ॥ ४७॥

कुलालचक्रवच्छक्त्या प्रेरितोऽसि पिनाकिना ।
नानावतारकर्ता त्वं तदधीनः सदा हरे ॥ ४८॥

अद्यापि तव निक्षिप्तं कपालं कूर्मरूपिणः ।
हरहारलतामध्ये दग्धं कश्चिन्न बध्यते ॥ ४९॥

विस्मृतिः किं तदंशेन दंष्ट्रोत्पातनपीडितम् ।
वाराहविघ्नहस्तेऽद्य याक्रोशन्तारकारिणा ॥ ५०॥

दग्धोऽसि पश्य शूलाग्नेर्विष्वक्सेनच्छलाद्भवान् ।
दक्षयज्ञे शिरश्छिन्नं मया तेजःस्वरूपिणा ॥ ५१॥

अद्यापि तव पुत्रस्य ब्रह्मणः पञ्चमं शिरः ।
छिन्नं न सज्जितं भूयो हरे तद्विस्मृतं त्वया ॥ ५२॥

निर्जितस्त्वं दधीचेन सङ्ग्रामे समरुद्गणः ।
कण्डूयमाने शिरसि कथं तद्विस्मृतं त्वया ॥ ५३॥

चक्रं विक्रमतो यस्य चक्रपाणे तव प्रियम् ।
कुतः प्राप्तं कृतं केन त्वया तदपि विस्मृतम् ॥ ५४॥

ये मया सकला लोका गृहीतास्त्वं पयोनिधौ ।
निद्रापरवशः शेषे स कथं सात्त्विको भवान् ॥ ५५॥

त्वदादिस्तम्बपर्यन्तं रुद्रशक्तिविजृम्भितम् ।
शक्तिमानभितस्त्वं च ह्यनलात्त्वं विमोहितः ॥ ५६॥

तत्तेजसो हि माहात्म्यं पुमान्द्रष्टुं न हि क्षमः ।
अस्थूला ये प्रपश्यन्ति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ५७॥

द्यावापृथिव्या इन्द्राग्नेर्यमस्य वरुणस्य च ।
ध्वान्तोदरे शशाङ्के च जनित्वा परमेश्वरः ॥ ५८॥

कालोऽसि त्वं महाकालः कालकालो महेश्वरः ।
अतस्त्वमुग्रकलया मृत्योर्मृत्युर्भविष्यसि ॥ ५९॥

स्थिरोऽद्य त्वक्षरो वीरो वीरो विश्वावकः प्रभुः ।
उपहन्ता ज्वरं भीमो मृगः पक्षी हिरण्मयः ॥ ६०॥

शास्ता शेषस्य जगतस्तत्त्वं नैव चतुर्मुखः ।
नान्ये च केवलं शम्भुः सर्वशास्ता न संशयः ॥ ६१॥

इत्थं सर्वं समालोक्य संहारात्मानमात्मना ।
न विनष्टं त्वमात्मानं कुरु हे नृहरेऽबुध ॥ ६२॥

नो चेदिदानीं क्रोधस्य महाभैरवरूपिणः ।
वज्राशनिरिव स्थाणौ त्वयि मृत्युः पतिष्यति ॥ ६३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा वीरभद्रोऽपि विरराामाकुतोभयः ।
दृष्ट्वा नृसिंहाभिप्रायं क्रोधमूर्त्तिश्शिवस्य सः ॥ ६४॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शरभावतारवर्णनं नामैकादशोऽध्यायः ॥ ३.११॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१२. द्वादशोऽध्यायः । शरभावतारवर्णनम् २ ।

सनत्कुमार उवाच ।
नन्दीश्वर महाप्राज्ञ विज्ञातं तदनन्तरम् ।
ममोपरि कृपां कृत्वा प्रीत्या त्वं तद्वदाधुना ॥ १॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तो वीरभद्रेण नृसिंहः क्रोधविह्वलः ।
निनदन्ननुवेगेन तं ग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ २॥

अत्रान्तरे महाघोरं प्रत्यक्षभयकारणम् ।
गगनव्यापि दुर्धर्षं शैवतेजः समुद्भवम् ॥ ३॥

वीरभद्रस्य तद्रूमदृश्यं तु ततः क्षणात् ।
तद्वै हिरण्मयं सौम्यं न सौरं नाग्निसम्भवम् ॥ ४॥

न तडिच्चन्द्रसदृशमनौपम्यं महेश्वरम् ।
तदा तेजांसि सर्वाणि तस्मिंल्लीनानि शङ्करे ॥ ५॥

न तद्व्योमं महत्तेजो व्यक्तान्तश्चाभवत्ततः ।
रुद्रसाधारणं चैव चिह्नितं विकृताकृति ॥ ६॥

ततस्संहाररूपेण सुव्यक्तं परमेश्वरः ।
पश्यतां सर्वदेवानां जयशब्दादिमङ्गलैः ॥ ७॥

सहस्रबाहुर्जटिलश्चन्द्रार्द्धकृतशेखरः ।
समृद्धोग्रशरीरेण पक्षाभ्यां चञ्चुना द्विजः ॥ ८॥

अतितीक्ष्णो महादंष्ट्रो वज्रतुल्यनखायुधः ।
कण्ठे कालो महाबाहुश्चतुष्पाद्वह्निसन्निभः ॥ ९॥

युगान्तोद्यतजीमूतभीमगम्भीरनिःस्वनः ।
महाकुपितकृत्याग्निव्यावृत्तनयनत्रयः ॥ १०॥

स्पष्टदंष्ट्राधरोष्ठश्च हुङ्कारैः संयुतो हरः ।
ईदृग्विधस्वरूपश्च ह्युग्र आविर्बभूव ह ॥ ११॥

हरिस्तद्दर्शनादेव विनष्टबलविक्रमः ।
बिभ्रद्धामसहस्रांशोरधः खद्योतविभ्रमम् ॥ १२॥

अथ विभ्रम्य पक्षाभ्यां नाभिपादान्विदारयन् ।
पादान्बबन्ध पुच्छेन बाहुभ्यां बाहुमण्डलम् ॥ १३॥

भिन्दन्नुरसि बाहुभ्यां निजग्राह हरो हरिम् ।
ततो जगाम गगनं देवैस्सह महर्षिभिः ॥ १४॥

सहसैवाभयाद्विष्णुं स हि श्येन इवोरगम् ।
उत्क्षिप्योत्क्षिप्य सङ्गृह्य निपात्य च निपात्य च ॥ १५॥

उड्डीयोड्डीय भगवान्पक्षघातविमोहितम् ।
हरीं हरस्तं वृषभं विवेशानन्त ईश्वरः ॥ १६॥

अनुयान्तं सुराः सर्वे नमोवाक्येन तुष्टुवुः ।
प्रणेमुः सादरं प्रीत्या ब्रह्माद्याश्च मुनीश्वराः ॥ १७॥

नीयमानः परवशो दीनवक्त्रः कृताञ्जलिः ।
तुष्टाव परमेशानं हरिस्तं ललिताक्षरैः ॥ १८॥

नाम्नामष्टशतेनैव स्तुत्वा तं मृडमेव च ।
पुनश्च प्रार्थयामास नृसिंहः शरभेश्वरम् ॥ १९॥

यदा यदा ममाज्ञेयं मतिः स्याद्गर्वदूषिता ।
तदा तदाऽपनेतव्या त्वयैव परमेश्वर ॥ २०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवं विज्ञापयन्प्रीत्या शङ्करं नरकेसरी ।
नत्वाशक्तोऽभवद्विष्णुर्जीवितान्तपराजितः ॥ २१॥

तद्वक्त्रं शेषगात्रान्तं कृत्वा सर्वस्वविग्रहम् ।
शक्तियुक्तं तदीयाङ्गं वीरभद्रः क्षणात्ततः ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ ब्रह्मादयो देवाः शारभं रूपमास्थितम् ।
तुष्टुवुः शङ्करं देवं सर्वलोकैकशङ्करम् ॥ २३॥

॥ देवा ऊचुः ।
ब्रह्मविष्ण्विन्द्रचन्द्रादिसुराः सर्वे महर्षयः ।
दितिजाद्याः सम्प्रसूताः त्वत्तः सर्वे महेश्वर ॥ २४॥

ब्रह्मविष्णुमहेन्द्रांश्च सूर्याद्यानसुरान्सुरान् ।
त्वं वै सृजसि पास्यत्सि त्वमेव सकलेश्वरः ॥ २५॥

यतो हरसि संसारं हर इत्युच्यते बुधैः ।
निगृहीतो हरिर्यस्माद्धर इत्युच्यते बुधैः ॥ २६॥

यतो बिभर्षि सकलं विभज्य तनुमष्टधा ।
अतोऽस्मान्पाहि भगवन् सुरान् दानैरभीप्सितैः ॥ २७॥

त्वं महापुरुषः शम्भुः सर्वेशः सुरनायकः ।
निःस्वात्मा निर्विकारात्मा परब्रह्म सतां गतिः ॥ २८॥

दीनबन्धुर्दयासिन्धुरद्भुतोतिः परात्मदृक् ।
प्राज्ञो विराट् विभुः सत्यः सच्चिदानन्दलक्षणः ॥ २९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य वचः शम्भुर्देवानां परमेश्वरः ।
उवाच तान् सुरान्देवामहर्षींश्च पुरातनान् ॥ ३०॥

यथा जलं जले क्षिप्तं क्षीरे क्षीरं घृते घृतम् ।
एक एव तदा विष्णुः शिवे लीनो न चान्यथा ॥ ३१॥

एको विष्णुर्नृसिंहात्मा सदर्पश्च महाबलः ।

जगत्संहारकरणे प्रवृत्तो नरकेसरी ॥ ३२॥

प्रार्थनीयो नमस्तस्मै मद्भक्तैः सिद्धिकारिभिः ।
मद्भक्तप्रवरश्चैव मद्भक्तवरदायकः ॥ ३३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एतावदुक्त्वा भगवान् पक्षिराजो महाबलः ।
पश्यतां सर्वदेवानां तत्रैवान्तरधीयत ॥ ३४॥

वीरभद्रोऽपि भगवान्गणाध्यक्षो महाबलः ।
नृसिंहकृत्तिं निष्कृष्य समादाय ययौ गिरिम् ॥ ३५॥

नृसिंहकृत्तिवसनस्तदाप्रभृति शङ्करः ।
तद्वक्त्रं मुण्डमालायां नायकत्वेन कल्पितम् ॥ ३६॥

ततो देवा निरातङ्काः कीर्तयन्तः कथामिमाम् ।
विस्मयोत्फुल्लनयना जग्मुः सर्वे यथागतम् ॥ ३७॥

य इदं परमाख्यानं पुण्यं वेदरसान्वितम् ।
पठति शृणुयाच्चैव सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ३८॥

धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्यम्पुष्टिवर्द्धनम् ।
सर्वविघ्नप्रशमनं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ ३९॥

दुःखप्रशमनं वाञ्छासिद्धिदं मङ्गलालयम् ।
अपमृत्युहरं बुद्धिप्रदं शत्रुविनाशनम् ॥ ४०॥

इदं तु शरभाकारं परं रूपं पिनाकिनः ।
प्रकाशनीयं भक्तेषु शङ्करस्य चरेषु वै ॥ ४१॥

तैरेव पठितव्यं च श्रोतव्यं च शिवात्मभिः ।
नवधाभक्तिदं दिव्यमन्तःकरणबुद्धिदम् ॥ ४२॥

शिवोत्सवेषु सर्वेषु चतुर्दश्यष्टमीषु च ।
पठेत्प्रतिष्ठाकाले तु शिवसन्निधिकारणम् ॥ ४३॥

चौरव्याघ्रनृसिंहात्मकृतराजभयेषु च ।
अन्येषूत्पातभूकम्पदस्य्वादिपांसुवृष्टिषु ॥ ४४॥

उल्कापाते महावाते विनावृष्ट्यतिवृष्टिषु ।
पठेद्यः प्रयतो विद्वान् शिवभक्तो दृढव्रतः ॥ ४५॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि निष्कामो व्रतमैश्वरम् ।
रुद्रलोकं समासाद्य रुद्रस्यानुचरो भवेत् ॥ ४६॥

रुद्रलोकमनुप्राप्य रुद्रेण सह मोदते ।
ततः सायुज्यमाप्नोति शिवस्य कृपया मुने ॥ ४७॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शरभावतारवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ३.१२॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१३. त्रयोदशोऽध्यायः । गृहपत्यवतारवर्णनम् १ ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु ब्रह्मसुत प्रीत्या चरितं शशिमौलिनः ।
सोऽवतीर्णो यथा प्रीत्या विश्वानरगृहे शिवः ॥ १॥

नाम्ना गृहपतिः सोऽभूदग्निलोकपतिर्मुने ।
अग्निरूपस्तैजसश्च सर्वात्मा परमः प्रभुः ॥ २॥

नर्मदायास्तटे रम्ये पुरे नर्मपुरे पुरा ।
पुरारिभक्तः पुण्यात्माभवद्विश्वानरो मुनिः ॥ ३॥

ब्रह्मचर्याश्रमे निष्ठो ब्रह्मयज्ञरतः सदा ।
शाण्डिल्यगोत्रः शुचिमान्ब्रह्मतेजोनिधिर्वशी ॥ ४॥

विज्ञाताखिलशास्त्रार्थः सदाचाररतः सदा ।
शैवाचारप्रवीणोऽति लौकिकाचारविद्वरः ॥ ५॥

चित्ते विचार्य गृहिणीगुणान्विश्वानरः शुभान् ।
उदुवाह विधानेन स्वोचितां कुलकन्यकाम् ॥ ६॥

अग्निशुश्रूषणरतः पञ्चयज्ञपरायणः ।
षट्कर्मनिरतो नित्यं देवपित्रतिथिप्रियः ॥ ७॥

एवं बहुतिथे काले गते तस्याग्रजन्मनः ।
भार्या शुचिष्मती नाम भर्तारं प्राह सुव्रता ॥ ८॥

नाथ भोगा मया सर्वे भुक्ता वै त्वत्प्रसादतः ।
स्त्रीणां समुचिता ये स्युः त्वां समेत्य मुदावहाः ॥ ९॥

एवं मे प्रार्थितं नाथ चिराय हृदि संस्थितम् ।
गृहस्थानां समुचितं त्वमेतद्दातुमर्हसि ॥ १०॥

विश्वानर उवाच ।
किमदेयं हि सुश्रोणि तव प्रियहितैषिणी ।
तत्प्रार्थय महाभागे प्रयच्छाम्यविलम्बितम् ॥ ११॥

महेशितुः प्रसादेन मम किञ्चिन्न दुर्लभम् ।
इहामुत्र च कल्याणि सर्वकल्याणकारिणः ॥ १२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य वचः पत्युस्तस्य सा पतिदेवता ।
उवाच हृष्टवदना करौ बद्धा विनीतिका ॥ १३॥

शुचिष्मत्युवाच ।
वरयोग्यास्मि चेन्नाथ यदि देयो वरो मम ।
महेशसदृशं पुत्रं देहि नान्यं वरं वृणे ॥ १४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तस्या वचः श्रुत्वा ब्राह्मणः स शुचिव्रतः ।
क्षणं समाधिमाधाय हृद्येतत्समचिन्तयत् ॥ १५॥

अहो किं मे तया तन्व्या प्रार्थितं ह्यतिदुर्लभम् ।
मनोरथपथाद्दूरमस्तु वा स हि सर्वकृत् ॥ १६॥

तेनैवास्या मुखे स्थित्वा वाक्स्वरूपेण शम्भुना ।
व्याहृतं कोऽन्यथा कर्तुमुत्सहेत भवेदिदम् ॥ १७॥

इति सञ्चिन्त्य स मुनिर्विश्वानर उदारधीः ।
ततः प्रोवाच तां पत्नीमेकपत्नीव्रते स्थितः ॥ १८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्थमाश्वास्य तां पत्नीं जगाम तपसे मुनिः ।

यत्र विश्वेश्वरः साक्षात्काशीनाथोऽधितिष्ठति ॥ १९॥

प्राप्य वाराणसीं तूर्णं दृष्ट्वा तां मणिकर्णिकाम् ।
तत्याज तापत्रितयमपि जन्मशतार्जितम् ॥ २०॥

दृष्ट्वा सर्वाणि लिङ्गानि विश्वेशप्रमुखानि च ।
स्नात्वा सर्वेषु कुण्डेषु वापीकूपसरस्सु च ॥ २१॥

नत्वा विनायकान्सर्वान्गौरीं शर्वां प्रणम्य च ।
सम्पूज्य कालराजं च भैरवं पापभक्षणम् ॥ २२॥

दण्डनायकमुख्यांश्च गणान्स्तुत्वा प्रयत्नतः ।
आदिकेशवमुख्यांश्च केशवं परितोष्य च ॥ २३॥

लोलार्कमुखसूर्यांश्च प्रणम्य स पुनः पुनः ।
कृत्वा च पिण्डदानानि सर्वतीर्थेष्वतन्द्रितः ॥ २४॥

सहस्रभोजनाद्यैश्च मुनीन्विप्रान्प्रतर्प्य च ।
महापूजोपचारैश्च लिङ्गान्यभ्यर्च्य भक्तितः ॥ २५॥

असकृच्चिन्तयामास किं लिङ्गं क्षिप्रसिद्धिदम् ।
यत्र निश्चलतामेति तपस्तनयकाम्यया ॥ २६॥

क्षणं विचार्य स मुनिरिति विश्वानरः सुधीः ।
क्षिप्रं पुत्रप्रदं लिङ्गं वीरेशं प्रशशंस ह ॥ २७॥

असङ्ख्याताः सहस्राणि सिद्धाः सिद्धिं गतास्ततः ।
सिद्धलिङ्गमिति ख्यातं तस्माद्वीरेश्वरं परम् ॥ २८॥

वीरेश्वरं महालिङ्गमब्दमभ्यर्च्य भक्तितः ।
आयुर्मनोरथं सर्वं पुत्रादिकमनेकशः ॥ २९॥

अहमप्यत्र वीरेशं समाराध्य त्रिकालतः ।
आशु पुत्रमवाप्स्यामि यथाभिलषितं स्त्रिया ॥ ३०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति कृत्वा मतिं धिरो विप्रो विश्वानरः कृती ।
चन्द्रकूपजले स्नात्वा जग्राह नियमं व्रती ॥ ३१॥

एकाहारोऽभवन्मासं मासं नक्ताशनोऽभवत् ।
अयाचिताशनो मासं मासं त्यक्ताशनः पुनः ॥ ३२॥

पयोव्रतोऽभवन्मासं मासं शाकफलाशनः ।
मासं मुष्टितिलाहारो मासं पानीयभोजनः ॥ ३३॥

पञ्चगव्याशनो मासं मासं चान्द्रायणव्रती ।
मासं कुशाग्रजलभुग्मासं श्वसनभक्षणः ॥ ३४॥

एवमब्दमितं कालं तताप स तपोऽद्भुतम् ।
त्रिकालमर्चयद्भक्त्या वीरेशं लिङ्गमुत्तमम् ॥ ३५॥

अथ त्रयोदशे मासि स्नात्वा त्रिपथगाम्भसि ।
प्रत्यूष एव वीरेशं यावदायाति स द्विजः ॥ ३६॥

तावद्विलोकयाञ्चक्रे मध्ये लिङ्गं तपोधनः ।
विभूतिभूषणं बालमष्टवर्षाकृतिं शिशुम् ॥ ३७॥

आकर्णायतनेत्रं च सुरक्तदशनच्छदम् ।
चारुपिङ्गजटामौलिं नग्नं प्रहसिताननम् ॥ ३८॥

शैशवोचितनेपथ्यधारिणं चितिधारिणम् ।
पठन्तं श्रुतिसूक्तानि हसन्तं च स्वलीलया ॥ ३९॥

तमालोक्य मुदं प्राप्य रोमकञ्चुकितो मुनिः ।
प्रोच्चचार हृदालापान्नमोऽस्त्विति पुनः पुनः ॥ ४०॥

अभिलाषप्रदैः पद्यैरष्टभिर्बालरूपिणम् ।
तुष्टाव परमानन्दं शम्भुं विश्वानरः कृती ॥ ४१॥

विश्वानर उवाच ।
एकं ब्रह्मैवाद्वितीयं समस्तं
सत्यं सत्यं नेह नानास्ति किञ्चित् ।
एको रुद्रो न द्वितीयोऽवतस्थे
तस्मादेकं त्वां प्रपद्ये महेशम् ॥ ४२॥

कर्ता हर्त्ता त्वं हि सर्वस्य शम्भो
नानारूपेष्वेकरूपोऽप्यरूपः ।
यद्वत्प्रत्यग्धर्म एकोऽप्यनेक-
स्तस्मान्नान्यं त्वां विनेशं प्रपद्ये ॥ ४३॥

रज्जौ सर्पः शुक्तिकायां च रौप्यं
नैरः पूरस्तन्मृगाख्ये मरीचौ ।
यद्यत्सद्वद्विष्वगेव प्रपञ्चो
यस्मिन् ज्ञाते तं प्रपद्ये महेशम् ॥ ४४॥

तोये शैत्यं दाहकत्वं च वह्नौ
तापो भानौ शीतभानौ प्रसादः ।
पुष्पे गन्धो दुग्धमध्येऽपि सर्पि-
र्यत्तच्छम्भो त्वं ततस्त्वां प्रपद्ये ॥ ४५॥

शब्दं गृह्णास्यश्रवास्त्वं हि जिघ्र-
स्यघ्राणस्त्वं व्यङ्घ्रिरायासि दूरात् ।
व्यक्षः पश्येस्त्वं रसज्ञोऽप्यजिह्वः
कस्त्वां सम्यग्वेत्त्यतस्त्वां प्रपद्ये ॥ ४६ ॥

नो वेद त्वामीश साक्षाद्धि वेदो
नो वा विष्णुर्नो विधाताखिलस्य ।
नो योगीन्द्रा नेन्द्रमुख्याश्च देवा
भक्तो वेद त्वामतस्त्वां प्रपद्ये ॥ ४७॥

नो ते गोत्रं नेश जन्मापि नाख्या
नो वा रूपं नैव शीलं न देशः ।
इत्थम्भूतोऽपीश्वरस्त्वं त्रिलोक्याः
सर्वान्कामान्पूरयेस्त्वं भजे त्वाम् ॥ ४८॥

त्वत्तः सर्वं त्वं हि सर्वं स्मरारे
त्वं गौरीशस्त्वं च नग्नोऽतिशान्तः ।
त्वं वै वृद्धस्त्वं युवा त्वं च बाल-
स्तत्त्वं यत्किं नान्यतस्त्वां नतोऽहम् ॥ ४९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
स्तुत्वेति विप्रो निपपात भूमौ
सम्बद्धपाणिर्भवतीह यावत् ।
तावत्स बालोऽखिलवृद्धवृद्धः
प्रोवाच भूदेवमतीव हृष्टः ॥ ५०॥

बाल उवाच ।

विश्वानर मुनिश्रेष्ठ भूदेवाहं त्वयाद्य वै ।
तोषितः सुप्रसन्नात्मा वृणीष्व वरमुत्तमम् ॥ ५१॥

तत उत्थाय हृष्टात्मा मुनिर्विश्वानरः कृती ।
प्रत्यब्रवीन्मुनिश्रेष्ठः शङ्करं बालरूपिणम् ॥ ५२॥

विश्वानर उवाच ।
महेश्वर किमज्ञातं सर्वज्ञस्य तव प्रभो ।
सर्वान्तरात्मा भगवान् शर्वः सर्वप्रदो भवान् ॥ ५३॥

याञ्चां प्रति नियुक्तं मां किं ब्रूषे दैन्यकारिणीम् ।
इति ज्ञात्वा महेशान यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ५४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य देवो विश्वानरस्य हि ।
शुचिः शुचिव्रतस्याथ शुचिं स्मित्वाब्रवीच्छिशुः ॥ ५५॥

त्वया शुचे शुचिष्मत्यां योऽभिलाषः कृतो हृदि ।
अचिरेणैव कालेन स भविष्यत्यसंशयम् ॥ ५६॥

तव पुत्रत्वमेष्यामि शुचिष्मत्यां महामते ।
ख्यातो गृहपतिर्नाम्ना शुचिः सर्वामरप्रियः ॥ ५७॥

अभिलाषाष्टकं पुण्यं स्तोत्रमेतत्त्वयेरितम् ।
अब्दत्रिकालपठनात्कामदं शिवसन्निधौ ॥ ५८॥

एतत्स्तोत्रप्रपठनं पुत्रपौत्रधनप्रदम् ।
सर्वशान्तिकरं चापि सर्वापत्तिविनाशनम् ॥ ५९॥

स्वर्गापवर्गसम्पत्तिकारकं नात्र संशयः ।
सर्वस्तोत्रसमं ह्येतत्सर्वकामप्रदं सदा ॥ ६०॥

प्रातरुत्थाय सुस्नातो लिङ्गमभ्यर्च्य शाम्भवम् ।
वर्षं जपन्निदं स्तोत्रमपुत्रः पुत्रवान्भवेत् ॥ ६१॥

अभिलाषाष्टकमिदं न देयं यस्य कस्यचित् ।
गोपनीयं प्रयत्नेन महावन्ध्याप्रसूतिकृत् ॥ ६२॥

स्त्रिया वा पुरुषेणापि नियमाल्लिङ्गसन्निधौ ।
अब्दं जप्तमिदं स्तोत्रं पुत्रदं नात्र संशयः ॥ ६३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वान्तर्दधे शम्भुर्बालरूपः सतां गतिः ।
सोऽपि विश्वानरो विप्रो हृष्टात्मा स्वगृहं ययौ ॥ ६४॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां गृहपत्यवतारवर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ ३.१३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१४. चतुर्दशोऽध्यायः । गृहपत्यवतारवर्णनम् २ ।

नन्दीश्वर उवाच ।
स विप्रो गृहमागत्य महाहर्षसमन्वितः ।
प्रियायै कथयामास तद्वृत्तान्तमशेषतः ॥ १॥

तच्छ्रुत्वा विप्रपत्नी सा मुदं प्राप शुचिष्मती ।
अतीव प्रेमसंयुक्ता प्रशशंस विधिं निजम् ॥ २॥

अथ कालेन तद्योषिदन्तर्वत्नी बभूव ह ।
विधिवद् विहिते तेन गर्भाधानाख्यकर्मणि ॥ ३॥

ततः पुंसवनं तेन स्पन्दनात्प्राग्विपश्चिता ।
गृह्योक्तविधिना सम्यक् कृतं पुंस्त्वविवृद्धये ॥ ४॥

सीमन्तोऽथाष्टमे मासे गर्भरूपसमृद्धिकृत् ।
सुखप्रसवसिद्धौ च तेनाकरि क्रियाविदा ॥ ५॥

अथातः शुभतारासु ताराधिपवराननः ।
केन्द्रे गुरौ शुभे लग्ने सुग्रहेषु युगेषु च ॥ ६॥

अरिष्टदीपनिर्वाणः सर्वारिष्टविनाशकृत् ।
तनयो नाम तस्यां तु शुचिष्मत्यां बभूव ह ॥ ७॥

शर्वः समस्तसुखदो भूर्भुवःस्वर्न्निवासिनाम् ।
गन्धवाहनवाहाश्च दिग्वधूर्मुखवाससः ॥ ८॥

इष्टगन्धप्रसूनौघैर्ववृषुस्ते घनाघनाः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः प्रसेदुः सर्वतो दिशः ॥ ९॥

परितः सरितः स्वच्छा भूतानां मानसैः सह ।
तमोऽताम्यत्तु नितरां रजोऽपि विरजोऽभवत् ॥ १०॥

सत्त्वाः सत्त्वसमायुक्ताः सुधावृष्टिर्बभूव वै ।
कल्याणी सर्वथा वाणी प्राणिनः प्रियवत्यभूत् ॥ ११॥

रम्भामुख्या अप्सरसो मङ्गलद्रव्यपाणयः ।
विद्याधर्यश्च किन्नर्यस्तथामर्यः सहस्रशः ॥ १२॥

गन्धर्वोरगयक्षाणां सुमानियः शुभस्वराः ।
गायन्त्यो मङ्गलं गीतं तत्राजग्मुरनेकशः ॥ १३॥

मरीचिरत्रिः पुलहः पुलस्त्यः क्रतुरङ्गिराः ।
वसिष्ठः कश्यपोऽगस्त्यो विभाण्डो माण्डवीसुतः ॥ १४॥

लोमशो रोमचरणो भरद्वाजोऽथ गौतमः ।
भृगुस्तु गालवो गर्गो जातूकर्ण्यः पराशरः ॥ १५॥

आपस्तम्बो याज्ञवल्क्यो दक्षवाल्मीकिमुद्गलाः ।
शातातपश्च लिखितः शिलादः शङ्ख उञ्छभुक् ॥ १६॥

जमदग्निश्च संवर्तो मतङ्गो भरतोंऽशुमान् ।
व्यासः कात्यायनः कुत्सः शौनकः सुश्रुतः शुकः ॥ १७॥

ऋष्यशृङ्गोऽथ दुर्वासाः शुचिर्नारदतुम्बुरु ।
उत्तङ्को वामदेवश्च पवनोऽसितदेवलौ ॥ १८॥

सालङ्कायनहारीतौ विश्वामित्रोऽथ भार्गवः ।
मृकण्डः सह पुत्रेण पर्वतो दारुकस्तथा ॥ १९॥

धौम्योपमन्युवत्साद्या मुनयो मुनिकन्यकाः ।
तच्छान्त्यर्थं समाजग्मुर्धन्यं विश्वानराश्रमम् ॥ २०॥

ब्रह्मा बृहस्पतियुतो देवो गरुडवाहनः ।
नन्दिभृङ्गिसमायुक्तो गौर्या सह वृषध्वजः ॥ २१॥

महेन्द्रमुख्या गीर्वाणा नागाः पातालवासिनः ।
रत्नान्यादाय बहुशः ससरित्का महाब्धयः ॥ २२॥

स्थावरा जङ्गमं रूपं धृत्वायाताः सहस्रशः ।
महामहोत्सवे तस्मिन् बभूवाकालकौमुदी ॥ २३॥

जातकर्म स्वयं तस्य कृतवान्विधिरानतः ।
श्रुतिं विचार्य तद्रूपं नाम्ना गृहपतिस्त्वयम् ॥ २४॥

इति नाम ददौ तस्मै देयमेकादशेऽहनि ।
नामकर्मविधानेन तदर्थं श्रुतिमुच्चरन् ॥ २५॥

चतुर्निगममन्त्रोक्तैराशीर्भिरभिनन्द्य च ।
समयाद्धं समारुह्य सर्वेषां च पितामहः ॥ २६॥

कृत्वा बालोचितां रक्षां लौकिकीं गतिमाश्रितः ।
आरुह्य यानं स्वं धाम हरोऽपि हरिणा ययौ ॥ २७॥

अहो रूपमहो तेजस्त्वहो सर्वाङ्गलक्षणम् ।
अहो शुचिष्मतीभाग्यमाविरासीत्स्वयं हरः ॥ २८॥

अथवा किमिदं चित्रं शर्वभक्तजनेष्वहो ।
स्वयमाविरभूद्रुद्रो यतो रुद्रस्तदर्चितः ॥ २९॥

इति स्तुवन्तस्तेऽन्योऽन्यं सम्प्रहृष्टतनूरुहः ।
विश्वानरं समापृच्छ्य जग्मुः सर्वे यथागतम् ॥ ३०॥

अतः पुत्रं समीहन्ते गृहस्थाश्रमवासिनः ।
पुत्रेण लोकाञ्जयति श्रुतिरेषा सनातनी ॥ ३१॥

अपुत्रस्य गृहं शून्यमपुत्रस्यार्जनं वृथा ।
अपुत्रस्य तपश्छिन्नं नो पवित्रत्यपुत्रतः ॥ ३२॥

न पुत्रात्परमो लाभो न पुत्रात्परमं सुखम् ।
न पुत्रात्परमं मित्रं परत्रेह च कुत्रचित् ॥ ३३॥

निष्क्रमोऽथ चतुर्थेऽस्य मासि पित्रा कृतो गृहात् ।
अन्नप्राशनमब्दार्द्धे चूडाब्दे चार्थवत्कृता ॥ ३४॥

कर्णवेधं ततः कृत्वा श्रवणर्क्षे स कर्मवित् ।
ब्रह्मतेजोभिवृद्ध्यर्थं पञ्चमेऽब्दे व्रतं ददौ ॥ ३५॥

उपाकर्म ततः कृत्वा वेदानध्यापयत्सुधीः ।

त्र्यब्दं वेदान्स विधिनाध्यैष्ट साङ्गपदक्रमान् ॥ ३६॥

विद्याजातं समस्तं च साक्षिमात्रं गुरोर्मुखात् ।
विनयादिगुणानाविष्कुर्वञ्जग्राह शक्तिमान् ॥ ३७॥

ततोऽथ नवमे वर्षे पित्रोः शुश्रूषणे रतम् ।
वैश्वानरं गृहपतिं द्रष्टुमायाच्च नारदः ॥ ३८॥

विश्वानरोटजं प्राप्य देवर्षिस्तं तु कौतुकी ।
अपृच्छत्कुशलं तत्र गृहीतार्घासनः क्रमात् ॥ ३९॥

ततः सर्वं च तद्भाग्यं पुत्रधर्मं च सम्मुखे ।
विश्वानरं समवदत्स्मृत्वा शिवपदाम्बुजम् ॥ ४०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तो मुनिना बालः पित्रोराज्ञामवाप्य सः ।
प्रणम्य नारदं श्रीमान् भक्त्या प्रह्व उपाविशत ॥ ४१॥

नारद उवाच ।
वैश्वानर समभ्येहि ममोत्सङ्गे निषीद भोः ।
लक्षणानि परीक्षेऽहं पाणिं दर्शय दक्षिणम् ॥ ४२॥

ततो दृष्ट्वा तु सर्वं हि तालुजिह्वादि नारदः ।
विश्वानरं समवदच्छिवप्रेरणया सुधीः ॥ ४३॥

नारद उवाच ।
विश्वानर मुने वच्मि शृणु पुत्राङ्कमादरात् ।
सर्वाङ्गस्वङ्कवान्पुत्रो महालक्षणवानयम् ॥ ४४॥

किन्तु सर्वगुणोपेतं सर्वलक्षणलक्षितम् ।
सम्पूर्णनिर्मलकलं पालयेद्विधुवद्विधिः ॥ ४५॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रक्षणीयस्त्वसौ शिशुः ।
गुणोऽपि दोषतां याति वक्रीभूते विधातरि ॥ ४६॥

शङ्केऽस्य द्वादशे वर्षे प्रत्यूहो विद्युदग्नितः ।
इत्युक्त्वा नारदोऽगच्छद्देवलोकं यथागतम् ॥ ४७॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां गृहपत्यवतारोपाख्याने गृहपत्यवतारवर्णनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ ३.१४॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१५. पञ्चदशोऽध्यायः । गृहपत्यवतारवर्णनम् ३ ।

नन्दीश्वर उवाच ।
विश्वानरः सपत्नीकः तच्छ्रुत्वा नारदेरितम् ।
तदेवं मन्यमानोऽभूद्वज्रपातं सुदारुणम् ॥ १॥

हा हतोऽस्मीति वचसा हृदयं समताडयत् ।
मूर्च्छामवाप महतीं पुत्रशोकसमाकुलः ॥ २॥

शुचिष्मत्यपि दुःखार्ता रुरोदातीव दुस्सहम् ।
अतिस्वरेण हारावैरत्यन्तं व्याकुलेन्द्रिया ॥ ३॥

श्रुत्वार्तनादमिति विश्वनरोऽपि मोहं
हित्वोत्थितः किमिति किं त्विति किं किमेतत् ।
उच्चैर्वदन् गृहपतिः क्व स मे बहिस्थः
प्राणोऽन्तरात्मनिलयस्सकलेन्द्रियेशः ॥ ४॥

ततो दृष्ट्वा स पितरौ बहुशोकसमावृतौ ।
स्मित्वोवाच गृहपतिः सबालः शङ्करांशजः ॥ ५॥

गृहपतिरुवाच ।
हे मातस्तात किं जातं कारणं तद्वदाधुना ।
किमर्थं रुदितोऽत्यर्थं त्रासस्तादृक् कुतो हि वाम् ॥ ६॥

न मां कृतवपुस्त्राणं भवच्चरणरेणुभिः ।
कालः कलयितुं शक्तो वराकी चञ्चलाल्पिका ॥ ७॥

प्रतिज्ञां शृणुतां तातौ यदि वां तनयो ह्यहम् ।
करिष्येऽहं तथा येन मृत्युस्त्रस्तो भविष्यति ॥ ८॥

मृत्युञ्जयं समाराध्य सर्वज्ञं सर्वदं सताम् ।
जपिष्यामि महाकालं सत्यं तातौ वदाम्यहम् ॥ ९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य जारितौ द्विजदम्पती ।
अकालामृतवर्षौघैर्गततापौ तदोचतुः ॥ १० ॥

द्विजदम्पती ऊचतुः ।
पुनर्ब्रूहि पुनर्ब्रूहि कीदृक् कीदृक् पुनर्वद ।
कालः कलयितुं नालं वराकी चञ्चलास्ति का ॥ ११ ॥

आवयोस्तापनाशाय महोपायस्त्वयेरितः ।
मृत्युञ्जयाख्यदेवस्य समाराधनलक्षणः ॥ १२ ॥

तद्वच्च शरणं शम्भोर्नातः परतरं हि तत् ।
मनोरथपथातीतकारिणः पापहारिणः ॥ १३ ॥

किं न श्रुतं त्वया तात श्वेतकेतुं यथा पुरा ।
पाशितं कालपाशेन ररक्ष त्रिपुरान्तकः ॥ १४ ॥

शिलादतनयं मृत्युग्रस्तमष्टाब्दमात्रकम् ।
शिवो निजजनं चक्रे नन्दिनं विश्वनन्दिनम् ॥ १५ ॥

क्षीरोदमथनोद्भूतं प्रलयानलसन्निभम् ।
पीत्वा हालाहलं घोरमरक्षद्भुवनत्रयम् ॥ १६ ॥

जलन्धरं महादर्पं हृतत्रैलोक्यसम्पदम् ।
रुचिराङ्गुष्ठरेखोत्थचक्रेण निजघान यः ॥ १७ ॥

य एकेषुनिपातोत्थज्वलनैस्त्रिपुरम्पुरा ।
त्रैलोक्यैश्वर्यसम्मूढं शोषयामास भानुना ॥ १८ ॥

कामं दृष्टिनिपातेन त्रैलोक्यविजयोर्जितम् ।
निनायानङ्गपदवीं वीक्ष्यमाणेष्वजादिषु ॥ १९ ॥

तं ब्रह्माद्यैककर्तारं मेघवाहनमच्युतम् ।
प्रयाहि पुत्र शरणं विश्वरक्षामणिं शिवम् ॥ २० ॥

नन्दीश्वर उवाच ।
पित्रोरनुज्ञां प्राप्येति प्रणम्य चरणौ तयोः ।
प्रादक्षिण्यमुपावृत्य बह्वाश्वास्य विनिर्ययौ ॥ २१ ॥

सम्प्राप्य काशीं दुष्प्रापां ब्रह्मनारायणादिभिः ।

महासंवर्त्तसन्तापहन्त्रीं विश्वेशपालिताम् ॥ २२॥

स्वर्धुन्या हारयष्ट्येव राजितां कण्ठभूमिषु ।
विचित्रगुणशालिन्या हरपत्न्या विराजिताम् ॥ २३॥

तत्र प्राप्य स विप्रेशः प्राग्ययौ मणिकर्णिकाम् ।
तत्र स्नात्वा विधानेन दृष्ट्वा विश्वेश्वरं प्रभुम् ॥ २४॥

साञ्जलिर्नतशीर्षोऽसौ महानन्दान्वितः सुधीः ।
त्रैलोक्यप्राणसन्त्राणकारिणं प्रणनाम ह ॥ २५॥

आलोक्यालोक्य तल्लिङ्गं तुतोष हृदये मुहुः ।
परमानन्दकन्दाढ्यं स्फुटमेतन्न संशयः ॥ २६॥

अहो न मत्तो धन्योऽस्ति त्रैलोक्ये सचराचरे ।
यदद्राक्षिषमद्याहं श्रीमद्विश्वेश्वरं विभुम् ॥ २७॥

मम भाग्योदयायैव नारदेन महर्षिणा ।
पुरागत्य तथोक्तं यत्कृतकृत्योऽस्म्यहं ततः ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्यानन्दामृतरसैर्विधाय स हि पारणम् ।
ततः शुभेऽह्नि संस्थाप्य लिङ्गं सर्वहितप्रदम् ॥ २९॥

जग्राह नियमान्घोरान् दुष्करानकृतात्मभिः ।
अष्टोत्तरशतैः कुम्भैः पूर्णैर्गङ्गाऽम्भसा शुभैः ॥ ३०॥

संस्नाप्य वाससा पूतैः पूतात्मा प्रत्यहं शिवम् ।
नीलोत्पलमयीं मालां समर्पयति सोऽन्वहम् ॥ ३१॥

अष्टाधिकसहस्रैस्तु सुमनोभिर्विनिर्मिताम् ।
स पक्षे वाथ वा मासे कन्दमूलफलाशनः ॥ ३२॥

शीर्णपर्णाशनैर्धीरः षण्मासं सम्बभूव सः ।
षण्मासं वायुभक्षोऽभूत्षण्मासं जलबिन्दुभुक् ॥ ३३॥

एवं वर्षद्वयं तस्य व्यतिक्रान्तं महात्मनः ।
शिवैकमनसो विप्रास्तप्यमानस्य नारद ॥ ३४॥

जन्मतो द्वादशे वर्षे तद्वचो नारदेरितम् ।
सत्यं करिष्यन्निव तमभ्यगात्कुलिशायुधः ॥ ३५॥

उवाच च वरं ब्रूहि दद्मि त्वन्मनसि स्थितम् ।
अहं शतक्रतुर्विप्र प्रसन्नोऽस्मि शुभव्रतैः ॥ ३६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य महेन्द्रस्य वाक्यं मुनिकुमारकः ।
उवाच मधुरं धीरः कीर्तयन्मधुराक्षरम् ॥ ३७॥

गृहपतिरुवाच ।
मघवन् वृत्रशत्रो त्वां जाने कुलिशपाणिनम् ।
नाहं वृणे वरं त्वत्तः शङ्करो वरदोऽस्ति मे ॥ ३८॥

इन्द्र उवाच ।
न मत्तः शङ्करस्त्वन्यो देवदेवोऽस्म्यहं शिशो ।
विहाय बालिशत्वं त्वं वरं याचस्व मा चिरम् ॥ ३९॥

गृहपतिरुवाच ।
गच्छाहल्यापतेऽसाधो गोत्रारे पाकशासन ।
न प्रार्थये पशुपतेरन्यं देवान्तरं स्फुटम् ॥ ४०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा क्रोधसंरक्तलोचनः ।
उद्यम्य कुलिशं घोरं भीषयामास बालकम् ॥ ४१॥

स दृष्ट्वा बालको वज्रं विद्युज्ज्वालासमाकुलम् ।
स्मरन्नारदवाक्यं च मुमूर्च्छ भयविह्वलः ॥ ४२॥

अथ गौरीपतिः शम्भुराविरासीत्तमोनुदः ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते स्पर्शैः सञ्जीवयन्निव ॥ ४३॥

उन्मील्य नेत्रकमले सुप्ते इव दिनक्षये ।
अपश्यदग्रे चोत्थाय शम्भुमर्कशताधिकम् ॥ ४४॥

भाले लोचनमालोक्य कण्ठेकालं वृषध्वजम् ।
वामाङ्गसन्निविष्टाद्रितनयं चन्द्रशेखरम् ॥ ४५॥

कपर्देन विराजन्तं त्रिशूलाजगवायुधम् ।
स्फुरत्कर्पूरगौराङ्गं परिणद्धगजाजिनम् ॥ ४६॥

परिज्ञाय महादेवं गुरुवाक्यत आगमात् ।
हर्षबाष्पाकुलासन्नकण्ठरोमाञ्चकञ्चुकः ॥ ४७॥

क्षणं च गिरिवत्तस्थौ चित्रकृत्रिमपुत्रकः ।
यथा तथा सुसम्पन्नो विस्मृत्यात्मानमेव च ॥ ४८॥

न स्तोतुं न नमस्कर्तुं किञ्चिद्विज्ञप्तुमेव च ।
यदा स न शशाकालं तदा स्मित्वाह शङ्करः ॥ ४९॥

ईश्वर उवाच ।
शिशो गृहपते शक्राद्वज्रोद्यतकरादहो ।
ज्ञातं भीतोऽसि मा भैषीर्जिज्ञासा ते मया कृता ॥ ५०॥

मम भक्तस्य नो शक्रो न वज्रं चान्तकोऽपि च ।
प्रभवेदिन्द्ररूपेण मयैव त्वं बिभीषितः ॥ ५१॥

वरं ददामि ते भद्र त्वमग्निपदभाग्भव ।
सर्वेषामेव देवानां वरदस्त्वं भविष्यसि ॥ ५२॥

सर्वेषामेव भूतानां त्वमग्नेऽन्तश्चरो भव ।
धर्मराजेन्द्रयोर्मध्ये दिगीशो राज्यमाप्नुहि ॥ ५३॥

त्वयेदं स्थापितं लिङ्गं तव नाम्ना भविष्यति ।
अग्नीश्वर इति ख्यातं सर्वतेजोविबृंहणम् ॥ ५४॥

अग्नीश्वरस्य भक्तानां न भयं विद्युदग्निभिः ।
अग्निमान्द्यभयं नैव नाकालमरणं क्वचित् ॥ ५५॥

अग्नीश्वरं समभ्यर्च्य काश्यां सर्वसमृद्धिदम् ।
अन्यत्रापि मृतो दैवाद्वह्निलोके महीयते ॥ ५६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वानीय तद्बन्धून्पित्रोश्च परिपश्यतोः ।
दिक्पतित्वेऽभिषिच्याग्निं तत्र लिङ्गे शिवोऽविशत् ॥ ५७॥

इत्थमग्न्यवतारस्ते वर्णितो मे जनार्दनः ।
नाम्ना गृहपतिस्तात शङ्करस्य परात्मनः ॥ ५८॥

चित्रहोत्रपुरी रम्या सुखदार्चिष्मती वरा ।
जातवेदसि ये भक्ता ते तत्र निवसन्ति वै ॥ ५९॥

अग्निप्रवेशं ये कुर्युर्दृढसत्त्वा जितेन्द्रियाः ।
स्त्रियो वा सत्त्वसम्पन्नास्ते सर्वेऽप्यग्नितेजसः ॥ ६० ॥

अग्निहोत्ररता विप्राः स्थापिता ब्रह्मचारिणः ।
पञ्चाग्निवर्त्तिनोऽप्येवमग्निलोकेऽग्निवर्चसः ॥ ६१ ॥

शीते शीतापनुत्त्यै यस्त्वेधोभारान्प्रयच्छति ।
कुर्यादग्नीष्टिकां वाथ स वसेदग्निसन्निधौ ॥ ६२ ॥

अनाथस्याग्निसंस्कारं यः कुर्याच्छ्रद्धयान्वितः ।
अशक्तः प्रेरयेदन्यं सोऽग्निलोके महीयते ॥ ६३ ॥

अग्निरेको द्विजातीनां निःश्रेयसकरः परः ।
गुरुर्देवो व्रतं तीर्थं सर्वमग्निर्विनिश्चितम् ॥ ६४ ॥

अपावनानि सर्वाणि वह्निसंसर्गतः क्षणात् ।
पावनानि भवन्त्येव तस्माद्यः पावकः स्मृतः ॥ ६५ ॥

अन्तरात्मा ह्ययं साक्षान्निश्चयो ह्याशुशुक्षणिः ।
मांसग्रासान्पचेत्कुक्षौ स्त्रीणां नो मांसपेशिकाम् ॥ ६६ ॥

तैजसी शाम्भवी मूर्तिः प्रत्यक्षा दहनात्मिका ।
कर्त्री हर्त्री पालयित्री विनैतां किं विलोक्यते ॥ ६७ ॥

चित्रभानुरयं साक्षान्नेत्रं त्रिभुवनेशितुः ।
अन्धे तमोमये लोके विनैनं कः प्रकाशनः ॥ ६८ ॥

धूपप्रदीपनैवेद्यपयोदधिघृतैक्षवम् ।
एतद्भुक्तं निषेवन्ते सर्वे दिवि दिवौकसः ॥ ६९ ॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां गृहपत्यवतारवर्णनं नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ ३.१५ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१६. षोडशोऽध्यायः । यक्षेश्वरावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
यक्षेश्वरावतारं च शृणु शम्भोर्मुनीश्वर ।
गर्विणं गर्वहन्तारं सतां भक्तिविवर्द्धनम् ॥ १॥

पुरा देवाश्च दैत्याश्च पीयूषार्थं महाबलाः ।
क्षीरोदधिं ममन्थुस्ते सुकृतस्वार्थसन्धयः ॥ २॥

मथ्यमानेऽमृते पूर्वं क्षीराब्धेः सुरदानवैः ।
अग्नेः समुत्थितं तस्माद्विषं कालानलप्रभम् ॥ ३॥

तं दृष्ट्वा निखिला देवा दैत्याश्च भयविह्वलाः ।
विद्रुत्य तरसा तात शम्भोस्ते शरणं ययुः ॥ ४॥

दृष्ट्वा तं शङ्करं सर्वे सर्वदेवशिखामणिम् ।
प्रणम्य तुष्टुवुर्भक्त्या साच्युता नतमस्तकाः ॥ ५॥

ततः प्रसन्नो भगवान् शङ्करो भक्तवत्सलः ।
पपौ विषं महाघोरं सुरासुरगणार्दनम् ॥ ६॥

पतिं तं विषमं कण्ठे निदधे विषमुल्बणम् ।
रेजे तेनाति स विभुर्नीलकण्ठो बभूव ह ॥ ७॥

ततः सुरासुरगणा ममन्थुः पुनरेव तम् ।
विषदाहविनिर्मुक्ताः शिवानुग्रहतोऽखिलाः ॥ ८॥

ततो बहूनि रत्नानि निस्सृतानि ततो मुने ।
अमृतं च पदार्थं हि सुरदानवयोर्मुने ॥ ९॥

तं पपुः केवलं देवा नासुराः कृपया हरेः ।
ततो बभूव सुमहद्रत्नं तेषां मिथोऽकदम् ॥ १०॥

द्वन्द्वयुद्धं बभूवाथ देवदानवयोर्मुने ।
तत्र राहुभयाच्चन्द्रो विदुद्राव तदर्दितः ॥ ११॥

जगाम सदनं शम्भोः शरण भयविह्वलः ।
सुप्रणम्य च तुष्टाव पाहि पाहीति संवदन् ॥ १२॥

ततः सतामभयदः शङ्करो भक्तवत्सलः ।

दध्रे शिरसि चन्द्रं स विभुः शरणमागतम् ॥ १३॥

अथागतस्तदा राहुस्तुष्टाव सुप्रणम्य तम् ।
शङ्करं सकलाधीशं वाग्भिरिष्टाभिरादरात् ॥ १४॥

शम्भुस्तन्मतमाज्ञाय तच्छिरांस्यच्युतेन ह ।
पुरा छिन्नानि वै केतुसंज्ञानि निदधे गले ॥ १५॥

ततो युद्धेऽसुराः सर्वे देवैश्चैव पराजिताः ।
पीत्वामृतं सुराः सर्वे जय प्रापुर्महाबलाः ॥ १६॥

विष्णुप्रभृतयः सर्वे बभूवुश्चातिगर्विताः ।
बलानि चाङ्कुरन्तोऽन्तः शिवमायाविमोहिताः ॥ १७॥

ततः स शङ्करो देवः सर्वाधीशोऽथ गर्वहा ।
यक्षो भूत्वा जगामाशु यत्र देवाः स्थिता मुने ॥ १८॥

सर्वान् दृष्ट्वाच्युतमुखान्देवान्यक्षपतिः स वै ।
महागर्वाढ्यमनसा महेशः प्राह गर्वहा ॥ १९॥

यक्षेश्वर उवाच ।
किमर्थं संस्थिता यूयमत्र सर्वे सुरा मिथः ।
किमु काष्ठाखिलं ब्रुत कारणं मेऽनु पृच्छते ॥ २०॥

देवा ऊचुः ।
अभूदत्र महान्देव रणः परमदारुणः ।
असुरा नाशिताः सर्वेऽवशिष्टा विद्रुता गताः ॥ २१॥

वयं सर्वे महावीरा दैत्यघ्ना बलवत्तराः ।
अग्रेऽस्माकं कियन्तस्ते दैत्याः क्षुद्रबलाः सदा ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा वचस्तेषां सुराणां गर्वगर्भितम् ।
गर्वहासौ महादेवो यक्षरूपो वचोऽब्रवीत् ॥ २३॥

यक्षेश्वर उवाच ।
हे सुरा निखिला यूयं मद्वचः शृणुतादरात् ।
यथार्थं वच्मि नासत्यं सर्वगर्वापहारकम् ॥ २४॥

गर्वमेनं न कुरुत कर्ता हर्तापरः प्रभुः ।

विस्मृताश्च महेशानं कथयध्वं वृथा बलाः ॥ २५॥

युष्माकं चेत्स हि मदो जानतां स्वबलं महत् ।
मत्स्थापितं तृणमिदं छिन्त स्वास्त्रैश्च तैः सुराः ॥ २६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वैकं तृणं तेषां निचिक्षेप पुरस्ततः ।
जह्रे सर्वमदं यक्षरूप ईशः सतां गतिः ॥ २७॥

अथ सर्वे सुरा विष्णुप्रमुखा वीरमानिनः ।
कृत्वा स्वपौरुषं तत्र स्वायुधानि विचिक्षिपुः ॥ २८॥

तत्रासन् विफलान्याशु तान्यस्त्राणि दिवौकसाम् ।
शिवप्रभावतस्तेषां मूढगर्वापहारिणः ॥ २९॥

अथासीत्तु नभोवाणी देवविस्मयहारिणी ।
यक्षोऽयं शङ्करो देवाः सर्वगर्वापहारकः ॥ ३०॥

कर्ता हर्ता तथा भर्तायमेव परमेश्वरः ।
एतद्बलेन बलिनो जीवाः सर्वेऽन्यथा न हि ॥ ३१॥

अस्य मायाप्रभावाद् वै मोहिताः स्वप्रभुं शिवम् ।
मदतो बुबुधुर्नैवाद्यापि बोधतनुं प्रभुम् ॥ ३२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा नभोवाणीं बुबुधुस्ते गतस्मयाः ।
यक्षेश्वरं प्रणेमुश्च तुष्टुवुश्च तमीश्वरम् ॥ ३३॥

देवा ऊचुः ।
देवदेव महादेव सर्वगर्वापहारक ।
यक्षेश्वर महालील माया तेऽत्यद्भुता प्रभो ॥ ३४॥

मोहिता माययाद्यापि तव यक्षस्वरूपिणः ।
सगर्वमभिभाषन्तस्त्वत्पुरो हि पृथङ्मयाः ॥ ३५॥

इदानीं ज्ञानमायातं तवैव कृपया प्रभो ।
कर्ता हर्ता च भर्ता च त्वमेवान्यो न शङ्कर ॥ ३६॥

त्वमेव सर्वशक्तीनां सर्वेषां हि प्रवर्तकः ।
निवर्तकश्च सर्वेशः परमात्माव्ययोऽद्वयः ॥ ३७॥

यक्षेश्वरस्वरूपेण सर्वेषां नो मदो हृतः ।
कृतो मन्यामहे तत्तेऽनुग्रहो हि कृपालुना ॥ ३८॥

अथो स यक्षनाथोऽनुगृह्य वै सकलान् सुरान् ।
विबोध्य विविधैर्वाक्यैस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ३९॥

इत्थं स वर्णितः शम्भोरवतारः सुखावहः ।
यक्षेश्वराख्यः सुखदः सतां तुष्टोऽभयङ्करः ॥ ४०॥

इदमाख्यानममलं सर्वगर्वापहारकम् ।
सतां सुशान्तिदं नित्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं नृणाम् ॥ ४१॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा सुधीः पुमान् ।
सर्वकामानवाप्नोति ततश्च लभते गतिम् ॥ ४२॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां यक्षेश्वरावतारवर्णनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ ३.१६॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१७. सप्तदशोऽध्यायः । शिवदशावतारवर्णनम् ।

शृण्वथो गिरिशस्याद्यावतारान् दशसङ्ख्यकान् ।
महाकालमुखान् भक्त्योपासनाकाण्डसेवितान् ॥ १॥

तत्राद्यो हि महाकालो भुक्तिमुक्तिप्रदः सताम् ।
शक्तिस्तत्र महाकाली भक्तेप्सितफलप्रदा ॥ २॥

तारनामा द्वितीयश्च ताराशक्तिस्तथैव सा ।
भुक्तिमुक्तिप्रदौ चोभौ स्वसेवकसुखप्रदौ ॥ ३॥

भुवनेशो हि बालाह्वस्तृतीयः परिकीर्तितः ।
भुवनेशी शिवा तत्र बालाह्वा सुखदा सताम् ॥ ४॥

श्रीविद्येशः षोडशाह्वः श्रीविद्या षोडशी शिवा ।
चतुर्थो भक्तसुखदो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ ५॥

पञ्चमो भैरवः ख्यातः सर्वदा भक्तकामदः ।
भैरवी गिरिजा तत्र सदुपासककामदा ॥ ६॥

छिन्नमस्तकनामासौ शिवः षष्ठः प्रकीर्तितः ।
भक्तकामप्रदा चैव गिरिजा छिन्नमस्तका ॥ ७॥

धूमवान् सप्तमः शम्भुः सर्वकामफलप्रदः ।
धूमवती शिवा तत्र सदुपासककामदा ॥ ८॥

शिवावतारः सुखदो ह्यष्टमो बगलामुखः ।
शक्तिस्तत्र महानन्दा विख्याता बगलामुखी ॥ ९॥

शिवावतारो मातङ्गो नवमः परिकीर्तितः ।
मातङ्गी तत्र शर्वाणी सर्वकामफलप्रदा ॥ १०॥

दशमः कमलः शम्भुर्भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ।
कमला गिरिजा तत्र स्वभक्तपरिपालिनी ॥ ११॥

एते दशमिताः शैवा अवताराः सुखप्रदाः ।
भुक्तिमुक्तिप्रदाश्चैव भक्तानां सर्वदा सताम् ॥ १२॥

एते दशावतारा हि शङ्करस्य महात्मनः ।
नानासुखप्रदा नित्यं सेवतां निर्विकारतः ॥ १३॥

एतद्दशावताराणां माहात्म्यं वर्णितं मुने ।
सर्वकामप्रदं ज्ञेयं तन्त्रशास्त्रादिगर्भितम् ॥ १४॥

एतासामादिशक्तीनामद्भुतो महिमा मुने ।
सर्वकामप्रदो ज्ञेयस्तत्रंशास्त्रादिगर्भितः ॥ १५॥

शत्रुमारणकार्यादौ तत्तच्छक्तिः परा मता ।
खलदण्डकरी नित्यं ब्रह्मतेजोविवर्द्धिनी ॥ १६॥

इत्युक्तास्ते मया ब्रह्मन्नवतारा महेशितुः ।
सशक्तिका दशमिता महाकालमुखाः शुभाः ॥ १७॥

शैवपर्वसु सर्वेषु योऽधीते भक्तितत्परः ।
एतदाख्यानममलं सोऽतिशम्भुप्रियो भवेत् ॥ १८॥

ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्वी क्षत्रियो विजयी भवेत् ।
धनाधिपो हि वैश्यः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ॥ १९॥

शाङ्करा निजधर्मस्थाः शृण्वन्तश्चरितं त्विदम् ।
सुखिनः स्युर्विशेषेण शिवभक्ता भवन्तु च ॥ २०॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां शिवदशावतारवर्णनं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ ३.१७॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१८. अष्टादशोऽध्यायः । एकादशावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
एकादशवतारान्वै शृण्वथो शाङ्करान्वरान् ।
यान् श्रुत्वा न हि बाध्येत बाधासत्यादिसम्भवा ॥ १॥

पुरा सर्वे सुराः शक्रमुखा दैत्यपराजिताः ।
त्यक्त्वामरावतीं भीत्यापलायन्त निजां पुरीम् ॥ २॥

दैत्यप्रपीडिता देवा जग्मुस्ते कश्यपान्तिकम् ।
बध्वा करान्नतस्कन्धाः प्रणेमुस्तं सुविह्वलम् ॥ ३॥

सुनुत्वा तं सुराः सर्वे कृत्वा विज्ञप्तिमादरात् ।
सर्वं निवेदयामासुः स्वदुःखं तत्पराजयम् ॥ ४॥

ततः स कश्यपस्तात तत्पिता शिवसक्तधीः ।
तदाकर्ण्यामराकं वै दुःखितोऽभून्न चाधिकम् ॥ ५॥

तानाश्वास्य मुनिः सोऽथ धैर्यमाधाय शान्तधीः ।
काशीं जगाम सुप्रीत्या विश्वेश्वरपुरीं मुने ॥ ६॥

गङ्गाम्भसि ततः स्नात्वा कृत्वा तं विधिमादरात् ।
विश्वेश्वरं समानर्च साम्बं सर्वेश्वरं प्रभुम् ॥ ७॥

शिवलिङ्गं सुसंस्थाप्य चकार विपुलं तपः ।
शम्भुमुद्दिश्य सुप्रीत्या देवानां हितकाम्यया ॥ ८॥

महान्कालो व्यतीयाय तपतस्तस्य वै मुने ।
शिवपादाम्बुजासक्तमनसो धैर्यशालिनः ॥ ९॥

अथ प्रादुरभूच्छम्भुर्वरं दातुं तदर्षये ।
स्वपदासक्तमनसे दीनबन्धुः सतां गतिः ॥ १०॥

वरं ब्रूहीति चोवाच सुप्रसन्नो महेश्वरः ।
कश्यपं मुनिशार्दूलं स्वभक्तं भक्तवत्सलः ॥ ११॥

दृष्ट्वाथ तं महेशानं स प्रणम्य कृताञ्जलिः ।
तुष्टाव कश्यपो हृष्टो देवतातः प्रसन्नधीः ॥ १२॥

कश्यप उवाच ।
देवदेव महेशान शरणागतवत्सल ।
सर्वेश्वः परमात्मा त्वं ध्यानगम्योऽद्वयोऽव्ययः ॥ १३॥

बलनिग्रहकर्ता त्वं महेश्वर सतां गतिः ।
दीनबन्धुर्दयासिन्धुर्भक्तरक्षणदक्षधीः ॥ १४॥

एते सुरास्त्वदीया हि त्वद्भक्ताश्च विशेषतः ।
दैत्यैः पराजिताश्चाथ पाहि तान्दुःखितान् प्रभो ॥ १५॥

असमर्थो रमेशोऽपि दुःखदस्ते मुहुर्मुहुः ।
अतः सुरा मच्छरणा वेदयन्तोऽसुखं च तत् ॥ १६॥

तदर्थं देवदेवेश देवदुःखविनाशक ।
तत्पूरितुं तपोनिष्ठां प्रसन्नार्थं तवासदम् ॥ १७॥

शरणं ते प्रपन्नोऽस्मि सर्वथाहं महेश्वर ।
कामं मे पूरय स्वामिन्देवदुःखं विनाशय ॥ १८॥

पुत्रदुःखैश्च देवेश दुःखितोऽहं विशेषतः ।
सुखिनं कुरु मामीश सहायस्त्वं दिवौकसाम् ॥ १९॥

भूत्वा मम सुतो नाथ देवा यक्षाः पराजिताः ।
दैत्यैर्महाबलैः शम्भो सुरानन्दप्रदो भव ॥ २०॥

सदैवास्तु महेशान सर्वलेखसहायकः ।
यथा दैत्यकृता बाधा न बाधेत सुरान्प्रभो ॥ २१॥

नन्दीश्वर उवाच ।

इत्युक्तस्य तु सर्वेशस्तथेति प्रोच्य शङ्करः ।
पश्यतस्तस्य भगवांस्तत्रैवान्तर्दधे हरः ॥ २२॥

कश्यपोऽपि महाहृष्टः स्वस्थानमगमद् द्रुतम् ।
देवेभ्यः कथयामास सर्ववृत्तान्तमादरात् ॥ २३॥

ततः स शङ्करः शर्वः सत्यं कर्तुं स्वकं वचः ।
सुरभ्यां कश्यपाज्जज्ञे एकादशस्वरूपवान् ॥ २४॥

महोत्सवस्तदासीद् वै सर्वं शिवमयं त्वभूत् ।
आसन्हृष्टाः सुराश्चाथ मुनिना कश्यपेन च ॥ २५॥

कपाली पिङ्गलो भीमो विरूपाक्षो विलोहितः ।
शास्ताजपादहिर्बुध्न्यश्शम्भुश्चण्डो भवस्तथा ॥ २६॥

एकादशैते रुद्रास्तु सुरभीतनयाः स्मृताः ।
देवकार्यार्थमुत्पन्नाः शिवरूपाः सुखास्पदम् ॥ २७॥

ते रुद्राः काश्यपा वीरा महाबलपराक्रमाः ।
दैत्यान् जघ्नुश्च सङ्ग्रामे देवसाहाय्यकारिणः ॥ २८॥

तद्रुद्रकृपया देवा दैत्यान् जित्वा च निर्भयाः ।
चक्रुः स्वराज्यं सर्वे ते शक्राद्याः स्वस्थमानसाः ॥ २९॥

अद्यापि ते महारुद्राः सर्वे शिवस्वरूपकाः ।
देवानां रक्षणार्थाय विराजन्ते सदा दिवि ॥ ३०॥

ऐशान्यां पुरि ते वासं चक्रिरे भक्तवत्सलाः ।
विरमन्ते सदा तत्र नानालीलाविशारदाः ॥ ३१॥

तेषामनुचरा रुद्राः कोटिशः परिकीर्तिताः ।
सर्वत्र संस्थितास्तत्र त्रिलोकेष्वभिभागशः ॥ ३२॥

इति ते वर्णितास्तातावताराः शङ्करस्य वै ।
एकादशमिता रुद्राः सर्वलोकसुखावहाः ॥ ३३॥

इदमाख्यानममलं सर्वपापप्रणाशकम् ।
धन्यं यशस्यमायुष्यं सर्वकामप्रदायकम् ॥ ३४॥

य इदं शृणुयात्तात श्रावयेद्वै समाहितः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा ततो मुक्तिं लभेत सः ॥ ३५॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां एकादशावतारवर्णनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ ३.१८॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.१९. एकोनविंशोऽध्यायः । दुर्वासश्चरितवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अथान्यच्चरितं शम्भोः शृणु प्रीत्या महामुने ।
यथा बभूव दुर्वासाः शङ्करो धर्महेतवे ॥ १॥

ब्रह्मपुत्रो बभूवातितपस्वी ब्रह्मवित्प्रभुः ।
अनसूयापतिर्धीमान्ब्रह्माज्ञाप्रतिपालकः ॥ २॥

सुनिर्देशाद् ब्रह्मणो हि सस्त्रीकः पुत्रकाम्यया ।
स त्र्यक्षकुलनामानं ययौ च तपसे गिरिम् ॥ ३॥

प्राणानायम्य विधिवन्निर्विन्ध्यातटिनीतटे ।
तपश्चचार सुमहद् अद्वन्द्वोऽब्दशतं मुनिः ॥ ४॥

य एक ईश्वरः कश्चिदविकारी महाप्रभुः ।
स मे पुत्रवरं दद्यादिति निश्चितमानसः ॥ ५॥

बहुकालो व्यतीयाय तस्मिंस्तपति सत्तपः ।
आविर्बभूव तस्मात्तु शुचिर्ज्वाला महीयसी ॥ ६॥

तयासन्निखिला लोका दग्धप्राया मुनीश्वराः ।
तथा सुरर्षयः सर्वे पीडिता वासवादयः ॥ ७॥

अथ सर्वे वासवाद्या सुराश्च मुनयो मुने ।
ब्रह्मस्थानं ययुः शीघ्रं तज्ज्वालातिप्रपीडिताः ॥ ८॥

नत्वा नुत्वा विधिं देवाः तत्स्वदुःखं न्यवेदयन् ।
ब्रह्मा सह सुरैस्तात विष्णुलोकं ययावरम् ॥ ९॥

तत्र गत्वा रमानाथं नत्वा नुत्वा विधिः सुरैः ।
स्वदुःखं तत्समाचख्यौ विष्णवेऽनन्तकं मुने ॥ १०॥

विष्णुश्च विधिना देवै रुद्रस्थानं ययौ द्रुतम् ।
हरं प्रणम्य तत्रैत्य तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ ११॥

स्तुत्वा बहुतया विष्णुः स्वदुःखं च न्यवेदयत् ।
शर्वं ज्वालासमुद्भूतमत्रेश्च तपसः परम् ॥ १२॥

अथ तत्र समेतास्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
मुने सम्मन्त्रयाञ्चक्रुरन्योऽन्यं जगतां हितम् ॥ १३॥

तदा ब्रह्मादयो देवास्त्रयस्ते वरदर्षभाः ।
जग्मुस्तदाश्रमं शीघ्रं वरं दातुं तदर्षये ॥ १४॥

स्वचिह्नचिह्नितांस्तान्स दृष्ट्वात्रिर्मुनिसत्तमः ।
प्रणनाम च तुष्टाव वाग्भिरिष्टाभिरादरात् ॥ १५॥

ततः स विस्मितो विप्रस्तानुवाच कृताञ्जलिः ।
ब्रह्मपुत्रो विनीतात्मा ब्रह्मविष्णुहराभिधान् ॥ १६॥

अत्रिरुवाच ।
हे ब्रह्मन् हे हरे रुद्र पूज्यास्त्रिजगतां मताः ।
प्रभवश्चेश्वराः सृष्टिरक्षासंहारकारकाः ॥ १७॥

एक एव मया ध्यात ईश्वरः पुत्रहेतवे ।
यः कश्चिदीश्वरः ख्यातो जगतां स्वस्त्रिया सह ॥ १८॥

यूयं त्रयस्सुराः कस्मादागता वरदर्षभाः ।
एतन्मे संशयं छित्त्वा ततो दत्तेप्सितं वरम् ॥ १९॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य प्रत्यूचुस्ते सुरास्त्रयः ।
यादृक्कृतस्ते सङ्कल्पस्तथैवाभून्मुनीश्वर ॥ २०॥

वयं त्रयो भवेशानाः समाना वरदर्षभाः ।
अस्मदंशभवास्तस्माद्भविष्यन्ति सुतास्त्रयः ॥ २१॥

विदिता भुवने सर्वे पित्रोः कीर्तिविवर्द्धनाः ।
इत्युक्त्वा त्रयो देवाः स्वधामानि ययुर्मुदा ॥ २२॥

वरं लब्ध्वा मुनिः सोऽथ जगाम स्वाश्रमं मुदा ।

युतोऽनुसूयया प्रीतो ब्रह्मानन्दप्रदो मुने ॥ २३॥

अथ ब्रह्मा हरिः शम्भुरवतेरुः स्त्रियां ततः ।
पुत्ररूपैः प्रसन्नास्ते नानालीलाप्रकाशकाः ॥ २४॥

विधेरंशाद्विधुर्जज्ञेऽनसूयायां मुनीश्वरात् ।
आविर्बभूवोदधितः क्षिप्तो देवैः स एव हि ॥ २५॥

विष्णोरंशात् स्त्रियां तस्यामत्रेर्दत्तो व्यजायत ।
संन्यासपद्धतिर्येन वर्द्धिता परमा मुने ॥ २६॥

दुर्वासा मुनिशार्दूलः शिवांशान्मुनिसत्तम ।
जज्ञे तस्यां स्त्रियामत्रेर्वरधर्मप्रवर्तकः ॥ २७॥

भूत्वा रुद्रश्च दुर्वासा ब्रह्मतेजोविवर्द्धनः ।
चक्रे धर्मपरीक्षां च बहूनां स दयापरः ॥ २८॥

सूर्यवंशे समुत्पन्नो योऽम्बरीषो नृपोऽभवत् ।
तत्परीक्षामकार्षीत्स तां शृणु त्वं मुनीश्वर ॥ २९॥

सोऽम्बरीषो नृपवरः सप्तद्वीपरसापतिः ।
नियमं हि चकारासावेकादश्यां व्रते दृढम् ॥ ३०॥

एकादश्या व्रतं कृत्वा द्वादश्यां चैव पारणाम् ।
करिष्यामीति सुदृढसङ्कल्पस्तु नराधिपः ॥ ३१॥

ज्ञात्वा तन्नियमं तस्य दुर्वासा मुनिसत्तमः ।
तदन्तिकं गतः शिष्यैर्बहुभिः शङ्करांशजः ॥ ३२॥

पारणे द्वादशीं स्वल्पां ज्ञात्वा यावत्स भोजनम् ।
कर्त्तुं व्यवसितस्तावदागतं स न्यमन्त्रयत् ॥ ३३॥

ततः स्नानार्थमगमद्दुर्वासाः शिष्यसंयुतः ।
विलम्बं कृतवांस्तत्र परीक्षार्थं मुनिर्बहु ॥ ३४॥

धर्मविघ्नं तदा ज्ञात्वा स नृपः शास्त्रशासनात् ।
जलं प्राश्यास्थितस्तत्र तदागमनकाङ्क्षया ॥ ३५॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र दुर्वासा मुनिरागतः ।
कृताशनं नृपं ज्ञात्वा परीक्षार्थं धृताकृतिः ॥ ३६॥

चुक्रोधाति नृपे तस्मिन्परीक्षार्थं वृषस्य सः ।
प्रोवाच वचनं तूग्रं स मुनिः शङ्करांशजः ॥ ३७॥

दुर्वासा उवाच ।
मां निमन्त्र्य नृपाभोज्य जलं पीतं त्वयाधम ।
दर्शयामि फलं तस्य दुष्टदण्डधरो ह्यहम् ॥ ३८॥

इत्युक्त्वा क्रोधताम्राक्षो नृपं दग्धुं समुद्यतः ।
समुत्तस्थौ द्रुतं चक्रं तत्स्थं रक्षार्थमैश्वरम् ॥ ३९॥

प्रजज्वालाति तं चक्रं मुनिं दग्धुं सुदर्शनम् ।
शिवरूपं तमज्ञात्वा शिवमायाविमोहितम् ॥ ४०॥

एतस्मिन्नन्तरे व्योमवाण्युवाचाशरीरिणी ।
अम्बरीषं महात्मानं ब्रह्मभक्तं च वैष्णवम् ॥ ४१॥

व्योमवाण्युवाच ।
सुदर्शनमिदं चक्रं हरये शम्भुनार्पितम् ।
शान्तं कुरु प्रज्वलितमद्य दुर्वाससे नृप ॥ ४२॥

दुर्वासायं शिवः साक्षात्स चक्रं हरयेऽर्पितम् ।
एवं साधारणमुनिं न जानीहि नृपोत्तम ॥ ४३॥

तव धर्मपरीक्षार्थमागतोऽयं मुनीश्वरः ।
शरणं याहि तस्याशु भविष्यत्यन्यथा लयः ॥ ४४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा च नभोवाणी विरराम मुनीश्वर ।
अस्तावीत्स हरांशं तमम्बरीषोऽपि चादरात् ॥ ४५॥

अम्बरीष उवाच ।
यद्यस्ति दत्तमिष्टं च स्वधर्मो वा स्वनुष्ठितः ।
कुलं नो विप्रदैवं चेद्धरेरस्त्रं प्रशाम्यतु ॥ ४६॥

यदि नो भगवान्प्रीतो मद्भक्तो भक्तवत्सलः ।
सुदर्शनमिदं चास्त्रं प्रशाम्यतु विशेषतः ॥ ४७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति स्तुवति रुद्राग्रे शैवं चक्रं सुदर्शनम् ।

अशाम्यत्सर्वथा ज्ञात्वा तं शिवांशं सुलब्धधीः ॥ ४८॥

अथाम्बरीषः स नृपः प्रणनाम च तं मुनिम् ।
शिवावतारं संज्ञाय स्वपरीक्षार्थमागतम् ॥ ४९॥

सुप्रसन्नो बभूवाथ स मुनिः शङ्करांशजः ।
भुक्त्वा तस्मै वरं दत्त्वा स्वाभीष्टं स्वालयं ययौ ॥ ५०॥

अम्बरीषपरीक्षायां दुर्वासश्चरितं मुने ।
प्रोक्तामन्यच्चरित्रं त्वं शृणु तस्य मुनीश्वर ॥ ५१॥

पुनर्दाशरथेश्चक्रे परीक्षां नियमेन वै ।
मुनिरूपेण कालेन यः कृतो नियमो मुने ॥ ५२॥

तदैव मुनिना तेन सौमित्रिः प्रेषितो हठात् ।
तं तत्याज द्रुतं रामो बन्धुं पणवशान्मुने ॥ ५३॥

सा कथा विदिता लोके मुनिभिर्बहुधोदिता ।
नातो मे विस्तरात्प्रोक्ता ज्ञाता यत्सर्वथा बुधैः ॥ ५४॥

नियमं सुदृढं दृष्ट्वा सुप्रसन्नोऽभवन्मुनिः ।
दुर्वासाः सप्रसन्नात्मा वरं तस्मै प्रदत्तवान् ॥ ५५॥

श्रीकृष्णनियमस्यापि परीक्षां स चकार ह ।
तां शृणु त्वं मुनिश्रेष्ठ कथयामि कथां च ताम् ॥ ५६॥

ब्रह्मप्रार्थनया विष्णुर्वसुदेवसुतोऽभवत् ।
धराभारावतारार्थं साधूनां रक्षणाय च ॥ ५७॥

हत्वा दुष्टान्महापापान् ब्रह्मद्रोहकरान्खलान् ।
ररक्ष निखिलान्साधून्ब्राह्मणान्कृष्णनामभाक् ॥ ५८॥

ब्रह्मभक्तिं चकारातिं स कृष्णो वसुदेवजः ।
नित्यं हि भोजयामास सुरसान्ब्राह्मणान्बहून् ॥ ५९॥

ब्रह्मभक्तो विशेषेण कृष्णश्चेति प्रथामगात् ।
सन्द्रष्टुकामः स मुनिः कृष्णान्तिकमगान्मुने ॥ ६०॥

रुक्मिणीसहितं कृष्णं सन्नं कृत्वा रथे स्वयम् ।
संयोज्य संस्थितो वाहं सुप्रसन्न उवाह तम् ॥ ६१॥

मुनी रथात्समुत्तीर्य दृष्ट्वा तां दृढतां पराम् ।
तस्मै भूत्वा सुप्रसन्नो वज्राङ्गत्ववरं ददौ ॥ ६२॥

द्युनद्यामेकदा स्नानं कुर्वन्नग्नो बभूव ह ।
लज्जितोऽभून्मुनिश्रेष्ठो दुर्वासाः कौतुकी मुने ॥ ६३॥

तज्ज्ञात्वा द्रौपदी स्नानं कुर्वती तत्र चादरात् ।
तल्लज्जां छादयामास भिन्नस्वाञ्चलदानतः ॥ ६४॥

तदादाय प्रवाहेनागतं स्वनिकटं मुनिः ।
तेनाच्छाद्य स्वगुह्यं च तस्यै तुष्टो बभूव सः ॥ ६५॥

द्रौपद्यै च वरं प्रादात्तदञ्चलविवर्द्धनम् ।
पाण्डवान्सुखिनश्चक्रे द्रौपदी तद्वरात्पुनः ॥ ६६॥

हंसडिम्भौ नृपौ कौचित्स्वावमानकरौ खलौ ।
दत्त्वा निदेशं च हरेर्नाशयामास स प्रभुः ॥ ६७॥

ब्रह्मतेजो विशेषेण स्थापयामास भूतले ।
संन्यासपद्धतिं चैव यथाशास्त्रविधिक्रमम् ॥ ६८॥

बहूनुद्धारयामास सूपदेशं विबोध्य च ।
ज्ञानं दत्त्वा विशेषेण बहून्मुक्तांश्चकार सः ॥ ६९॥

इत्थं चक्रे स दुर्वासा विचित्रं चरितं बहु ।
धन्यं यशस्यमायुष्यं शृण्वतः सर्वकामदम् ॥ ७०॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या दुर्वासश्चरितं मुदा ।
श्रावयेद्वा परान् यश्च स सुखीह परत्र च ॥ ७१॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां दुर्वासश्चरितवर्णनं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ ३.१९॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२०. विंशोऽध्यायः । हनुमदवतारचरित्रवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अतः परं शृणु प्रीत्या हनुमच्चरितं मुने ।
यथा चकाराशु हरो लीलास्तद्रूपतो वराः ॥ १॥

चकार सुहितं प्रीत्या रामस्य परमेश्वरः ।
तत्सर्वं चरितं विप्र शृणु सर्वसुखावहम् ॥ २॥

एकस्मिन्समये शम्भुरद्भुतोतिकरः प्रभुः ।
ददर्श मोहिनीरूपं विष्णोः स हि वसेद्गुणः ॥ ३॥

चक्रे स्वं क्षुभितं शम्भुः कामबाणहतो यथा ।
स्वं वीर्यं पातयामास रामकार्यार्थमीश्वरः ॥ ४॥

तद्वीर्यं स्थापयामासुः पत्रे सप्तर्षयश्च ते ।
प्रेरिता मनसा तेन रामकार्यार्थमादरात् ॥ ५॥

तैर्गौतमसुतायां तद्वीर्यं शम्भोर्महर्षिभिः ।
कर्णद्वारा तथाञ्जन्यां रामकार्यार्थमाहितम् ॥ ६॥

ततश्च समये तस्माद्धनूमानिति नामभाक् ।
शम्भुर्जज्ञे कपितनुर्महाबलपराक्रमः ॥ ७॥

हनूमान्स कपीशानः शिशुरेव महाबलः ।
रविबिम्बं बभक्षाशु ज्ञात्वा लघुफलं प्रगे ॥ ८॥

देवप्रार्थनया तं सोऽत्यजज्ज्ञात्वा महाबलम् ।
शिवावतारं च प्राप वरान्दत्तान् सुरर्षभिः ॥ ९॥

स्वजनन्यन्तिकं प्रागादथ सोऽतिप्रहर्षितः ।
हनूमान्सर्वमाचख्यौ तस्यै तद् वृत्तमादरात् ॥ १०॥

तदाज्ञया ततो धीरः सर्वविद्यामयत्नतः ।
सूर्यात्पपाठ स कपिर्गत्वा नित्यं तदन्तिकम् ॥ ११॥

सूर्याज्ञया तदंशत्य सुग्रीवस्यान्तिकं ययौ ।
मातुराज्ञामनुप्राप्य रुद्रांशः कपिसत्तमः ॥ १२॥

ज्येष्ठभ्रात्रा वालिना हि स्वस्त्रीभोक्त्रा तिरस्कृतः ।

ऋष्यमूकगिरौ तेन न्यवसत्स हनूमता ॥ १३॥

ततोऽभूत्स सुकण्ठस्य मन्त्री कपिवरः सुधीः ।
सर्वथा सुहितं चक्रे सुग्रीवस्य हरांशजः ॥ १४॥

तत्रागतेन सभ्रात्रा हृतभार्येण दुःखिना ।
कारयामास रामेण तस्य सख्यं सुखावहम् ॥ १५॥

घातयामास रामश्च वालिनं कपिकुञ्जरम् ।
भ्रातृपत्न्याश्च भोक्तारं पापिनं वीरमानिनम् ॥ १६॥

ततो रामाज्ञया तात हनूमान्वानरेश्वरः ।
स सीतान्वेषणं चक्रे बहुभिर्वानरैः सुधीः ॥ १७॥

ज्ञात्वा लङ्कागतां सीतां गतस्तत्र कपीश्वरः ।
द्रुतमुल्लङ्घ्य सिन्धुं तमनिस्तीर्यं परैः स वै ॥ १८॥

चक्रेऽद्भुतचरित्रं स तत्र विक्रमसंयुतम् ।
अभिज्ञानं ददौ प्रीत्या सीतायै स्वप्रभोर्वरम् ॥ १९॥

सीताशोकं जहाराशु स वीरः कपिनायकः ।
श्रावयित्वा रामवृत्तं तत्प्राणावनकारकम् ॥ २०॥

तदभिज्ञानमादाय निवृत्तो रामसन्निधिम् ।
रावणाराममाहत्य जघान बहुराक्षसान् ॥ २१॥

तदैव रावणसुतं हत्वा सबहुराक्षसम् ।
स महोपद्रवं चक्रे महोतिस्तत्र निर्भयः ॥ २२॥

यदा दग्धो रावणेनावगुण्ठ्य वसनानि च ।
तैलाभ्यक्तानि सुदृढं महाबलवता मुने ॥ २३॥

उत्प्लुत्योत्प्लुत्य च तदा महादेवांशजः कपिः ।
ददाह लङ्कां निखिलां कृत्वा व्याजं तमेव हि ॥ २४॥

दग्ध्वा लङ्कां वञ्चयित्वा विभीषणगृहं ततः ।
अपतद्वारिधौ वीरस्ततः स कपिकुञ्जरः ॥ २५॥

स्वपुच्छं तत्र निर्वाप्य प्राप तस्य परन्तटम् ।
अखिन्नः स ययौ रामसन्निधिं गिरिशांशजः ॥ २६॥

अविलम्बेन सुजवो हनूमान् कपिसत्तमः ।
रामोपकण्ठमागत्य ददौ सीताशिरोमणिम् ॥ २७॥

ततस्तदाज्ञया वीरः सिन्धौ सेतुमबन्धयत् ।
वानरैः स समानीय बहून् गिरिवरान् बली ॥ २८॥

गत्वा तत्र ततो रामस्तर्तुकामो यथा ततः ।
शिवलिङ्गं समानर्च प्रतिष्ठाप्य जयेप्सया ॥ २९॥

तद्वरात्स जयं प्राप्य वरं तीर्त्वोदधिं ततः ।
लङ्कामावृत्य कपिभी रणं चक्रे स राक्षसैः ॥ ३०॥

जघानाथासुरान्वीरो रामसैन्यं ररक्ष सः ।
शक्तिक्षतं लक्ष्मणं च सञ्जीविन्या ह्यजीवयत् ॥ ३१॥

सर्वथा सुखिनं चक्रे सरामं लक्ष्मणं हि सः ।
सर्वसैन्यं ररक्षासौ महादेवात्मजः प्रभुः ॥ ३२॥

रावणं परिवाराढ्यं नाशयामास विश्रमः ।
सुखीचकार देवान्स महाबलग्रहः कपिः ॥ ३३॥

महीरावणसंज्ञं स हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
तत्स्थानादानयामास स्वस्थानं परिपाल्य च ॥ ३४॥

रामकार्यं चकाराशु सर्वथा कपिपुङ्गवः ।
असुरान्नमयामास नानालीलां चकार च ॥ ३५॥

स्थापयामास भूलोके रामभक्तिं कपीश्वरः ।
स्वयं भक्तवरो भूत्वा सीतारामसुखप्रदः ॥ ३६॥

लक्ष्मणप्राणदाता च सर्वदेवमदापहः ।
रुद्रावतारो भगवान्भक्तोद्धारकरः स वै ॥ ३७॥

हनुमान्स महावीरो रामकार्यकरः सदा ।
रामदूताभिधो लोके दैत्यघ्नो भक्तवत्सलः ॥ ३८॥

इति ते कथितं तात हनुमच्चरितं वरम् ।
धन्यं यशस्यमायुष्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ३९॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः ।
स भुक्त्वेहाखिलान्कामान् अन्ते मोक्षं लभेत्परम् ॥ ४०॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां हनुमदवतारचरित्रवर्णनं नाम विंशोऽध्यायः ॥ ३.२०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२१. एकविंशोऽध्यायः । महेशावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ प्रीत्या शृणु मुनेऽवतारं परमं प्रभोः ।
शङ्करस्यात्मभूपुत्र शृण्वतां सर्वकामदम् ॥ १॥

एकदा मुनिशार्दूल गिरिजाशङ्करावुभौ ।
विहर्तुकामौ सञ्जातौ स्वेच्छया परमेश्वरौ ॥ २॥

भैरवं द्वारपालं च कृत्वाभ्यन्तरमागतौ ।
नानासखिगणैः प्रीत्या सेवितौ नरशीलितौ ॥ ३॥

चिरं विहृत्य तत्र द्वौ स्वतन्त्रौ परमेश्वरौ ।
बभूवतुः प्रसन्नौ तौ नानालीलाकरौ मुने ॥ ४॥

अथोन्मत्ताकृतिर्देवी स्वतन्त्रा लीलया शिवा ।
आगता द्वारि तद्रूपा प्रभोराज्ञामवाप सा ॥ ५॥

तां देवीं भैरवः सोऽथ नारीदृष्ट्या विलोक्य च ।
निषिषेध बहिर्गन्तुं तद्रूपेण विमोहितः ॥ ६॥

नारीदृष्ट्या सुदृष्टा सा भैरवेण यदा मुने ।
क्रुद्धाभवच्छिवा देवी तं शशाप तदाऽम्बिका ॥ ७॥

शिवोवाच ।
नारीदृष्ट्या पश्यसि त्वं यतो मां पुरुषाधम ।
अतो भव धरायां हि मानुषस्त्वं च भैरव ॥ ८॥

नन्दीश्वर उवाच ।

इत्थं यदाभवच्छप्तो भैरवः शिवया मुने ।
हाहाकारो महानासीद्दुःखमाप स लीलया ॥ ९॥

ततश्च शङ्करः शीघ्रं तमागत्य मुनीश्वर ।
आश्वासयद्भैरवं हि नानानुनयकोविदः ॥ १०॥

तच्छापाद्भैरवः सोऽथ क्षिताववतरन्मुने ।
मनुष्ययोन्यां वैतालसंज्ञकः शङ्करेच्छया ॥ ११॥

तत्स्नेहतः शिवः सोऽपि क्षिताववतरद्विभुः ।
शिवया सह सल्लीलो लौकिकीं गतिमाश्रितः ॥ १२॥

महेशाह्वः शिवश्चासीच्छारदा गिरिजा मुने ।
सुलीलां चक्रतुः प्रीत्या नानालीलाविशारदौ ॥ १३॥

इति ते कथितं तात महेशचरितं वरम् ।
धन्यं यशस्यमायुष्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ १४॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः ।
स भुक्त्वेहाखिलान्भोगानन्ते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १५॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां महेशावतारवर्णनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ ३.२१॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२२. द्वाविंशोऽध्यायः । विष्णूपद्रववृषावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु ब्रह्मसुत प्राज्ञ वृषेशाख्यं मुनीश्वर ।
शिवावतारं सल्लीलं हरिगर्वहरं वरम् ॥ १॥

पुरा देवासुराः सर्वे जरामृत्युभयार्दिताः ।
परस्परं च सन्धाय रत्नान्यादित्सवोऽभवन् ॥ २॥

ततः सुरासुराः सर्वे क्षीरोदं सागरोत्तमम् ।

उद्यता मथितुं तं च बभूवुर्मुनिनन्दन ॥ ३॥

आसन् शुचिस्मिताः सर्वे केनेदं मन्थनं भवेत् ।
स्वकार्यसिद्धये तस्य ब्रह्मन्निति सुरासुराः ॥ ४॥

तदा नभोगता वाणी मेघगम्भीरनिःस्वना ।
उवाच देवान्दैत्यांश्चश्वासयन्तीश्वराज्ञया ॥ ५॥

नभोवाण्युवाच ।
हे देवा असुराश्चैव मन्थध्वं क्षीरसागरम् ।
भवतां बलबुद्धिर्हि भविष्यति न संशयः ॥ ६॥

मन्दरं चैव मन्थानं रज्जुं कुरुत वासुकिम् ।
मिथः सर्वे मिलित्वा तु मन्थनं कुरुतादरात् ॥ ७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
नभोगतां तदा वाणीं निशम्याथ सुरासुराः ।
उद्योगं चक्रिरे सर्वे तत्कर्तुं मुनिसत्तम ॥ ८॥

सुसन्धायाखिलास्ते वै मन्दरं पर्वतोत्तमम् ।
कनकाभं च सरलं नानाशोभार्चितं ययुः ॥ ९॥

सुप्रसाद्य गिरीशं तं तदाज्ञप्ताः सुरासुराः ।
बलादुत्पाटयामासुर्नेतुकामाः पयोऽर्णवम् ॥ १०॥

भुजैरुत्पाट्य ते सर्वे जग्मुः क्षीरार्णवं मुने ।
अशक्ता अभवंस्तत्र तमानेतुं हतौजसः ॥ ११॥

तद्भुजैः स परिभ्रष्टः पतितो मन्दरो गिरिः ।
सहसातिगुरुः सद्यो देवदैत्योपरि ध्रुवम् ॥ १२॥

एवं भग्नोद्यमा भग्नाः सम्बभूवुः सुरासुराः ।
चेतनाः प्राप्य च ततस्तुष्टुवुर्जगदीश्वरम् ॥ १३॥

तदिच्छयोद्यताः सर्वे पुनरुत्थाप्य तं गिरिम् ।
निचिक्षिपुर्जले नीत्वा क्षीरोदस्योत्तरे तटे ॥ १४॥

ततः सुरासुरगणा रज्जुं कृत्वा च वासुकिम् ।
रत्नान्यादातुकामास्ते ममन्थुः क्षीरसागरम् ॥ १५॥

क्षीरोदे मथ्यमाने तु श्रीः स्वर्लोकमहेश्वरी ।

समुद्भूता समुद्राच्च भृगुपुत्री हरिप्रिया ॥ १६॥

धन्वन्तरिः शशाङ्कश्च पारिजातो महाद्रुमः ।
उच्चैःश्रवाश्च तुरगो गज ऐरावतस्तथा ॥ १७॥

सुरा हरिधनुः शङ्खो गावः कामदुघास्ततः ।
कौस्तुभाख्यो मणिश्चैव तथा पीयूषमेव च ॥ १८॥

पुनश्च मथ्यमाने तु कालकूटं महाविषम् ।
युगान्तानलभं जातं सुरासुरभयावहम् ॥ १९॥

पीयूषजन्मकाले तु बिन्दवो ये बहिर्गताः ।
तेभ्यः कान्ताः समुद्भूता बह्वयो ह्यद्भुतदर्शनाः ॥ २०॥

शरत्पूर्णेन्दुवदनास्तडित्सूर्यानलप्रभाः ।
हारकेयूरकटकैर्दिव्यरत्नैरलङ्कृताः ॥ २१॥

लावण्यामृततोयेन ताः सिञ्चन्त्यो दिशो दश ।
जगदुन्मादयन्त्येव भ्रूभङ्गायतवीक्षणाः ॥ २२॥

कोटिशस्ताः समुत्पन्नास्त्वमृतात्कामनिस्सृताः ।
ततोऽमृतं समुत्पन्नं जरामृत्युनिवारणम् ॥ २३॥

लक्ष्मीं शङ्खं कौस्तुभं च खड्गं जग्राह केशवः ।
जग्राहार्को हयं दिव्यमुच्चैःश्रवसमादरात् ॥ २४॥

पारिजातं तरुवरमैरावतमिभेश्वरम् ।
शचीपतिश्च जग्राह निर्जरेशो महादरात् ॥ २५॥

कालकूटं शशाङ्कं च देवत्राणाय शङ्करः ।
स्वकण्ठे धृतवान् शम्भुः स्वेच्छया भक्तवत्सलः ॥ २६॥

दैत्याः सुराख्यां रमणीमीश्वराजविमोहिताः ।
जगृहुः सकला व्यास सर्वे धन्वन्तरिं जनाः ॥ २७॥

जगृहुर्मुनयः सर्वे कामधेनुं मुनीश्वराः ।
सामान्यतस्त्रियस्ताश्च स्थिता आसन्विमोहिकाः ॥ २८॥

अमृतार्थं महायुद्धं सम्बभूव जयैषिणाम् ।
सुराणामसुराणां च मिथः सङ्क्षुब्धचेतसाम् ॥ २९॥

हृतं सोमं च दैतेयैर्बलाद्देवान्विजित्य च ।
बलिप्रभृतिभिर्व्यास युगान्ताग्न्यर्कसुप्रभैः ॥ ३०॥

देवाः शङ्करमापन्ना विह्वलाः शिवमायया ।
सर्वे शक्रादयस्तात दैतेयैरर्दिता बलात् ॥ ३१॥

ततस्तदमृतं यत्नात्स्त्रीस्वरूपेण मायया ।
शिवाज्ञया रमेशेन दैत्येभ्यश्च हृतं मुने ॥ ३२॥

अपाययत्सुरांस्तांश्च मोहिनी स्त्रीस्वरूपधृक् ।
मोहयित्वासुरान्सर्वान्हरिर्मायाविनां वरः ॥ ३३॥

गत्वा निकटमेतस्या ऊचिरे दैत्यपुङ्गवाः ।
पाययस्व सुधामेतां माभूद्भेदोऽत्र पङ्क्तिषु ॥ ३४॥

एतदुक्त्वा ददुस्तस्मै विष्णवे छलरूपिणे ।
ते दैत्या दानवाः सर्वे शिवमायाविमोहिताः ॥ ३५॥

एतस्मिन्नन्तरे दृष्ट्वा स्त्रियो दानवपुङ्गवाः ।
अनयन्नमृतोद्भूता यथास्थानं यथासुखम् ॥ ३६॥

तासां पुराणि दिव्यानि स्वर्गाच्छतगुणान्यपि ।
घोरैर्यन्त्रैः सुगुप्तानि मयमायाकृतानि च ॥ ३७॥

सुरक्षितानि सर्वाणि कृत्वा युद्धाय निर्ययुः ।
अस्पृष्टवक्षसो दैत्याः कृत्वा समयमेव हि ॥ ३८॥

न स्पृशामः स्त्रियश्चेमा यदि देवैर्विनिर्जिताः ।
इत्युक्त्वा ते महावीरा दैत्याः सर्वे युयुत्सवः ॥ ३९॥

सिंहनादं ततश्चक्रुः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।
पूरयन्त इवाकाशं तर्पयन्तो बलाहकान् ॥ ४०॥

युद्धं बभूव देवानामसुरैः सह भीकरम् ।
देवासुराख्यमतुलं प्रसिद्धं भुवनत्रये ॥ ४१॥

जयं प्रापुः सुराः सर्वे विष्णुना परिरक्षिताः ।
दैत्याः पलायितास्तत्र हताः सामरविष्णुना ॥ ४२॥

दैत्याः सम्मोहिता देवैर्विष्णुना च महात्मना ।
हतावशिष्टाः पातालं विविशुर्विवराणि च ॥ ४३॥

अनुवव्राज तान्विष्णुश्चक्रपाणिर्महाबलः ।
पातालं परमं गत्वा संस्थितान्भीतभीतवत् ॥ ४४॥

एतस्मिन्नन्तरे विष्णुर्ददर्शामृतसम्भवाः ।
कान्ताः पूर्णेन्दुवदना दिव्यलावण्यगर्विताः ॥ ४५॥

सम्मोहितः कामबाणैर्लेभे तत्रैव निर्वृतिम् ।
ताभिश्च वरनारीभिः क्रीडमानो बभूव ह ॥ ४६॥

ताभ्यः पुत्रानजनयद्विष्णुर्वरपराक्रमान् ।
महीं सर्वां कम्पयन्तो नानायुद्धविशारदान् ॥ ४७॥

ततो वै हरिपुत्रास्ते महाबलपराक्रमाः ।
महोपद्रवमाचेरुः स्वर्गे भुवि च दुःखदम् ॥ ४८॥

लोकोपद्रवमालक्ष्य निर्जरा मुनयोऽथ वै ।
चक्रुर्निवेदननं तेषां ब्रह्मणे प्रणिपत्य च ॥ ४९॥

तच्छ्रुत्वादाय तान्ब्रह्मा ययौ कैलासपर्वतम् ।
तत्र दृष्ट्वा शिवं देवं प्रणनाम पुनः पुनः ॥ ५०॥

तुष्टाव विविधैः स्तोत्रैर्नतस्कन्धः कृताञ्जलिः ।
जय देव महादेव सर्वस्वामिन्निति ब्रुवन् ॥ ५१॥

ब्रह्मोवाच ।
देवदेव महादेव लोकान् रक्षाखिलान्प्रभो ।
उपद्रुतान्विष्णुपुत्रैः पातालस्थैर्विकारिभिः ॥ ५२॥

नारीष्वमृतभूतासु संसक्तात्मा हरिर्विभो ।
पाताले तिष्ठतीदानीं रमते हि विकारवान् ॥ ५३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्थं बहुस्तुतः शम्भुर्ब्रह्मणा सर्षिनिर्जरैः ।
लोकसंरक्षणार्थाय विष्णोरानयनाय च ॥ ५४॥

ततः स भगवान् शम्भुः कृपासिन्धुर्महेश्वरः ।
तदुपद्रवमाज्ञाय वृषरूपो बभूव ह ॥ ५५॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां विष्णूपद्रववृषावतारवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३.२२॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२३. त्रयोविंशोऽध्यायः । वृषेश्वरसंज्ञकशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
ततो वृषभरूपेण गर्जमानः पिनाकधृक् ।
प्रविष्टो विवरं तत्र निनदन्भैरवान् रवान् ॥ १॥

निपेतुस्तस्य निनदैः पुराणि नगराणि च ।
प्रकम्पो हि बभूवाथ सर्वेषां पुरवासिनाम् ॥ २॥

ततो वृषो हरेः पुत्रान्सङ्ग्रामोद्यतकार्मुकान् ।
शिवमायाविमूढात्ममहाबलपराक्रमान् ॥ ३॥

हरिपुत्रास्ततस्तेऽथ प्राकुप्यन्मुनिसत्तम ।
प्रदुद्रुवुः प्रगर्ज्योच्चैर्वीराः शङ्करसम्मुखम् ॥ ४॥

आयातांस्तान्हरेः पुत्रान् रुद्रो वृषभरूपधृक् ।
प्राकुप्यद्विष्णुपुत्रांश्च खुरैः शृङ्गैर्व्यदारयत् ॥ ५॥

विदारिताङ्गा रुद्रेण सर्वे हरिसुताश्च ते ।
नष्टा द्रुतं सन्बभूवुर्गतप्राणा विचेतसः ॥ ६॥

हतेषु तेषु पुत्रेषु विष्णुर्बलवतां वरः ।
निष्क्रम्याथ प्रगर्ज्योच्चैर्ययौ शीघ्रं हरान्तिकम् ॥ ७॥

दृष्ट्वा रुद्रं प्रव्रजन्तं हतविष्णुसुतं वृषम् ।
शरैः सन्ताडयामास दिव्यैरस्त्रैश्च केशवः ॥ ८॥

ततः क्रुद्धो महादेवो वृषरूपी मदाबलः ।
अस्त्राणि तानि विष्णोश्च जग्रास गिरिगोचरः ॥ ९॥

अथ कृत्वा महाकोपं वृषात्मा स महेश्वरः ।

विननाद महाघोरं कम्पयंस्त्रिजगन्मुने ॥ १०॥

तत उत्प्लुत्य तरसा खुरैः शृङ्गैर्व्यदारयत् ।
विष्णुं क्रोधाकुलं मूढमजानन्तं निजं हरिम् ॥ ११॥

ततः स शिथिलात्मा हि व्यथिताङ्गो बभूव ह ।
तत्प्रहारमसह्याशु हरिर्मायाविमोहितः ॥ १२॥

गतगर्वो हरिश्चैव विचेता गतचेतनः ।
ज्ञातवान् परमेशानं विहरन्तं वृषात्मना ॥ १३॥

अथ विज्ञाय गौरीशमागतं वृषरूपतः ।
प्राह गम्भीरया वाचा नतस्कन्धः कृताञ्जलिः ॥ १४॥

हरिरुवाच ।
देवदेव महादेव करुणासागर प्रभो ।
मायया ते महेशान मोहितोऽहं विमूढधीः ॥ १५॥

कृतं युद्धं त्वयेशेन स्वनाथेन मया प्रभो ।
कृपां कृत्वा मयि स्वामिन्सोऽपराधो हि सह्यताम् ॥ १६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हरेर्दीनतया मुने ।
भगवान् शङ्करः प्राह रमेशं भक्तवत्सलः ॥ १७॥

हे विष्णो हे महाबुद्धे कथं मां ज्ञातवान्न हि ।
युद्धं कृतं कृतस्तेऽद्य ज्ञानं सर्वं च विस्मृतम् ॥ १८॥

आत्मानं किन्न जानासि मदधीनपराक्रमम् ।
त्वया नात्र रतिः कार्या निवर्तस्व कुचारतः ॥ १९॥

कामाधीनं कथं ज्ञानं स्त्रीषु सक्तो विहारकृत् ।
नोचितं तव देवेश स्मरणं विश्वतारणम् ॥ २०॥

तच्छ्रुत्वा शम्भुवचनं विज्ञानप्रदमादरात् ।
व्रीड्यन्स्वमनसा विष्णुः प्राह वाचं महेश्वरम् ॥ २१॥

विष्णुरुवाच ।
ममात्र विद्यते चक्रं तद् गृहीत्वेतदादरात् ।
गमिष्यामि स्वलोकं तं त्वदाज्ञापरिपालकः ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तदाकर्ण्य महेशानो वचनं वैष्णवं हरः ।
प्रत्युवाच वृषात्मा हि वृषरक्षः पुनर्हरिम् ॥ २३॥

न विलम्बः प्रकर्त्तव्यो गन्तव्यमित आशु ते ।
मच्छासनाद्धरे लोके चक्रमत्रैव तिष्ठताम् ॥ २४॥

सन्तानादित्यसंस्थानाच्छिवत्ववचनादपि ।
अहं घोरतरं तस्माच्चक्रमन्यद्ददामि ते ॥ २५॥

एतदुक्त्वा हरोऽलेखीद्दिव्यं कालानलप्रभम् ।
परं चक्रं प्रदीप्तं हि सर्वदुष्टविनाशनम् ॥ २६॥

विष्णवे प्रददौ चक्रं घोरार्कायुतसुप्रभम् ।
सर्वामरमुनीन्द्राणां रक्षकाय महात्मने ॥ २७॥

लब्ध्वा सुदर्शनं चान्यच्चक्रं परमदीप्तिमत् ।
उवाच विबुधांस्तत्र विष्णुर्बुद्धिमतां वरः ॥ २८॥

सर्वदेववरा यूयं मद्वाक्यं शृणुतादरात् ।
कर्तव्यं तत्तथा शीघ्रं ततः शं वो भविष्यति ॥ २९॥

दिव्या वराङ्गनास्सन्ति पाताले यौवनान्विताः ।
ताभिः सार्द्धं महाक्रीडां यः करोतु करोतु सः ॥ ३०॥

तच्छ्रुत्वा केशवाद्वाक्यं शूरास्त्रिदशयोनयः ।
प्रवेष्टुकामाः पातालं बभूवुर्विष्णुना सह ॥ ३१॥

विचारमथ विज्ञाय तं तदा भगवान्हरः ।
क्रोधाच्छापं ददौ घोरं देवयोन्यष्टकस्य च ॥ ३२॥

हर उवाच ।
वर्जयित्वा मुनिं शान्तं दानवान्वा मदंशजम् ।
इदं यः प्रविशेत्स्थानं तस्य स्यान्निधनं क्षणात् ॥ ३३॥

श्रुत्वा वाक्यमिदं घोरं मनुष्यहितवर्धनम् ।
प्रत्याख्यातास्तु रुद्रेण देवाः स्वगृहमाययुः ॥ ३४॥

एवं स्त्रीलः परो विष्णुः शिवेन प्रतिशासितः ।
स्वर्लोकमगमद् व्यास स्वास्थ्यं प्राप जगच्च तत् ॥ ३५॥

वृषेश्वरोऽपि भगवान् शङ्करो भक्तवत्सलः ।
इत्थं कृत्वा देवकार्यं जगाम स्वगिरीश्वरम् ॥ ३६॥

वृषेश्वरावतारस्तु वर्णितः शङ्करस्य च ।
विष्णुमोहहरः शर्वः त्रैलोक्यसुखकारकः ॥ ३७॥

पवित्रमिदमाख्यानं शत्रुबाधाहरं परम् ।
स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं सताम् ॥ ३८॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वै समाहितः ।
तथा पठिति यो हीदं पाठयेत् सुधियो नरान् ।
स भुक्त्वा सकलान् कामान् अन्ते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३९॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां वृषेश्वरसंज्ञकशिवावतारवर्णनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ ३.२३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२४. चतुर्विंशोऽध्यायः । पिप्पलादावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
पिप्पलादाख्यमपरमवतारं महेशितुः ।
शृणु प्राज्ञ महाप्रीत्या भक्तिवर्धनमुत्तमम् ॥ १॥

यः पुरा गदितो विप्रो दधीचिर्मुनिसत्तमः ।
महाशैवः सुप्रतापी च्यावनिर्भृगुवंशजः ॥ २॥

क्षुवेण सह सङ्ग्रामे येन विष्णुः पराजितः ।
सनिर्जरोऽथ संशप्तो महेश्वरसहायिना ॥ ३॥

तस्य पत्नी महाभागा सुवर्चा नाम नामतः ।
महापतिव्रता साध्वी यया शप्ता दिवौकसः ॥ ४॥

तस्मात्तस्यां महादेवो नानालीलाविशारदः ।
प्रादुर्बभूव तेजस्वी पिप्पलादेति नामतः ॥ ५॥

सूत उवाच ।
इत्याकर्ण्य मुनिश्रेष्ठो नन्दीश्वरवचोऽद्भुतम् ।
सनत्कुमारः प्रोवाच नतस्कन्धः कृताञ्जलिः ॥ ६॥

सनत्कुमार उवाच ।
नन्दीश्वर महाप्राज्ञ साक्षाद् रुद्रस्वरूपधृक् ।
धन्यस्त्वं सद्गुरुस्तात श्राවितेयं कथाद्भुता ॥ ७॥

क्षुवेण सह सङ्ग्रामे श्रुतो विष्णुपराजयः ।
ब्रह्मणा मे पुरा तात तच्छापश्च शिलादज ॥ ८॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि देवशापं सुवर्चया ।
दत्तं पश्चात् पिप्पलादचरितं मङ्गलायनम् ॥ ९॥

सूत उवाच ।
इति श्रुत्वाथ शैलादिर्विधिपुत्रवचः शुभम् ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा स्मृत्वा शिवपदाम्बुजम् ॥ १०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एकदा निर्जराः सर्वे वासवाद्या मुनीश्वर ।
वृत्रासुरसहायैश्च दैत्यैरासन्पराजिताः ॥ ११॥

स्वानि स्वानि वरास्त्राणि दधीचस्याश्रमेऽखिलाः ।
निःक्षिप्य सहसा सद्योऽभवन् देवाः पराजिताः ॥ १२॥

तदा सर्वे सुराः सेन्द्रा वध्यमानास्तथर्षयः ।
ब्रह्मलोकं गताः शीघ्रं प्रोचुः स्वं व्यसनं च तत् ॥ १३॥

तच्छ्रुत्वा देववचनं ब्रह्मा लोकपितामहः ।
सर्वं शशंस तत्त्वेन त्वष्टुश्चैव चिकीर्षितम् ॥ १४॥

भवद्वधार्थं जनितस्त्वष्ट्रायं तपसा सुराः ।
वृत्रो नाम महातेजाः सर्वदैत्याधिपो महान् ॥ १५॥

अथ प्रयत्नः क्रियतां भवेदस्य वधो यथा ।
तत्रोपायं शृणु प्राज्ञ धर्महेतोर्वदामि ते ॥ १६॥

महामुनिर्दधीचिर्यः स तपस्वी जितेन्द्रियः ।
लेभे शिवं समाराध्य वज्रास्थित्ववरं पुरा ॥ १७॥

तस्यास्थीन्येव याचध्वं स दास्यति न संशयः ।
निर्माय तैर्दण्डवज्रं वृत्रं जहि न संशयः ॥ १८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तच्छ्रुत्वा ब्रह्मवचनं शक्रो गुरुसमन्वितः ।
आगच्छत्सामरः सद्यो दधीच्याश्रममुत्तमम् ॥ १९॥

दृष्ट्वा तत्र मुनिं शक्रः सुवर्चान्वितमादरात् ।
ननाम साञ्जलिर्नम्रः सगुरुः सामरश्च तम् ॥ २०॥

तदभिप्रायमाज्ञाय स मुनिर्बुधसत्तमः ।
स्वपत्नीं प्रेषयामास सुवर्चां स्वाश्रमान्तरम् ॥ २१॥

ततस्स देवराजश्च सामरः स्वार्थसाधकः ।
अर्थशास्त्रपरो भूत्वा मुनीशं वाक्यमब्रवीत् ॥ २२॥

शक्र उवाच ।
त्वष्ट्रा विप्रकृताः सर्वे वयं देवास्तथर्षयः ।
शरण्यं त्वां महाशैवं दातारं शरणं गताः ॥ २३॥

स्वास्थीनि देहि नो विप्र महावज्रमयानि हि ।
अस्थ्ना ते स्वपविं कृत्वा हनिष्यामि सुरद्रुहम् ॥ २४॥

इत्युक्तस्तेन स मुनिः परोपकरणे रतः ।
ध्यात्वा शिवं स्वनाथं हि विससर्ज कलेवरम् ॥ २५॥

ब्रह्मलोकं गतः सद्यः स मुनिर्ध्वस्तबन्धनः ।
पुष्पवृष्टिरभूत्तत्र सर्वे विस्मयमागताः ॥ २६॥

अथ गां सुरभिं शक्र आहूयाशु ह्यलेहयत् ।
अस्त्रनिर्मितये त्वाष्ट्रं निर्दिदेश तदस्थिभिः ॥ २७॥

विश्वकर्मा तदाज्ञप्तश्चक्रुपेऽस्त्राणि कृत्स्नशः ।
तदस्थिभिर्वज्रमयैः सुदृढैः शिववर्चसा ॥ २८॥

तस्य वंशोद्भवैर्वज्रं शरो ब्रह्मशिरस्तथा ।
अन्यास्थिभिर्बहूनि स्वपराण्यस्त्राणि निर्ममे ॥ २९॥

तमिन्द्रो वज्रमुद्यम्य वर्द्धितः शिववर्चसा ।
वृत्रमभ्यद्रवत्क्रुद्धो मुने रुद्र इवान्तकम् ॥ ३०॥

ततः शक्रः सुसन्नद्धस्तेन वज्रेण स द्रुतम् ।
उच्चकर्त शिरो वार्त्रं गिरिशृङ्गमिवौजसा ॥ ३१॥

तदा समुत्सवस्तात बभूव त्रिदिवौकसाम् ।
तुष्टुवुर्निर्जराः शक्रं पेतुः कुसुमवृष्टयः ॥ ३२॥

इति ते कथितं तात प्रसङ्गाच्चरितं त्विदम् ।
पिप्पलादावतारं मे शृणु शम्भोर्महादरात् ॥ ३३॥

सुवर्चा सा मुनेः पत्नी दधीचस्य महात्मनः ।
ययौ स्वमाश्रमाभ्यन्तस्तदाज्ञप्ता पतिव्रता ॥ ३४॥

आगत्य तत्र सा दृष्ट्वा न पतिं स्वं तपस्विनी ।
गृहकार्यं च सा कृत्वाखिलं पतिनिदेशतः ॥ ३५॥

आजगाम पुनस्तत्र पश्यन्ती बहुशोभनम् ।
देवांश्च तान्मुनिश्रेष्ठ सुवर्चा विस्मिताभवत् ॥ ३६॥

ज्ञात्वा च तत्सर्वमिदं सुराणां
कृत्यं तदानीं च चुकोप साध्वी ।
ददौ तदा शापमतीव रुष्टा
तेषां सुवर्चा ऋषिवर्यभार्या ॥ ३७॥

सुवर्चोवाच ।
अहो सुरा दुष्टतराश्च सर्वे
स्वकार्यदक्षा ह्यबुधाश्च लुब्धाः ।
तस्माच्च सर्वे पशवो भवन्तु
सेन्द्राश्च मेऽद्यप्रभृतीत्युवाच ॥ ३८॥

एवं शापं ददौ तेषां सुराणां सा तपस्विनी ।
सशक्राणां च सर्वेषां सुवर्चा मुनिकामिनी ॥ ३९॥

अनुगन्तुं पतेर्लोकमथेच्छत्सा पतिव्रता ।
चितां चक्रे समेधोभिः सुपवित्रैर्मनस्विनी ॥ ४०॥

ततो नभोगिरा प्राह सुवर्चां तां मुनिप्रियाम् ।
आश्वासयन्ती गिरिशप्रेरिता सुखदायिनी ॥ ४१॥

आकाशवाण्युवाच ।

साहसं न कुरु प्राज्ञे शृणु मे परमं वचः ।
मुनितेजस्त्वदुदरे तदुत्पादय यत्नतः ॥ ४२॥

ततः स्वाभीष्टचरणं देवि कर्तुं त्वमर्हसि ।
सगर्भा न दहेद् गात्रमिति ब्रह्मनिदेशनम् ॥ ४३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा सा नभोवाणी विरराम मुनीश्वर ।
तां श्रुत्वा सा मुनेः पत्नी विस्मिताभूत्क्षणं च सा ॥ ४४॥

सुवर्चा सा महासाध्वी पतिलोकमभीप्सती ।
उपविश्याश्मना भूयः सोदरं विददार ह ॥ ४५॥

निर्गतो जठरात्तस्या गर्भो मुनिवरस्य सः ।
महादिव्यतनुर्दीप्तो भासयंश्च दिशो दश ॥ ४६॥

साक्षाद् रुद्रावतारोऽसौ दधीचिवरतेजसः ।
प्रादुर्भूतः स्वयं तात स्वलीलाकरणे क्षमः ॥ ४७॥

तं दृष्ट्वा स्वसुतं दिव्यं स्वरूपं मुनिकामिनी ।
सुवर्चाज्ञाय मनसा साक्षाद् रुद्रावतारकम् ॥ ४८॥

प्रहृष्टाभून्महासाध्वी प्रणम्याशु नुनाव सा ।
स्वहृदि स्थापयामास तत्स्वरूपं मुनीश्वर ॥ ४९॥

सुवर्चा तनयं तं च प्रहस्य विमलेक्षणा ।
जननी प्राह सुप्रीत्या पतिलोकमभीप्सती ॥ ५०॥

सुवर्चोवाच ।
हे तात परमेशान चिरं तिष्ठास्य सन्निधौ ।
अश्वत्थस्य महाभाग सर्वेषां सुखदो भवेः ॥ ५१॥

मामाज्ञापय सुप्रीत्या पतिलोकाय चाधुना ।
तत्रस्थाहं च पतिना त्वां ध्याये रुद्ररूपिणम् ॥ ५२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येवं सा बभाषेऽथ सुवर्चा तनयं प्रति ।
पतिमन्वगमत्साध्वी परमेण समाधिना ॥ ५३॥

एवं दधीचपत्नी सा पतिना सङ्गता मुने ।

शिवलोकं समासाद्य सिषेवे शङ्करं मुदा ॥ ५४॥

एतस्मिन्नन्तरे देवाः सेन्द्राश्च मुनिभिः सह ।
तत्राजग्मुस्त्वरा तात आहूता इव हर्षिताः ॥ ५५॥

हरिर्ब्रह्मा च सुप्रीत्यावतीर्णं शङ्करं भुवि ।
सुवर्चायां दधीचाद्वा ययतुः स्वगणैः सह ॥ ५६॥

तत्र दृष्ट्वावतीर्णं तं मुनिपुत्रत्वमागतम् ।
रुद्रं सर्वे प्रणेमुश्च तुष्टुवुर्बद्धपाणयः ॥ ५७॥

तदोत्सवो महानासीद्देवानां मुनिसत्तम ।
नेदुर्दुन्दुभयस्तत्र नर्तक्यो ननृतुर्मुदा ॥ ५८॥

जगुर्गन्धर्वपुत्राश्च किन्नरा वाद्यवादकाः ।
वादयामासुरमराः पुष्पवृष्टिं च चक्रिरे ॥ ५९॥

दधीचेः पिप्पलपितुर्विलसन्तं सुतं च तम् ।
संस्कृत्य विधिवत्सर्वे विष्ण्वाद्यास्तुष्टुवुः पुनः ॥ ६०॥

पिप्पलादेति तन्नाम चक्रे ब्रह्मा प्रसन्नधीः ।
प्रसन्नो भव देवेश इत्यूचे हरिणा सुरैः ॥ ६१॥

इत्युक्त्वा तमनुज्ञाय ब्रह्मा विष्णुः सुरास्तथा ।
स्वं स्वं धाम ययुः सर्वे विधाय च महोत्सवम् ॥ ६२॥

अथ रुद्रः पिप्पलादोऽश्वत्थमूले महाप्रभुः ।
ततापं सुचिरं कालं लोकानां हितकाम्यया ॥ ६३॥

इत्थं सुतपतस्तस्य पिप्पलादस्य सम्मुखे ।
महाकालो व्यतीयाय लोकचर्यानुसारिणः ॥ ६४॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां पिप्पलादावतारवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३.२४॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२५. पञ्चविंशोऽध्यायः । पिप्पलादावतारचरितवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ लोके व्यवस्थाय धर्मस्य स्थापनेच्छया ।
महालीलां चकारेशस्तामहो सन्मुने शृणु ॥ १॥

एकदा पुष्पभद्रायां स्नातुं गच्छन्मुनीश्वरः ।
ददर्श पद्मां युवतीं शिवांशां सुमनोहराम् ॥ २॥

तल्लिप्सुस्तत्पितुः स्थानमनरण्यस्य भूपतेः ।
जगाम भुवनाचारी लोकतत्त्वविचक्षणः ॥ ३॥

राजा नराणां तं दृष्ट्वा प्रणम्य च भयाकुलः ।
मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तितः ॥ ४॥

स्नेहात्सर्वं गृहीत्वा स ययाचे कन्यकां मुनिः ।
मौनी बभूव नृपतिः किञ्चिन्निर्वक्तुमक्षमः ॥ ५॥

मुनिः प्रोवाच नृपतिं कन्यां मे देहि भक्तितः ।
अन्यथा भस्मसात्सर्वं करिष्येऽहं त्वया सह ॥ ६॥

अथो बभूवुराच्छन्नाः सर्वे राजजनास्तदा ।
तेजसा पिप्पलादस्य दाधीचस्य महामुने ॥ ७॥

अथ राजा महाभीतो विलप्य च मुहुर्मुहुः ।
कन्यामलङ्कृतां पद्मां वृद्धाय मुनये ददौ ॥ ८॥

पद्मां विवाह्य स मुनिः शिवांशाम्भूपतेः सुताम् ।
पिप्पलादो गृहीत्वा तां मुदितः स्वाश्रमं ययौ ॥ ९॥

तत्र गत्वा मुनिवरो वयसा जर्जरोऽधिकः ।
उवास नार्या स तया तपस्वी नातिलम्पटः ॥ १०॥

अथोऽनरण्यकन्या सा सिषेवे भक्तितो मुनिम् ।
कर्मणा मनसा वाचा लक्ष्मीर्नारायणं यथा ॥ ११॥

इत्थं स पिप्पलादो हि शिवांशो मुनिसत्तमः ।
रेमे तया युवत्या च युवाभूय स्वलीलया ॥ १२॥

दश पुत्रा महात्मानो बभूवुः सुतपस्विनः ।

मुनेः पितुः समाः सर्वे पद्मायाः सुखवर्द्धनाः ॥ १३॥

एवं लीलावतारो हि शङ्करस्य महाप्रभोः ।
पिप्पलादो मुनिवरो नानालीलाकरः प्रभुः ॥ १४॥

येन दत्तो वरः प्रीत्या लोकेभ्यो हि दयालुना ।
दृष्ट्वा लोके शनेः पीडां सर्वेषामनिवारिणीम् ॥ १५॥

षोडशाब्दावधि नृणां जन्मतो न भवेच्च सा ।
तथा च शिवभक्तानां सत्यमेतद्धि मे वचः ॥ १६॥

अथानादृत्य मद्वाक्यं कुर्यात्पीडां शनिः क्वचित् ।
तेषां नृणां तदा स स्याद्भस्मसान्न हि संशयः ॥ १७॥

इति तद्भयतस्तात विकृतोऽपि शनैश्चरः ।
तेषां न कुरुते पीडां कदाचिद् ग्रहसत्तमः ॥ १८॥

इति लीलामनुष्यस्य पिप्पलादस्य सन्मुने ।
कथितं सुचरित्रं ते सर्वकामफलप्रदम् ॥ १९॥

गाधिश्च कौशिकश्चैव पिप्पलादो महामुनिः ।
शनैश्चरकृतां पीडां नाशयन्ति स्मृतास्त्रयः ॥ २०॥

पिप्पलादस्य चरितं पद्माचरितसंयुतम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि सुभक्त्या भुवि मानवः ॥ २१॥

शनिपीडाविनाशार्थमेतच्चरितमुत्तमम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २२॥

धन्यो मुनिवरो ज्ञानी महाशैवः सतां प्रियः ।
अस्य पुत्रो महेशानः पिप्पलादाख्य आत्मवान् ॥ २३॥

इदमाख्यानमनघं स्वर्ग्यं कुग्रहदोषहृत् ।
सर्वकामप्रदं तात शिवभक्तिविवर्द्धनम् ॥ २४॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां पिप्पलादावतारचरितवर्णनं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३.२५॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥

तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२६. षड्विंशोऽध्यायः । वैश्यनाथाह्वयशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु तात प्रवक्ष्यामि शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं परानन्दं वैश्यनाथाह्वयं मुने ॥ १॥

नन्दिग्रामे पुरा काचिन्महानन्देति विश्रुता ।
बभूव वारवनिता शिवभक्ता सुसुन्दरी ॥ २॥

महाविभवसम्पन्ना सुधनाढ्या महोज्ज्वला ।
नानारत्नपरिच्छिन्नशृङ्गाररसनिर्भरा ॥ ३॥

सर्वसङ्गीतविद्यासु निपुणातिमनोहरा ।
तस्या गेयेन हृष्यन्ति राज्ञ्यो राजान एव च ॥ ४॥

समानर्च सदा साम्बं सा वेश्या शङ्करं मुदा ।
शिवनामजपासक्ता भस्मरुद्राक्षभूषणा ॥ ५॥

शिवं सम्पूज्य सा नित्यं सेवन्ती जगदीश्वरम् ।
ननर्त परया भक्त्या गायन्ती शिवसद्यशः ॥ ६॥

रुद्राक्षैर्भूषयित्वैकं मर्कटं चैव कुक्कुटम् ।
करतालैश्च गीतैश्च सदा नर्तयति स्म सा ॥ ७॥

नृत्यमानौ च तौ दृष्ट्वा शिवभक्तिरता च सा ।
वेश्या स्म विहसत्युच्चैः प्रेम्णा सर्वसखीयुता ॥ ८॥

रुद्राक्षैः कृतकेयूरकर्णाभरणमण्डना ।
मर्कटः शिक्षया तस्याः पुरो नृत्यति बालवत् ॥ ९॥

शिखासम्बद्धरुद्राक्षः कुक्कुटः कपिना सह ।
नित्यं ननर्त नृत्यज्ञः पश्यतां हितमावहन् ॥ १०॥

एवं सा कुर्वती वेश्या कौतुकं परमादरात् ।
शिवभक्तिरता नित्यं महानन्दभराभवत् ॥ ११॥

शिवभक्तिं प्रकुर्वन्त्या वेश्याया मुनिसत्तम ।
बहुकालो व्यतीयाय तस्याः परमसौख्यतः ॥ १२॥

एकदा च गृहे तस्या वैश्यो भूत्वा शिवः स्वयम् ।
परीक्षितुं च तद्भावमाजगाम शुभो व्रती ॥ १३॥

त्रिपुण्ड्रविलसद्भालो रुद्राक्षाभरणः कृती ।
शिवनामजपासक्तो जटिलः शैववेषभृत् ॥ १४॥

स बिभ्रद्भस्मनिचयं प्रकोष्ठे वरकङ्कणम् ।
महारत्नपरिस्तीर्णं राजते परकौतुकी ॥ १५॥

तमागतं सुसम्पूज्य सा वेश्या परया मुदा ।
स्वस्थाने सादरं वैश्यं सुन्दरी हि न्यवेशयत् ॥ १६॥

तत्प्रकोष्ठे वरं वीक्ष्य कङ्कणं सुमनोहरम् ।
तस्मिञ्जातस्पृहा सा च तं प्रोवाच सुविस्मिता ॥ १७॥

महानन्दोवाच ।
महारत्नमयश्चायं कङ्कणस्त्वत्करे स्थितः ।
मनो हरति मे सद्यो दिव्यस्त्रीभूषणोचितः ॥ १८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तां नवरत्नाढ्ये सस्पृहां करभूषणे ।
वीक्ष्योदारमतिर्वैश्यः सस्मितं समभाषत ॥ १९॥

वैश्यनाथ उवाच ।
अस्मिन् रत्नवरे दिव्ये सस्पृहं यदि ते मनः ।
त्वमेवाधत्स्व सुप्रीत्या मौल्यमस्य ददासि किम् ॥ २०॥

वेश्योवाच ।
वयं हि स्वैरचारिण्यो वेश्यास्तु न पतिव्रताः ।
अस्मत्कुलोचितो धर्मो व्यभिचारो न संशयः ॥ २१॥

यद्येतदखिलं चित्तं गृह्णाति करभूषणम् ।
दिनत्रयमहोरात्रं पत्नी तव भवाम्यहम् ॥ २२॥

वैश्य उवाच ।
तथास्तु यदि ते सत्यं वचनं वीरवल्लभे ।
ददामि रत्नवलयं त्रिरात्रं भव मे वधूः ॥ २३॥

एतस्मिन्व्यवहारे तु प्रमाणं शशिभास्करौ ।

त्रिवारं सत्यमित्युक्त्वा हृदयं मे स्पृश प्रिये ॥ २४॥

वेश्योवाच ।
दिनत्रयमहोरात्रं पत्नी भूत्वा तव प्रभो ।
सहधर्मं चरामीति सत्यं सत्यं न संशयः ॥ २५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा हि महानन्दा त्रिवारं शशिभास्करौ ।
प्रमाणीकृत्य सुप्रीत्या सा तद् हृदयमस्पृशत् ॥ २६॥

अथ तस्यै स वैश्यस्तु प्रदत्त्वा रत्नकङ्कणम् ।
लिङ्गं रत्नमयं तस्य हस्ते दत्त्वेदमब्रवीत् ॥ २७॥

वैश्यनाथ उवाच ।
इदं रत्नमयं लिङ्गं शैवं मत्प्राणदवल्लभम् ।
रक्षणीयं त्वया कान्ते गोपनीयं प्रयत्नतः ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमस्त्विति सा प्रोच्य लिङ्गमादाय रत्नजम् ।
नाट्यमण्डपिकामध्ये निधाय प्राविशद् गृहम् ॥ २९॥

सा तेन सङ्गता रात्रौ वैश्येन विटधर्मिणा ।
सुखं सुष्वाप पर्यङ्के मृदुतल्पोपशोभिते ॥ ३०॥

ततो निशीथसमये मुने वैश्यपतीच्छया ।
अकस्मादुत्थिता वाणी नृत्यमण्डपिकान्तरे ॥ ३१॥

महाप्रज्वलितो वह्निः सुसमीरसहायवान् ।
नाट्यमण्डपिकां तात तामेव सहसावृणोत् ॥ ३२॥

मण्डपे दह्यमाने तु सहसोत्थाय सम्भ्रमात् ।
मर्कटं मोचयामास सा वेश्या तत्र बन्धनात् ॥ ३३॥

स मर्कटो मुक्तबन्धः कुक्कुटेन सहामुना ।
भिया दूरं हि दुद्राव विधूयाग्निकणान्बहून् ॥ ३४॥

स्तम्भेन सह निर्दग्धं तल्लिङ्गं शकलीकृतम् ।
दृष्ट्वा वेश्या स वैश्यश्च दुरन्तं दुःखमापतुः ॥ ३५॥

दृष्ट्वा ह्यात्मसमं लिङ्गं दग्धं वैश्यपतिस्तदा ।

ज्ञातुं तद्भावमन्तःस्थं मरणाय मतिं दधे ॥ ३६॥

निविश्येऽतितरां खेदाद्वैश्यस्तामाह दुःखिताम् ।
नानालीलो महेशानः कौतुकान्नरदेहवान् ॥ ३७॥

वैश्यपतिरुवाच ।
शिवलिङ्गे तु निर्भिन्ने दग्धे मत्प्राणवल्लभे ।
सत्यं वच्मि न सन्देहो नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ ३८॥

चितां कारय मे भद्रे स्वभृत्यैस्त्वं वरैर्लघु ।
शिवे मनः समावेश्य प्रवेक्ष्यामि हुताशनम् ॥ ३९॥

यदि ब्रह्मेन्द्रविष्ण्वाद्या वारयेयुः समेत्य माम् ।
तथाप्यस्मिन् क्षणे भद्रे प्रविशामि त्यजाम्यसून् ॥ ४०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तमेवं दृढनिर्बन्धं सा विज्ञाय सुदुःखिता ।
स्वभृत्यैः कारयामास चितां स्वभवनाद् बहिः ॥ ४१॥

ततः स वैश्यः शिव एक एव
प्रदक्षिणीकृत्य समिद्धमग्निम् ।
विवेश पश्यत्सु नरेषु धीरः
सुकौतुकी सङ्गतिभावमिच्छुः ॥ ४२॥

दृष्ट्वा सा तद्गतिं वेश्या महानन्दातिविस्मिता ।
अनुतापं च युवती प्रपेदे मुनिसत्तम ॥ ४३॥

अथ सा दुःखिता वेश्या स्मृत्वा धर्मं सुनिर्मलम् ।
सर्वान्बन्धुजनान्वीक्ष्य बभाषे करुणं वचः ॥ ४४॥

महानन्दोवाच ।
रत्नकङ्कणमादाय मया सत्यमुदाहृतम् ।
दिनत्रयमहं पत्नी वैश्यस्यामुष्य सम्मता ॥ ४५॥

कर्मणा मत्कृतेनायं मृतो वैश्यः शिवव्रती ।
तस्मादहं प्रवेक्ष्यामि सहानेन हुताशनम् ॥ ४६॥

स्वधर्मचारिणीत्युक्तमाचार्यैः सत्यवादिभिः ।
एवं कृते मम प्रीत्या सत्यं मयि न नश्यतु ॥ ४७॥

सत्याश्रयः परो धर्मः सत्येन परमा गतिः ।
सत्येन स्वर्गमोक्षौ च सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ४८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति सा दृढनिर्बन्धा वार्यमाणापि बन्धुभिः ।
सत्यलोपभिया नारी प्राणांस्त्यक्तुं मनो दधे ॥ ४९॥

सर्वस्वं द्विजमुख्येभ्यो दत्त्वा ध्यात्वा सदाशिवम् ।
तमग्निं त्रिःपरिक्रम्य प्रवेशाभिमुखी ह्यभूत् ॥ ५०॥

तां पतन्तीं समिद्धेऽग्नौ स्वपदार्पितमानसाम् ।
वारयामास विश्वात्मा प्रादुर्भूतः स वै शिवः ॥ ५१॥

सा तं विलोक्याखिलदेवदेवं
त्रिलोचनं चन्द्रकलावतंसम् ।
शशाङ्कसूर्यानलकोटिभासं
स्तब्धेव भीतेव तथैव तस्थौ ॥ ५२॥

तां विह्वलां सुवित्रस्तां वेपमानां जडीकृताम् ।
समाश्वास्य गलद्बाष्पां करौ धृत्वाब्रवीद्वचः ॥ ५३॥

शिव उवाच ।
सत्यं धर्मं च धैर्यं च भक्तिं च मयि निश्चलाम् ।
परीक्षितुं त्वत्सकाशं वैश्यो भूत्वाहमागतः ॥ ५४॥

माययाग्निं समुद्दीप्य दग्धं ते नाट्यमण्डपम् ।
दग्धं कृत्वा रत्नलिङ्गं प्रविष्टोऽहं हुताशनम् ॥ ५५॥

सा त्वं सत्यमनुस्मृत्य प्रविष्टाग्निं मया सहा ।
अतस्ते सम्प्रदास्यामि भोगांस्त्रिदशदुर्लभान् ॥ ५६॥

यद्यदिच्छसि सुश्रोणि तदेव हि ददामि ते ।
त्वद्भक्त्याहं प्रसन्नोऽस्मि तवादेयं न विद्यते ॥ ५७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति ब्रुवति गौरीशे शङ्करे भक्तवत्सले ।
महानन्दा च सा वेश्या शङ्करं प्रत्यभाषत ॥ ५८॥

वेश्योवाच ।

न मे वाञ्छास्ति भोगेषु भूमौ स्वर्गे रसातले ।
तव पादाम्बुजस्पर्शादन्यत्किञ्चिन्न कामये ॥ ५९॥

ये मे भृत्याश्च दास्यश्च ये चान्ये मम बान्धवाः ।
सर्वे त्वद्दर्शनपरास्त्वयि सन्न्यस्तवृत्तयः ॥ ६०॥

सर्वानेतान्मया सार्धं निनीयात्मपरं पदम् ।
पुनर्जन्मभयं घोरं विमोचय नमोऽस्तु ते ॥ ६१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
ततः स तस्या वचनं प्रतिनन्द्य महेश्वरः ।
ताः सर्वाश्च तया सार्धं निनाय स्वं परं पदम् ॥ ६२॥

वैश्यनाथावतारस्ते वर्णितः परमो मया ।
महानन्दासुखकरो भक्तानन्दप्रदः सदा ॥ ६३॥

इदं चरित्रं परमं पवित्रं
सतां च सर्वप्रदमाशु दिव्यम् ।
शिवावतारस्य विशाम्पतेर्महा-
नन्दामहासौख्यकरं विचित्रम् ॥ ६४॥

इदं यः शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः ।
च्यवते न स्वधर्मात्स परत्र लभते गतिम् ॥ ६५॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां वैश्यनाथाह्वयशिवावतारवर्णनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ ३.२६॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२७. सप्तविंशोऽध्यायः । द्विजेशाख्यशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु तात प्रवक्ष्यामि शिवस्य परमात्मनः ।
द्विजेश्वरावतारं च सशिवं सुखदं सताम् ॥ १॥

यः पूर्वं वर्णितस्तात भद्रायुर्नृपसत्तमः ।
यस्मिन्नृषभरूपेणानुग्रहं कृतवाञ्छिवः ॥ २॥

तद्धर्मस्य परीक्षार्थं पुनराविर्बभूव सः ।
द्विजेश्वरस्वरूपेण तदेव कथयाम्यहम् ॥ ३॥

ऋषभस्य प्रभावेण शत्रूञ्जित्वा रणे प्रभुः ।
प्राप्तसिंहासनस्तात भद्रायुः सम्बभूव ह ॥ ४॥

चन्द्राङ्गदस्य तनया सीमन्तिन्याः शुभाङ्गजा ।
पत्नी तस्याभवद् ब्रह्मन्सुसाध्वी कीर्तिमालिनी ॥ ५॥

स भद्रायुः कदाचित्स्वप्रियया गहनं वनम् ।
प्राविशत्संविहारार्थं वसन्तसमये मुने ॥ ६॥

अथ तस्मिन्वने रम्ये विजहार स भूपतिः ।
शरणागतपालिन्या तया स्वप्रियया सह ॥ ७॥

अथ तद्धर्मदृढतां प्रतीक्षन्परमेश्वरः ।
लीलां चकार तत्रैव शिवया सह शङ्करः ॥ ८॥

शिवा शिवश्च भूत्वोभौ तद्वने द्विजदम्पती ।
व्याघ्रं मायामयं कृत्वाविर्भूतौ निजलीलया ॥ ९॥

अथाविदूरे तस्यैव द्रवन्तौ भयविह्वलौ ।
अन्वीयमानौ व्याघ्रेण रुदन्तौ तौ बभूवतुः ॥ १०॥

अथ विद्धौ च तौ तात भद्रायुः स महीपतिः ।
ददर्श क्रन्दमानौ हि शरण्यः क्षत्रियर्षभः ॥ ११॥

अथ तौ मुनिशार्दूल स्वमायाद्विजदम्पती ।
भद्रायुषं महाराजमूचतुर्भयविह्वलौ ॥ १२॥

द्विजदम्पती ऊचतुः ।
पाहि पाहि महाराज नावुभौ धर्मवित्तम ।
एष आयाति शार्दूलो जग्धुमावां महाप्रभो ॥ १३॥

एष हिंस्रः कालसमः सर्वप्राणिभयङ्करः ।
यावन्न खादति प्राप्य तावन्नौ रक्ष धर्मवित् ॥ १४॥

नन्दीश्वर उवाच ।

इत्थमाक्रन्दितं श्रुत्वा तयोश्च नृपतीश्वरः ।
अति शीघ्रं महावीरः स यावद्धनुराददे ॥ १५॥

तावदभ्येत्य शार्दूलः त्वरमाणोऽतिमायिकः ।
स तस्य द्विजवर्यस्य मध्ये जग्राह तां वधूम् ॥ १६॥

हे नाथ नाथ हे कान्त हा शम्भो हा जगद्गुरो ।
इति रोरूयमानां तां व्याघ्रो जग्रास भीषणः ॥ १७॥

तावत्स राजा निशितैर्भल्लैर्व्याघ्रमताडयत् ।
न स तैर्विव्यथे किञ्चिद्गिरीन्द्र इव वृष्टिभिः ॥ १८॥

स शार्दूलो महासत्त्वो राज्ञः स्वैरकृतव्यथः ।
बलादाकृष्य तां नारीमपाक्रमत सत्वरः ॥ १९॥

व्याघ्रेणापहृतां नारीं वीक्ष्य विप्रोऽतिविस्मितः ।
लौकिकीं गतिमाश्रित्य रुरोदाति मुहुर्मुहुः ॥ २०॥

रुदित्वा चिरकालं च स विप्रो माययेश्वरः ।
भद्रायुषं महीपालं प्रोवाच मदहारकः ॥ २१॥

द्विजेश्वर उवाच ।
राजन् क्व ते महास्त्राणि क्व ते त्राणं महद्धनुः ।
क्व ते द्वादशसाहस्रमहानागयुतं बलम् ॥ २२॥

किं ते खड्गेन शङ्खेन किं ते मन्त्रास्त्रविद्यया ।
किं सत्त्वेन महास्त्राणां किं प्रभावेण भूयसा ॥ २३॥

तत्सर्वं विफलं जातं यच्चान्यत्त्वयि तिष्ठति ।
यस्त्वं वनौकसां घातं न निवारयितुं क्षमः ॥ २४॥

क्षत्रस्यायं परो धर्मो क्षताच्च परिरक्षणम् ।
तस्मिन्कुलोचिते धर्मे नष्टे त्वज्जीवितेन किम् ॥ २५॥

आर्तानां शरणाप्तानां त्राणं कुर्वन्ति पार्थिवाः ।
प्राणैरर्थैश्च धर्मज्ञास्तद्विना च मृतोपमाः ॥ २६॥

आर्तत्राणविहीनानां जीवितान्मरणं वरम् ।
धनिनां दानहीनानां गार्हस्थ्याद्भिक्षुता वरम् ॥ २७॥

वरं विषाशनं प्राज्ञैर्वरमग्निप्रवेशनम् ।

कृपणानामनाथानां दीनानामपरक्षणात् ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्थं विलपितं तस्य स्ववीर्यस्य च गर्हणम् ।
निशम्य नृपतिः शोकादात्मन्येवमचिन्तयत् ॥ २९॥

अहो मे पौरुषं नष्टमद्य दैवविपर्ययात् ।
अद्य कीर्तिश्च मे नष्टा पातकं प्राप्तमुत्कटम् ॥ ३०॥

धर्मः कुलोचितो नष्टो मन्दभाग्यस्य दुर्मतेः ।
नूनं मे सम्पदो राज्यमायुष्यं क्षयमेष्यति ॥ ३१॥

अद्य चैनं द्विजन्मानं हतदारं शुचार्दितम् ।
हतशोकं करिष्यामि दत्त्वा प्राणानतिप्रियान् ॥ ३२॥

इति निश्चित्य मनसा स भद्रायुर्नृपोत्तमः ।
पतित्वा पादयोस्तस्य बभाषे परिसान्त्वयन् ॥ ३३॥

भद्रायुरुवाच ।
कृपां कृत्वा मयि ब्रह्मन् क्षत्रबन्धौ हतौजसि ।
शोकन्त्यज महाप्राज्ञ दास्याम्यद्य तु वाञ्छितम् ॥ ३४॥

इदं राज्यमियं राज्ञी ममेदं च कलेवरम् ।
त्वदधीनमिदं सर्वं किन्तेऽभिलषितं वरम् ॥ ३५॥

ब्राह्मण उवाच ।
किमादर्शेन चान्धस्य किं गृहेभैक्ष्यजीविनः ।
किं पुस्तकेन मूढस्य निस्त्रीकस्य धनेन किम् ॥ ३६॥

अतोऽहं हतपत्नीको भुक्तभोगो न कर्हिचित् ।
इमान्तवाग्रमहिषीं कामये दीयतामिति ॥ ३७॥

भद्रायुरुवाच
दाता रसान्तवित्तस्य राज्यस्य गजवाजिनाम् ।
आत्मदेहस्य कस्यापि कलत्रस्य न कर्हिचित् ॥ ३८॥

परदारोपभोगेन यत्पापं समुपार्जितम् ।
न तत्क्षालयितुं शक्यं प्रायश्चित्तशतैरपि ॥ ३९॥

ब्राह्मण उवाच ।

आस्तां ब्रह्मवधं घोरमपि मद्यनिषेवणम् ।
तपसा विधमिष्यामि किं पुनः पारदारिकम् ॥ ४० ॥

तस्मात्प्रयच्छ भार्यां स्वामियां कामो न मेऽपरः ।
अरक्षणाद्भयार्तानां गन्तासि निरयं ध्रुवम् ॥ ४१ ॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति विप्रगिरा भीतश्चिन्तयामास पार्थिवः ।
अरक्षणान्महापापं पत्नीदानं ततो वरम् ॥ ४२ ॥

अतः पत्नीं द्विजाग्र्याय दत्त्वा निर्मुक्तकिल्बिषः ।
सद्यो वह्निं प्रवेक्ष्यामि कीर्तिश्च विदिता भवेत् ॥ ४३ ॥

इति निश्चित्य मनसा समुज्ज्वाल्य हुताशनम् ।
तमाहूय द्विजं चक्रे पत्नीदानं सहोदकम् ॥ ४४ ॥

स्वयं स्नातः शुचिर्भूत्वा प्रणम्य विबुधेश्वरान् ।
तमग्निं त्रिः परिक्रम्य शिवं दध्यौ समाहितः ॥ ४५ ॥

तमथाग्निं पतिष्यन्तं स्वपदासक्तचेतसम् ।
प्रत्यषेधत विश्वेशः प्रादुर्भूतो द्विजेश्वरः ॥ ४६ ॥

तमीश्वरं पञ्चमुखं त्रिनेत्रं पिनाकिनं चन्द्रकलावतंसम् ।
प्रलम्बपिङ्गांशुजटाकलापं मध्याह्नसद्भास्करकोटितेजसम् ॥ ४७ ॥

मृणालगौरं गजचर्मवाससं गङ्गातरङ्गोक्षितमौलिदेशकम् ।
नागेन्द्रहारावलिकण्ठभूषणं किरीटकाञ्च्यङ्गदकङ्कणोज्ज्वलम् ॥ ४८ ॥

शूलासिखट्वाङ्गकुठारचर्म-
मृगाभयाष्टाङ्गपिनाकहस्तम् ।
वृषोपरिस्थं शितिकण्ठभूषणं
प्रोद्भूतमग्रे स नृपो ददर्श ॥ ४९ ॥

ततोऽम्बराद् द्रुतं पेतुर्दिव्याः कुसुमवृष्टयः ।
प्रणेदुर्दैवतूर्य्याणि देव्यश्च ननृतुर्जगुः ॥ ५० ॥

तत्राजग्मुः स्तूयमाना हरिर्ब्रह्मा तथासुराः ।
इन्द्रादयो नारदाद्या मुनयश्चापरेऽपि च ॥ ५१ ॥

तदोत्सवो महानासीत्तत्र भक्तिप्रवर्धनः ।

सति पश्यति भूपाले भक्तिनम्रीकृताञ्जलौ ॥ ५२॥

तद्दर्शनानन्दविजृम्भिताशयः प्रवृद्धबाष्पाम्बुविलिप्तगात्रः ।
प्रहृष्टरोमा स हि गद्गदाक्षरस्तुष्टाव गीर्भिर्मुकुलीकृताञ्जलिः ॥ ५३॥

ततस्स भगवान् राज्ञा संस्तुतः परमेश्वरः ।
प्रसन्नः सह पार्वत्या तमुवाच दयानिधिः ॥ ५४॥

राजंस्ते परितुष्टोऽहं भक्त्या त्वद्धर्मतोऽधिकम् ।
वरं ब्रूहि सपत्नीकम्प्रयच्छामि न संशयः ॥ ५५॥

तव भावपरीक्षार्थं द्विजो भूत्वाहमागतः ।
व्याघ्रेण या परिग्रस्ता साक्षाद्देवी शिवा हि सा ॥ ५६॥

व्याघ्रो मायामयो यस्ते शरैरक्षत विग्रहः ।
धीरतान् द्रष्टुकामस्ते पत्नीं याचितवानहम् ॥ ५७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य प्रभोर्वाक्यं स भद्रायुर्महीपतिः ।
पुनः प्रणम्य संस्तूय स्वामिनं नतकोऽब्रवीत् ॥ ५८॥

भद्रायुरुवाच ।
एक एव वरो नाथ यद्भवान्परमेश्वरः ।
भवतापप्रतप्तस्य मम प्रत्यक्षतां गतः ॥ ५९॥

यद्ददासि पुनर्नाथ वरं स्वकृपया प्रभो ।
वृणेऽहं परमं त्वत्तो वरं हि वरदर्षभात् ॥ ६०॥

वज्रबाहुः पिता मे हि सपत्नीको महेश्वर ।
सपत्नीकस्त्वहं नाथ सदा त्वत्पादसेवकः ॥ ६१॥

वैश्यः पद्माकरो नाम तत्पुत्रः सनयाभिधः ।
सर्वानेतान्महेशान सदा त्वं पार्श्वगान्कुरु ॥ ६२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ राज्ञी च तत्पत्नी प्रमत्ता कीर्तिमालिनी ।
भक्त्या प्रसाद्य गिरिशं ययाचे वरमुत्तमम् ॥ ६३॥

राज्ञ्युवाच ।
चन्द्राङ्गदो मम पिता माता सीमन्तिनी च मे ।

तयोर्याचे महादेव त्वत्पार्श्वे सन्निधिं मुदा ॥ ६४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमस्त्विति गौरीशः प्रसन्नो भक्तवत्सलः ।
तयोः कामवरान्दत्त्वा क्षणादन्तर्हितोऽभवत् ॥ ६५॥

भद्रायुरपि सुप्रीत्या प्रसादं प्राप्य शूलिनः ।
सहितः कीर्तिमालिन्या बुभुजे विषयान्बहून् ॥ ६६ ॥

कृत्वा वर्षायुतं राज्यमव्याहतपराक्रमः ।
राज्यं विक्षिप्य तनये जगाम शिवसन्निधिम् ॥ ६७॥

चन्द्राङ्गदोऽपि राजेन्द्रो राज्ञी सीमन्तिनी च सा ।
भक्त्या सम्पूज्य गिरिशं जग्मतुः शाम्भवं पदम् ॥ ६८॥

द्विजेश्वरावतारस्ते वर्णितः परमो मया ।
महेश्वरस्य भद्रायुपरमानन्ददः प्रभो ॥ ६९॥

इदं चरित्रं परमं पवित्रं शिवावतारस्य पवित्रकीर्त्तेः ।
द्विजेशसंज्ञस्य महाद्भुतं हि शृण्वन्पठन् शम्भुपदं प्रयाति ॥ ७०॥

य इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वा समाहितः ।
न श्चोतति स्वधर्मात्स परत्र लभते गतिम् ॥ ७१॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां द्विजेशाख्यशिवावतारवर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ ३.२७॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२८. अष्टाविंशोऽध्यायः ।
यतिनाथब्रह्महंसाह्वयशिवावतारचरितवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु प्राज्ञ प्रवक्ष्यामि शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं परानन्दं यतिनाथाह्वयं मुने ॥ १॥

अर्बुदाचलसंज्ञे तु पर्वते भिल्लवंशजः ।
आहुकश्च तदभ्याशे वसति स्म मुनीश्वर ॥ २॥

तत्पत्नी ह्याहुका नाम बभूव किल सुव्रता ।
उभावपि महाशैवावास्तां तौ शिवपूजकौ ॥ ३॥

कस्मिंश्चित्समये भिल्लः शिवभक्तिरतः सदा ।
आहारार्थं स्वपत्न्याश्च सुदूरं स गतो मुने ॥ ४॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र गेहे भिल्लस्य शङ्करः ।
भूत्वा यतिवपुः सायं परीक्षार्थं समाययौ ॥ ५॥

तस्मिन्नवसरे तत्राजगाम स गृहाधिपः ।
पूजनं च यतीशस्य चकार प्रेमतः सुधीः ॥ ६॥

तद्भावस्य परीक्षार्थं यतिरूपः स शङ्करः ।
महालीलातरः प्रीत्या भीतः प्रोवाच दीनगीः ॥ ७॥

यतिनाथ उवाच ।
अद्य स्थलं निवासार्थं देहि मे प्रातरेव हि ।
यास्यामि सर्वथा भिल्ल स्वस्ति स्यात्तव सर्वदा ॥ ८॥

भिल्ल उवाच ।
सत्यं प्रोक्तं त्वया स्वामिन् शृणु मद्वचनं च ते ।
अति स्वल्पं स्थलं मे हि स्यान्निवासः कथं तव ॥ ९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तः स यतिस्तेन गमनाय मतिं दधे ।
तावद्भिल्ल्या वचः प्रोक्तं स्वामिनं संविचार्य वै ॥ १०॥

भिल्ल्युवाच ।
स्वामिन्देहि यतेः स्थानं विमुखं कुरु मातिथिम् ।
गृहधर्मं विचार्य त्वमन्यथा धर्मसङ्क्षयः ॥ ११॥

स्थीयतां ते गृहाभ्यन्तः सुखेन यतिना सह ।
अहं बहिः स्थितिं कुर्यामायुधानि बृहन्त्यपि ॥ १२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा भिल्ल्या धर्मान्वितं शिवम् ।

स्वपत्न्या मनसा तेन भिल्लेन च विचारितम् ॥ १३॥

स्त्रियं बहिश्च निष्कास्य कथं स्थेयं मया गृहे ।
यतेरन्यत्र गमनमधर्मकरमात्मनः ॥ १४॥

द्वयमप्युचितं नैव सर्वथा गृहमेधिनः ।
यद्भावि तद्भवेदेव मया स्थेयं गृहाद् बहिः ॥ १५॥

इत्याग्रहं तदा कृत्वा गृहान्तः स्थाप्य तौ मुदा ।
स्वायुधानि च संस्थाप्य भिल्लोऽतिष्ठद् गृहाद् बहिः ॥ १६॥

रात्रौ तं पशवः क्रूराः हिंसकाः समपीडयन् ।
तेनापि च यथाशक्ति कृतो यत्नो महांस्तदा ॥ १७॥

एवं यत्नं प्रकुर्वाणः स भिल्लो बलवानपि ।
प्रारब्धात्प्रेरितैर्हिंस्त्रैर्बलादासीच्च भक्षितः ॥ १८॥

प्रातरुत्थाय स यतिर्दृष्ट्वा हिंस्त्रैश्च भक्षितम् ।
भिल्लं वनेचरं तं वै दुःखितोऽभूदतीव हि ॥ १९॥

दुखितं तं यतिं दृष्ट्वा भिल्ली सा दुःखितापि हि ।
धैर्यात्स्वदुःखं संहृत्य वचनं चेदमब्रवीत् ॥ २०॥

भिल्ल्युवाच ।
किमर्थं क्रियते दुःखं भद्रं जातं यतेऽधुना ।
धन्योऽयं कृतकृत्यश्च यज्जातो मृत्युरीदृशः ॥ २१॥

अहं चैनं गमिष्यामि भस्म भूत्वानले यते ।
चितां कारय सुप्रीत्या स्त्रीणां धर्मः सनातनः ॥ २२॥

इति तद्वचनं श्रुत्वा हितं मत्वा स्वयं यतिः ।
चितां व्यरचयत्सा हि प्रविवेश स्वधर्मतः ॥ २३॥

एतस्मिन्नन्तरे साक्षात्पुरः प्रादुरभूच्छिवः ।
धन्ये धन्ये इति प्रीत्या प्रशंसस्तां हरोऽब्रवीत् ॥ २४॥

हर उवाच ।
वरं ब्रूहि प्रसन्नोऽस्मि त्वदाचरणतोऽनघे ।
तवादेयं न वै किञ्चिद् वश्योऽहं ते विशेषतः ॥ २५॥

नन्दीश्वर उवाच ।

तच्छ्रुत्वा शम्भुवचनं परमानन्ददायकम् ।
सुखं प्राप्तं विशेषेण न किञ्चित्स्मरणं ययौ ॥ २६॥

तस्यास्तद्गतिमालक्ष्य सुप्रसन्नो हरोऽभवत् ।
उवाच च पुनः शम्भुर्वरं ब्रूहीति तां प्रभुः ॥ २७॥

शिव उवाच ।
अयं यतिश्च मद्रूपो हंसरूपो भविष्यति ।
परजन्मनि वां प्रीत्या संयोगं कारयिष्यति ॥ २८॥

भिल्लश्च वीरसेनस्य नैषधे नगरे वरे ।
महान्पुत्रो नलो नाम भविष्यति न संशयः ॥ २९॥

त्वं सुता भीमराजस्य वैदर्भे नगरेऽनघे ।
दमयन्ती च विख्याता भविष्यसि गुणान्विता ॥ ३०॥

युवां चोभौ मिलित्वा च राजभोगं सुविस्तरम् ।
भुक्त्वा मुक्तिं च योगीन्द्रैर्लप्स्येथे दुर्लभां ध्रुवम् ॥ ३१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा च स्वयं शम्भुर्लिङ्गरूपोऽभवत्तदा ।
तस्मान्न चलितो धर्मादचलेश इति स्मृतः ॥ ३२॥

स भिल्ल आहुकश्चापि वीरसेनसुतोऽभवत् ।
नैषधे नगरे तात नलनामा महानृपः ॥ ३३॥

आहुका सा महाभिल्ली भीमस्य तनयाभवत् ।
वैदर्भे नगरे राज्ञो दमयन्तीति विश्रुता ॥ ३४॥

यतिनाथाह्वयः सोऽपि हंसरूपोऽभवच्छिवः ।
विवाहं कारयामास दमयन्त्या नलेन वै ॥ ३५॥

पूर्वसत्काररूपेण महापुण्येन शङ्करः ।
हंसरूपं विधायैव ताभ्यां सुखमदात्प्रभुः ॥ ३६॥

शिवो हंसावतारो हि नानावार्ताविचक्षणः ।
दमयन्त्या नलस्यापि परमानन्ददायकः ॥ ३७॥

इदं चरितं परमं पवित्रं शिवावतारस्य पवित्रकीर्तेः ।
यतीशसंज्ञस्य महाद्भुतं हि हंसाह्वयस्यापि विमुक्तिदं हि ॥ ३८॥

यतीशब्रह्महंसाख्यावतारचरितं शुभम् ।
शृणुयाच्छ्रावयेद्यो हि स लभेत परां गतिम् ॥ ३९॥

इदमाख्यानमनघं सर्वकामफलप्रदम् ।
स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं भक्तिवर्धनमुत्तमम् ॥ ४०॥

श्रुत्वैतच्चरितं शम्भोर्यतिहंसस्वरूपयोः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा सोऽन्ते शिवपुरं व्रजेत् ॥ ४१॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां यतिनाथब्रह्महंसाह्वयशिवावतारचरितवर्ण
नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ ३.२८॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.२९. एकोनत्रिंशोऽध्यायः । कृष्णदर्शनशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार शम्भोस्त्ववतारं परमं शृणु ।
नभगज्ञानदं कृष्णदर्शनाह्वयमुत्तमम् ॥ १॥

इक्ष्वाकुप्रमुखा आसन् श्राद्धदेवसुताश्च ये ।
नभगस्तत्र नवमो नाभागस्तत्सुतः स्मृतः ॥ २॥

अम्बरीषः सुतस्तस्य विष्णुभक्तो बभूव सः ।
यस्योपरि प्रसन्नोऽभूद्दुर्वासा ब्रह्मभक्तितः ॥ ३॥

पितामहोऽम्बरीषस्य नभगो यः प्रकीर्तितः ।
तच्चरितं शृणु मुने यस्मै ज्ञानमदाच्छिवः ॥ ४॥

नभगो मनुपुत्रस्तु पठनार्थं सुबुद्धिमान् ।
चक्रे गुरुकुले वासं बहुकालं जितेन्द्रियः ॥ ५॥

एतस्मिन्समये ते वै इक्ष्वाकुप्रमुखाः सुताः ।
तस्मै भागमकल्प्यैव भेजुर्भागान्निजान्क्रमात् ॥ ६॥

स्वं स्वं भागं गृहीत्वा ते बुभुजू राज्यमुत्तमम् ।

अविषादं महाभागाः पित्रादेशात्सुबुद्धयः ॥ ७॥

स पश्चादागतस्तत्र ब्रह्मचारी गुरुस्थलात् ।
नभगोऽधीत्य सर्वांश्च साङ्गोपाङ्गाः श्रुतीः क्रमात् ॥ ८॥

भ्रातॄन्विलोक्य नभगो विभक्तान्सकलान्निजान् ।
दायार्थी प्राह तान्स्नेहादिक्ष्वाकुप्रमुखान्मुने ॥ ९॥

नभग उवाच ।
भ्रातरोऽभक्तकं मह्यं दायं कृत्वा यथातथम् ।
सर्वे विभक्ताः सुप्रीत्या स्वदायार्थागताय च ॥ १०॥

तदा विस्मृतमस्माभिरिदानीं पितरं तव ।
विभजामो वयं भागं तं गृहाण न संशयः ॥ ११॥

तच्छ्रुत्वा भ्रातृवचनं नभगः परविस्मृतः ।
तदोपकण्ठमागत्य पितरं समभाषत ॥ १२॥

नभग उवाच ।
हे तात भ्रातरः सर्वे त्यक्त्वा मां न्यभजंश्च ते ।
पठनार्थं गतश्चाहं ब्रह्मचारी गुरोः कुले ॥ १३॥

तत आगत्य मे पृष्टा दायदानार्थमादरात् ।
ते त्वामूचुर्विभागं मे तदर्थमहमागतः ॥ १४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तदाकर्ण्य वचस्तस्य पिता तं प्राह विस्मितः ।
आश्वास्य श्राद्धदेवः स सत्यधर्मरतं मुने ॥ १५॥

मनुरुवाच ।
तदुक्तं माद्दथास्तात प्रतारणकरं हि तत् ।
न ह्यहं परमं दायं सर्वथा भोगसाधनम् ॥ १६॥

तथापि दायभावेन दत्तोऽहं तैः प्रतारिभिः ।
तव वै जीवनोपायं वदामि शृणु तत्त्वतः ॥ १७॥

सत्रमाङ्गिरसा विप्राः कुर्वन्त्यद्य सुमेधसः ।
तत्र कर्मणि मुह्यन्ति षष्ठं षष्ठमहः प्रति ॥ १८॥

तत्र त्वं गच्छ नभग तान् सुशंस महाकवे ।

सूक्ते द्वे वैश्वदेवे हि सत्रं शुद्धं हि तद्भवेत् ॥ १९॥

तत्कर्मणि समाप्ते हि स्वर्यान्तो ब्राह्मणाश्च ते ।
धनं दास्यन्ति ते तुष्टाः स्वसत्रपरिशेषितम् ॥ २०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तदाकर्ण्य पितुर्वाक्यं नभगः सत्यसारवान् ।
जगाम तत्र सुप्रीत्या यत्र तत्सत्रमुत्तमम् ॥ २१॥

तदाहः कर्मणि मुने सत्रे तस्मिन्स मानवः ।
सूक्ते द्वे वैश्वदेवे हि प्रोवाच स्पष्टतः सुधीः ॥ २२॥

समाप्ते कर्मणि ततो विप्रा आङ्गिरसाश्च ते ।
तस्मै दत्त्वा ययुः स्वर्गं स्वं स्वं सत्रावशेषितम् ॥ २३॥

तत्तदा स्वीकरिष्यन्तं सुसत्रपरिशेषितम् ।
विज्ञाय गिरिशः सद्य आविर्भूतः सदूतिकृत् ॥ २४॥

सर्वाङ्गसुन्दरः श्रीमान्पुरुषः कृष्णदर्शनः ।
भावं समीक्षितुं भागं दातुं ज्ञानं परं च तत् ॥ २५॥

अथो स शङ्करः शम्भुः परीक्षाकर ईश्वरः ।
उवाचोत्तरतोऽभ्येत्य नभगं तं हि मानवम् ॥ २६॥

ईश्वर उवाच ।
कस्त्वं गृह्णासि पुरुष ममेदं वास्तुकं वसु ।
प्रेषितः केन तत्सर्वं सत्यं वद ममाग्रतः ॥ २७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तच्छ्रुत्वा तद्वचस्तात मानवो नभगः कविः ।
प्रत्युवाच विनीतात्मा पुरुषं कृष्णदर्शनम् ॥ २८॥

नभग उवाच ।
ममेदमृषिभिर्दत्तं वसु यज्ञगतं खलु ।
कथं वारयसे मां त्वं गृह्णतं कृष्णदर्शन ॥ २९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
आकर्ण्य नाभगं वाक्यमिदं सत्यमुदीरितम् ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा पुरुषः कृष्णदर्शनः ॥ ३०॥

कृष्णदर्शन उवाच ।
विवादेऽस्मिन्हि नौ तात प्रमाणं जनकस्तव ।
याहि तं पृच्छ स ब्रूयात्तत्प्रमाणं तु सत्यतः ॥ ३१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तदाकर्ण्य वचस्तस्य नभगो मानवः कविः ।
आगच्छत्पितरं प्रीत्या तदुक्तं पृष्टवान्मुने ॥ ३२॥

पुत्रोदितं समाकर्ण्य श्राद्धदेवः स वै मनुः ।
स्मृत्वा शिवपदाम्भोजं प्राप्तस्मृतिरुवाच तम् ॥ ३३॥

मनुरुवाच ।
हे तात शृणु मद्वाक्यं स देवः पुरुषः शिवः ।
तस्यैव सकलं वस्तु यज्ञप्राप्तं विशेषतः ॥ ३४॥

अध्वरोर्वरितं वस्तु रुद्रभागः प्रकीर्तितः ।
इत्यपि प्राज्ञवादो हि क्वचिज्जातस्तदिच्छया ॥ ३५॥

स देव ईश्वरः सर्वं वस्त्वर्हति न संशयः ।
यज्ञावशिष्टं किमुत परे तस्येच्छया विभोः ॥ ३६॥

अनुग्रहार्थमायातस्तव तद्रूपतः प्रभुः ।
तत्र त्वं गच्छ नभग प्रसन्नं कुरु सत्यतः ॥ ३७॥

क्षमापय स्वापराधं सुप्रणम्य स्तुतिं कुरु ।
सर्वप्रभुः स एवेशो यज्ञाधीशोऽखिलेश्वरः ॥ ३८॥

विष्णुब्रह्मादयो देवाः सिद्धाः सर्वर्षयोऽपि हि ।
तदनुग्रहतस्तात समर्थाः सर्वकर्मणि ॥ ३९॥

किम्बहूक्त्यात्मजश्रेष्ठ गच्छ तत्राशु माचिरम् ।
प्रसादय महादेवं सर्वथा सकलेश्वरम् ॥ ४०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा स मनुः श्राद्धदेवश्च तनयं द्रुतम् ।
प्रेषयामास निकटं शम्भोः सोऽपि समेत्य तम् ॥ ४१॥

नभगश्च प्रणम्याशु साञ्जलिर्नतमस्तकः ।
प्रोवाच सुप्रसन्नात्मा विनयेन महामतिः ॥ ४२॥

नभग उवाच ।
इदं तवेश सर्वं हि वस्तु त्रिभुवने हि यत् ।
इत्याह मे पिता नूनं किमुताध्वरशेषितम् ॥ ४३॥

अजानता मया नाथ यदुक्तं तद्वचो भ्रमात् ।
अपराधं त्वं क्षमस्व शिरसा त्वां प्रसादये ॥ ४४॥

इत्युक्त्वा नभगः सोऽतिदीनधीस्तु कृताञ्जलिः ।
तुष्टाव तं महेशानं कृष्णदर्शनमानतः ॥ ४५॥

श्राद्धदेवोऽपि शुद्धात्मा नतकः साञ्जलिः सुधीः ।
तुष्टाव तं प्रभुं नत्वा स्वापराधं क्षमापयन् ॥ ४६॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र विष्णुब्रह्मादयः सुराः ।
वासवाद्याः समाजग्मुः सिद्धाश्च मुनयोऽपि हि ॥ ४७॥

महोत्सवं प्रकुर्वन्तः सुकृताञ्जलयोऽखिलाः ।
तुष्टुवुर्नतका भक्त्या सुप्रणम्य पृथक्पृथक् ॥ ४८॥

अथ रुद्रः प्रसन्नात्मा कृपादृष्ट्या विलोक्य तान् ।
उवाच नभगं प्रीत्या सस्मितं कृष्णदर्शनः ॥ ४९॥

कृष्णदर्शन उवाच ।
यत्ते पितावदद्धर्म्यं वाक्यं तत्तु तथैव हि ।
त्वयापि सत्यमुक्तं तत् साधुस्त्वं नात्र संशयः ॥ ५०॥

अतोऽहं सुप्रसन्नोऽस्मि सर्वथा सुव्रतेन ते ।
ददामि कृपया ते हि ज्ञानं ब्रह्म सनातनम् ॥ ५१॥

महाज्ञानी भव त्वं हि सविप्रो नभगं द्रुतम् ।
गृहाण वस्त्विदं सर्वं मद्दत्तं कृपयाधुना ॥ ५२॥

इह सर्वसुखं भुङ्क्ष्व निर्विकारं महामते ।
सुगतिं प्राप्स्यसि त्वं हि सविप्रः कृपया मम ॥ ५३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा तात भगवान्स रुद्रः सत्यवत्सलः ।
सर्वेषां पश्यतां तेषां तत्रैवान्तर्दधे हरः ॥ ५४॥

विष्णुर्ब्रह्मापि देवाद्याः सर्वे ते मुनिसत्तम ।

स्वं स्वं धाम ययुः प्रीत्या तस्यै नत्वा दिशो मुदा ॥ ५५॥

सपुत्रः श्राद्धदेवोऽपि स्वस्थानमगमन्मुदा ।
भुक्त्वा भोगान्सुविपुलान्सोऽन्ते शिवपुरं ययौ ॥ ५६॥

इत्थं ते कीर्तितो ब्रह्मन्नवतारः शिवस्य हि ।
कृष्णदर्शननामा वै नभगानन्ददायकः ॥ ५७॥

इदमाख्यानमनघं भुक्तिमुक्तिप्रदं सताम् ।
पठतां शृण्वतां वापि सर्वकामफलप्रदम् ॥ ५८॥

य एतच्चरितं प्रातः सायं च स्मरते सुधीः ।
कविर्भवति मन्त्रज्ञो गतिमन्ते लभेत्पराम् ॥ ५९॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां नन्दीश्वरसनत्कुमारसंवादे कृष्णदर्शनशिवावतारवर्णनं नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.२९॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३०. त्रिंशोऽध्यायः । अवधूतेश्वरशिवावतारचरित्रवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु त्वं ब्रह्मपुत्राद्यावतारं परमेशितुः ।
अवधूतेश्वराह्वं वै शक्रगर्वापहारकम् ॥ १॥

शक्रः पुरा हि सगुरुः सर्वदेवसमन्वितः ।
दर्शनं कर्तुमीशस्य कैलासमगमन्मुने ॥ २॥

अथ गुर्विन्द्रयोर्ज्ञात्वागमनं शङ्करस्तयोः ।
परीक्षितुं च तद्भावं स्वदर्शनरतात्मनोः ॥ ३॥

अवधूतस्वरूपोऽभून्नानालीलाकरः प्रभुः ।
दिगम्बरो महाभीमो ज्वलदग्निसमप्रभः ॥ ४॥

सोऽवधूतस्वरूपो हि मार्गमारुध्य सद्गतिः ।
लम्बमानपटः शम्भुरतिष्ठच्छोभिताकृतिः ॥ ५॥

अथ तौ गुरुशक्रौ च गच्छन्तौ शिव सन्निधिम् ।
अद्राष्टां पुरुषं भीमं मार्गमध्येऽद्भुताकृतिम् ॥ ६॥

अथ शक्रो मुनेऽपृच्छत्स्वाधिकारेण दुर्मदः ।
पुरुषं तं स्वमार्गान्तः स्थितमज्ञाय शङ्करम् ॥ ७॥

शक्र उवाच ।
कस्त्वं दिगम्बराकारावधूतः कुत आगतः ।
किन्नाम तव विख्यातं तत्त्वतो वद मेऽचिरम् ॥ ८॥

स्वस्थाने संस्थितः शम्भुः किं वान्यत्र गतोऽधुना ।
दर्शनार्थं हि तस्याहं गच्छामि सगुरुः सुरैः ॥ ९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
शक्रेणेत्थं स पृष्टश्च किञ्चिन्नोवाच पूरुषः ।
लीलागृहीतदेहः स शङ्करो मदहा प्रभुः ॥ १०॥

शक्रः पुनरपृच्छत्तं नोवाच स दिगम्बरः ।
अविज्ञातगतिः शम्भुर्महाकौतुककारकः ॥ ११॥

पुनः पुरन्दरोऽपृच्छत् त्रैलोक्याधिपतिः स्वराट् ।
तूष्णीमास महायोगी महालीलाकरः स वै ॥ १२॥

इत्थं पुनः पुनः पृष्टः शक्रेण स दिगम्बरः ।
नोवाच किञ्चिद्भगवान् शक्रदर्पजिघांसया ॥ १३॥

अथ चुक्रोध देवेशस्त्रैलोक्यैश्वर्यगर्वितः ।
उवाच वचनं क्रोधात्तं निर्भर्त्स्य जटाधरम् ॥ १४॥

इन्द्र उवाच ।
पृच्छमानोऽपि रे मूढ नोत्तरं दत्तवानसि ।
अतस्त्वां हन्मि वज्रेण कस्ते त्रातास्ति दुर्मते ॥ १५॥

इत्युदीर्य ततो वज्री सन्निरीक्ष्य क्रुधा हि तम् ।
हन्तुं दिगम्बरं वज्रमुद्यतं स चकार ह ॥ १६॥

वज्रहस्तं च तं दृष्ट्वा शक्रं शीघ्रं सदाशिवः ।
चकार स्तम्भनं तस्य वज्रपातस्य शङ्करः ॥ १७॥

ततः स पुरुषः क्रुद्धः करालाक्षो भयङ्करः ।

द्रुतमेव प्रजज्वाल तेजसा प्रदहन्निव ॥ १८॥

बाहुप्रतिष्टम्भभुवा मन्युनान्तः शचीपतिः ।
समदह्यत भोगीव मन्त्ररुद्धपराक्रमः ॥ १९॥

दृष्ट्वा बृहस्पतिस्त्वेनं प्रज्वलन्तं स्वतेजसा ।
पुरुषं तं धियामास प्रणनाम हरं द्रुतम् ॥ २०॥

कृताञ्जलिपुटो भूत्वा ततो गुरुरुदारधीः ।
दण्डवत्कौ पुनर्नत्वा प्रभुं तुष्टाव भक्तितः ॥ २१॥

गुरुरुवाच ।
देवदेव महादेव शरणागतवत्सल ।
प्रसन्नो भव गौरीश सर्वेश्वर नमोऽस्तु ते ॥ २२॥

मायया मोहिताः सर्वे ब्रह्मविष्ण्वादयोऽपि ते ।
त्वां न जानन्ति तत्त्वेन जानन्ति त्वदनुग्रहात् ॥ २३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
बृहस्पतिरिति स्तुत्वा स तदा शङ्करं प्रभुम् ।
पादयोः पातयामास तस्येशस्य पुरन्दरम् ॥ २४॥

ततस्तात सुराचार्यः कृताञ्जलिरुदारधीः ।
बृहस्पतिरुवाचेदं प्रश्रयावनतः सुधीः ॥ २५॥

बृहस्पतिरुवाच ।
दीनानाथ महादेव प्रणतं तव पादयोः ।
समुद्धर च मां तत्त्वं क्रोधं न प्रणयं कुरु ॥ २६॥

तुष्टो भव महादेव पाहीन्द्रं शरणागतम् ।
वह्निरेष समायाति भालनेत्रसमुद्भवः ॥ २७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्याकर्ण्य गुरोर्वाक्यमवधूताकृतिः प्रभुः ।
उवाच करुणासिन्धुर्विहसन् स सदूतिकृत् ॥ २८॥

अवधूत उवाच ।
क्रोधाच्च निस्सृतं तेजो धारयामि स्वनेत्रतः ।
कथं हि कञ्चुकीं सर्पः सन्धत्ते चोज्झितां पुनः ॥ २९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य शङ्करस्य बृहस्पतिः ।
उवाच साञ्जलिर्भूयो भयव्याकुलमानसः ॥ ३०॥

बृहस्पतिरुवाच ।
हे देव भगवन्भक्ता अनुकम्प्याः सदैव हि ।
भक्तवत्सलनामेति स्वं सत्यं कुरु शङ्कर ॥ ३१॥

क्षेप्तुमन्यत्र देवेश स्वतेजोऽत्युग्रमर्हसि ।
उद्धर्ता सर्वभक्तानां समुद्धर पुरन्दरम् ॥ ३२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तो गुरुणा रुद्रो भक्तवत्सलनामभाक् ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा सुरेज्यं प्रणतार्तिहा ॥ ३३॥

रुद्र उवाच ।
प्रीतस्तेऽहं सुराचार्य ददामि वरमुत्तमम् ।
इन्द्रस्य जीवदानेन जीवेति त्वं प्रथां व्रज ॥ ३४॥

समुद्भूतोऽनलो योऽयं भालनेत्रात्सुरासहः ।
एनं त्यक्ष्याम्यहं दूरे यथेन्द्रं नैव पीडयेत् ॥ ३५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा स करे धृत्वा स्वतेजोऽनलमद्भुतम् ।
भालनेत्रसमुद्भूतं प्राक्षिपल्लवणाम्भसि ॥ ३६॥

अथो शिवस्य तत्तेजो भालनेत्रसमुद्भवम् ।
क्षिप्तं च लवणाम्भोधौ सद्यो बालो बभूव ह ॥ ३७॥

स जलन्धरनामाभूत्सिन्धुपुत्रोऽसुरेश्वरः ।
तं जघान महेशानो देवप्रार्थनया प्रभुः ॥ ३८॥

इत्थं कृत्वा सुचरितं शङ्करो लोकशङ्करः ।
अवधूतस्वरूपेण ततश्चान्तर्हितोऽभवत् ॥ ३९॥

बभूवुः सकला देवाः सुखिनश्चातिनिर्भयाः ।
गुरुशक्रौ भयान्मुक्तौ जग्मतुः सुखमुत्तमम् ॥ ४०॥

यदर्थे गमनोद्युक्तौ दर्शनं प्राप्य तस्य तौ ।

कृतार्थौ गुरुशक्रौ हि स्वस्थानं जग्मतुर्मुदा ॥ ४१॥

अवधूतेश्वराह्वोऽवतारस्ते कथितो मया ।
परमेशस्य परमानन्ददः खलदण्डदः ॥ ४२॥

इदमाख्यानमनघं यशस्यं स्वर्ग्यमेव च ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं दिव्यं सर्वकामफलप्रदम् ॥ ४३॥

य इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वा समाहितः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा सोऽन्ते शिवगतिं लभेत् ॥ ४४॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां नन्दीश्वरसनत्कुमारसंवादे अवधूतेश्वरशिवावतारचरित्रवर्णनं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३१. एकत्रिंशोऽध्यायः । भिक्षुवर्याह्वशिवावतार चरित्रवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ वक्ष्ये मुनिश्रेष्ठ शम्भोः शृण्ववतारकम् ।
स्वभक्तदयया विप्र नारीसन्देहभञ्जकम् ॥ १॥

आसीत्सत्यरथो नाम्ना विदर्भविषये नृपः ।
धर्मात्मा सत्यशीलश्च महाशैवजनप्रियः ॥ २॥

तस्य राज्ञः सुधर्मेण महीं पालयतो मुने ।
महान्कालो व्यतीयाय सुखेन शिवधर्मतः ॥ ३॥

कदाचित्तस्य राज्ञस्तु शाल्वैश्च पुररोधिभिः ।
महान् रणो बभूवाथ बहुसैन्यैर्बलोद्धतैः ॥ ४॥

स विदर्भनृपः कृत्वा सार्धं तैर्दारुणं रणम् ।
प्रनष्टोरुबलः शाल्वैर्निहतो दैवयोगतः ॥ ५॥

तस्मिन्नृपे हते युद्धे शाल्वैस्तु भयविह्वलाः ।
सैनिका हतशेषाश्च मन्त्रिभिः सह दुद्रुवुः ॥ ६॥

अथ तस्य महाराज्ञी रात्रौ स्वपुरतो मुने ।
संरुद्धा रिपुभिर्यत्नादन्तर्वत्नी बहिर्ययौ ॥ ७॥

निर्गता शोकसन्तप्ता सा राजमहिषी शनैः ।
प्राचीं दिशं ययौ दूरं स्मरन्तीशपदाम्बुजम् ॥ ८॥

अथ प्रभाते सा राज्ञी ददर्श विमलं सरः ।
अतीता दूरमध्वानं दयया शङ्करस्य हि ॥ ९॥

तत्रागत्य प्रिया राज्ञः सन्तप्ता सुकुमारिणी ।
निवासार्थं सरस्तीरे छायावृक्षमुपाश्रयत् ॥ १०॥

तत्र दैववशाद्राज्ञी मुहूर्त्ते सद्गुणान्विते ।
असूत तनयं दिव्यं सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ ११॥

अथ तज्जननी दैवात्तृषितातिं नृपाङ्गना ।
सरोऽवतीर्णा पानार्थं ग्रस्ता ग्राहेण पाथसि ॥ १२॥

स सुतो जातमात्रस्तु क्षुत्पिपासार्दितो भृशम् ।
रुरोद च सरस्तीरे विनष्टपितृमातृकः ॥ १३॥

तस्मिन्वने क्रन्दमाने जातमात्रे सुते मुने ।
कृपान्वितो महेशोऽभूदन्तर्यामी स रक्षकः ॥ १४॥

प्रेरिता मनसा काचिदीशेन त्रासहारिणा ।
अकस्मादागता तत्र भ्रमन्ती भैक्ष्यजीविनी ॥ १५॥

सा त्वेकहायनं बालं वहन्ती विधवा निजम् ।
अनाथमेकं क्रन्दन्तं शिशुं तत्र ददर्श ह ॥ १६॥

सा दृष्ट्वा तत्र तं बालं वने निर्मनुजे मुने ।
विस्मितातिं द्विजस्त्री सा चिचिन्त हृदये बहु ॥ १७॥

अहो सुमहदाश्चर्यमिदं दृष्टं मयाधुना ।
असम्भाव्यमकथ्यं च सर्वथा मनसा गिरा ॥ १८॥

अच्छिन्ननाभिनालोऽयं रसायां केवलं शिशुः ।
शेते मातृविहीनश्च क्रन्दंस्तेजस्विनां वरः ॥ १९॥

अस्य पित्रादयः केऽपि न सन्तीह सहायिनः ।
कारणं किं बभूवाथ ह्यहो दैवबलं महत् ॥ २०॥

न जाने कस्य पुत्रोऽयमस्य ज्ञातात्र कोऽपि न ।
यतः पृच्छाम्यस्य जन्म जाता च करुणा मयि ॥ २१॥

इच्छाम्येनं पोषितुं हि बालमौरसपुत्रवत् ।
संस्प्रष्टुं नोत्सहेऽज्ञात्वा कुलजन्मादि चास्य वै ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति सञ्चिन्त्यमानायां तस्यां विप्रवरस्त्रियाम् ।
कृपां चकार महतीं शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ २३॥

दध्रे भिक्षुस्वरूपं हि महालीलो महेश्वरः ।
सर्वथा भक्तसुखदो निरुपाधिः स्वयं सदा ॥ २४॥

तत्राजगाम सहसा स भिक्षुः परमेश्वरः ।
यत्रास्ति सन्देहवती द्विजस्त्री ज्ञातुमिच्छती ॥ २५॥

भिक्षुवर्यस्वरूपोऽसाववविज्ञातगतिः प्रभुः ।
तामाह विप्रवनितां विहस्य करुणानिधिः ॥ २६॥

भिक्षुवर्य उवाच ।
सन्देहं कुरु नो चित्ते विप्रभामिनि मा खिद ।
रक्षैनं बालकं प्रीत्या सुपवित्रं स्वपुत्रकम् ॥ २७॥

अनेन शिशुना श्रेयः प्राप्स्यसे न चिरात्परम् ।
पुष्णीहि सर्वथा ह्येनं महातेजस्विनं शिशुम् ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तवन्तं तं भिक्षुस्वरूपं करुणानिधिम् ।
सा विप्रवनिता शम्भुं प्रीत्या पप्रच्छ सादरम् ॥ २९॥

विप्रवनितोवाच ।
त्वदाज्ञयैनं बालं हि रक्षिष्यामि स्वपुत्रवत् ।
पोक्ष्यामि नात्र सन्देहो मद्भाग्यात्त्वमिहागतः ॥ ३०॥

तथापि ज्ञातुमिच्छामि विशेषेण तु तत्त्वतः ।
कोऽयं कस्य सुतश्चायं कस्त्वमत्र समागतः ॥ ३१॥

मुहुर्मम समायाति ज्ञानं भिक्षुवर प्रभो ।

त्वं शिवः करुणासिन्धुस्त्वद्भक्तोऽयं शिशुः पुरा ॥ ३२॥

केनचित्कर्मदोषेण सम्प्राप्तोऽयं दशामिमाम् ।
तद्भुक्त्वा परमं श्रेयः प्राप्स्यते त्वदनुग्रहात् ॥ ३३॥

त्वन्माययैव साहं वै मार्गभ्रष्टा विमोहिता ।
आगता प्रेषिता त्वत्तो ह्यस्य रक्षणहेतुतः ॥ ३४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तद्दर्शनप्राप्तविज्ञानां विप्रकामिनीम् ।
ज्ञातुकामां विशेषेण प्रोचे भिक्षुतनुः शिवः ॥ ३५॥

भिक्षुवर्य उवाच ।
शृणु प्रीत्या विप्रपत्नि बालस्यास्य पुरेहितम् ।
सर्वमन्यस्य सुप्रीत्या वक्ष्यते तत्त्वतोऽनघे ॥ ३६॥

सुतो विदर्भराजस्य शिवभक्तस्य धीमतः ।
अयं सत्यरथस्यैव स्वधर्मनिरतस्य हि ॥ ३७॥

शृणु सत्यरथो राजा हतः शाल्वे रणे परैः ।
तत्पत्नी निशि सुव्यग्रा निर्ययौ स्वगृहाद् द्रुतम् ॥ ३८॥

असूत तनयं चैनं समायाता प्रगेऽत्र हि ।
सरोऽवतीर्णा तृषया ग्रस्ता ग्राहेण दैवतः ॥ ३९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तस्य समुत्पत्तिं तत्पितुः सङ्गरे मृतिम् ।
तन्मातृमरणं ग्राहात्सर्वं तस्यै न्यवेदयत् ॥ ४०॥

अथ सा ब्राह्मणी चैव विस्मितातिं मुनीश्वर ।
पुनः पप्रच्छ तं भिक्षुं ज्ञानिनं सिद्धरूपकम् ॥ ४१॥

ब्राह्मण्युवाच ।
स राजोऽस्य पिता भिक्षो वरभोगान्तरैव हि ।
कस्माच्छाल्वैः स्वरिपुभिः स्वल्पैहैश्च विघातितः ॥ ४२॥

कस्मादस्य शिशोर्माता ग्राहेणाशु सुभक्षिता ।
यस्मादनाथोऽयं जातो विबन्धुश्चैव जन्मतः ॥ ४३॥

कस्मात्सुतो ममापीह सुदरिद्रो हि भिक्षुकः ।

भवेत्कथं सुखं भिक्षो पुत्रयोरनयोर्वद ॥ ४४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तस्या वचः श्रुत्वा स भिक्षुः परमेश्वरः ।
विप्रपत्न्याः प्रसन्नात्मा प्रोवाच विहसँश्च ताम् ॥ ४५॥

भिक्षुवर्य उवाच ।
विप्रपत्नि विशेषेण सर्वप्रश्नान्वदामि ते ।
शृणु त्वं सावधानेन चरित्रमिदमुत्तमम् ॥ ४६॥

अमुष्य बालस्य पिता स विदर्भमहीपतिः ।
पूर्वजन्मनि पाण्ड्योऽसौ बभूव नृपसत्तमः ॥ ४७॥

स शैवनृपतिर्धर्मात्पालयन्निखिलां महीम् ।
स्वप्रजां रञ्जयामास सर्वोपद्रवनाशनः ॥ ४८॥

कदाचित्स हि सर्वेशं प्रदोषे पर्यपूजयत् ।
त्रयोदश्यां निराहारो दिवानक्तव्रती शिवम् ॥ ४९॥

तस्य पूजयतः शम्भुं प्रदोषे गिरिशं रते ।
महान् शब्दो बभूवाथ विकटः सर्वथा पुरे ॥ ५०॥

तमाकर्ण्य रवं सोऽथ राजा त्यक्तशिवार्चनः ।
रिप्वागमनशङ्कातो निर्ययौ भवनाद् बहिः ॥ ५१॥

एतस्मिन्नेव काले तु तस्यामात्यो महाबली ।
गृहीतशत्रुसामन्तो राजान्तिकमुपाययौ ॥ ५२॥

तं दृष्ट्वा शत्रुसामन्तं महाक्रोधेन विह्वलः ।
अविचार्य वृषन्तस्य शिरश्छेदमकारयत् ॥ ५३॥

असमाप्येशपूजां तामशुचिर्नष्टधीर्नृपः ।
रात्रौ चकार सुप्रीत्या भोजनं नष्टमङ्गलः ॥ ५४॥

विदर्भे सोऽभवद्राजा जन्मनीह शिवव्रती ।
शिवार्चनान्तरायेण परैर्भोगान्तरे हतः ॥ ५५॥

तत्पिता यः पूर्वभवे सोऽस्मिञ्जन्मनि तत्सुतः ।
अयमेव हतैश्वर्यः शिवपूजाव्यतिक्रमात् ॥ ५६॥

अस्य माता पूर्वभवे सपत्नीं छद्मनाहरत् ।

भक्षिता तेन पापेन ग्राहेणास्मिन् भवे हि सा ॥ ५७॥

एषा प्रवृत्तिरेतेषां भवत्यै परिकीर्तिता ।
अनर्चितशिवा भक्त्या प्राप्नुवन्ति दरिद्रताम् ॥ ५८॥

एष ते तनयः पूर्वजन्मनि ब्राह्मणोत्तमः ।
प्रतिग्रहैर्वयो निन्ये न यज्ञाद्यैः सुकर्मभिः ॥ ५९॥

अतो दारिद्र्यमापन्नः पुत्रस्ते द्विजभामिनि ।
तद्दोषपरिहारार्थं शरणं शङ्करं व्रज ॥ ६०॥

एताभ्यां खलु बालाभ्यां शिवपूजा विधीयताम् ।
उपवीतानन्तरं हि शिवः श्रेयः करिष्यति ॥ ६१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तामुपदिश्याथ भिक्षुवर्यतनुः शिवः ।
स्वरूपं दर्शयामास परमं भक्तवत्सलः ॥ ६२॥

अथ सा विप्रवनिता ज्ञात्वा तं शङ्करं प्रभुम् ।
सुप्रणम्य हि तुष्टाव प्रेम्णा गद्गदया गिरा ॥ ६३॥

ततः स भगवान् शम्भुर्धृतभिक्षुतनुर्द्रुतम् ।
पश्यन्त्या विप्रपन्त्यास्तु तत्रैवान्तरधीयत ॥ ६४॥

अथ तस्मिन् गते भिक्षौ विश्रब्धा ब्राह्मणी च सा ।
तमर्भकं समादाय सस्वपुत्रा गृहं ययौ ॥ ६५॥

एकचक्राह्वये रम्ये ग्राम्ये कृतनिकेतना ।
स्वपुत्रं राजपुत्रं च वरान्नैश्च व्यवर्धयत् ॥ ६६॥

ब्राह्मणैः कृतसंस्कारौ कृतोपनयनौ च तौ ।
ववृधाते स्वगेहे च शिवपूजनतत्परौ ॥ ६७॥

तौ शाण्डिल्यमुनेस्तात निदेशान्नियमस्थितौ ।
प्रदोषे चक्रतुः शम्भोः पूजां कृत्वा व्रतं शुभम् ॥ ६८॥

कदाचिद् द्विजपुत्रेण विनासौ राजनन्दनः ।
नद्यां स्नातुं गतः प्राप निधानकलशं वरम् ॥ ६९॥

एवं पूजयतोः शम्भुं राजद्विजकुमारयोः ।
सुखेनैव व्यतीयाय तयोर्मासचतुष्टयम् ॥ ७०॥

एवमर्चयतोः शम्भुं भूयोऽपि परया मुदा ।
सम्वत्सरो व्यतीयाय तस्मिन्नेव तयोर्गृहे ॥ ७१॥

सम्वत्सरे व्यतिक्रान्ते स राजतनयो मुने ।
गत्वा वनान्ते विप्रेण शिवस्यानुग्रहाद्विभोः ॥ ७२॥

अकस्मादागतां तत्र दत्तां तज्जनकेन ह ।
विवाह्य गन्धर्वसुतां चक्रे राज्यमकण्टकम् ॥ ७३॥

या विप्रवनिता पूर्वं तमपुष्णात्स्वपुत्रवत् ।
सैव माताभवत्तस्य स भ्राता द्विजनन्दनः ॥ ७४॥

इत्थमाराध्य देवेशं धर्मगुप्ताह्वयः स वै ।
विदर्भविषये राज्ञ्या तया भोगं चकार ह ॥ ७४॥

भिक्षुवर्यावतारस्ते वर्णितश्च मयाधुना ।
शिवस्य धर्मगुप्ताह्वनृपबालसुखप्रदः ॥ ७६॥

एतदाख्यानमनघं पवित्रं पावनं महत् ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं सर्वकामदम् ॥ ७७॥

य एतच्छृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वा समाहितः ।
स भुक्त्वेहाखिलान्कामान् सोऽन्ते शिवपुरं व्रजेत् ॥ ७८॥

इति श्री शिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां भिक्षुवर्याह्वशिवावतार चरित्रवर्णनं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३१॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३२. द्वात्रिंशोऽध्यायः । नन्दीश्वर उवाच ।

शृणु तात प्रवक्ष्यामि शिवस्य परमात्मनः ।
सुरेश्वरावतारस्ते धौम्याग्रजहितावहम् ॥ १॥

व्याघ्रपादसुतो धीमानुपमन्युः सतां प्रियः ।

जन्मान्तरेण संसिद्धः प्राप्तो मुनिकुमारताम् ॥ २॥

उवास मातुलगृहे स मात्रा शिशुरेव हि ।
उपमन्युर्व्याघ्रपादिः स्याद्दरिद्रश्च दैवतः ॥ ३॥

कदाचित्क्षीरमत्यल्पं पीतवान्मातुलाश्रमे ।
ययाचे मातरं प्रीत्या बहुशो दुग्धलालसः ॥ ४॥

तच्छ्रुत्वा पुत्रवचनं तन्माता च तपस्विनी ।
सान्तः प्रविश्याथ तदा शुभोपायमरीरचत् ॥ ५॥

उञ्छवृत्त्यर्जितान्बीजान्पिष्ट्वालोड्य जलेन तान् ।
उपलाल्य सुतं तस्मै सा ददौ कृत्रिमं पयः ॥ ६॥

पीत्वा च कृत्रिमं दुग्धं मात्रा दत्तं स बालकः ।
नैतत्क्षीरमिति प्राह मातरं चारुदत्पुनः ॥ ७॥

श्रुत्वा सुतस्य रुदितं प्राह सा दुःखिता सुतम् ।
सम्मार्ज्य नेत्रे पुत्रस्य कराभ्यां कमलाकृतिः ॥ ८॥

मातोवाच ।
क्षीरमत्र कुतोऽस्माकं वने निवसतां सदा ।
प्रसादेन विना शम्भोः पयः प्राप्तिर्भवेन्न हि ॥ ९॥

पूर्वजन्मनि यत्कृत्यं शिवमुद्दिश्य हे सुत ।
तदेव लभ्यते नूनं नात्र कार्या विचारणा ॥ १०॥

इति मातृवचः श्रुत्वा व्याघ्रपादिः स बालकः ।
प्रत्युवाच विशोकात्मा मातरं मातृवत्सलः ॥ ११॥

शोकेनालमिमं मातः शम्भुर्यद्यस्ति शङ्करः ।
त्यज शोकं महाभागे सर्वं भद्रं भविष्यति ॥ १२॥

शृणु मातर्वचो मेऽद्य महादेवोऽस्ति चेत्क्वचित् ।
चिराद्वा ह्यचिराद्वापि क्षीरोदं साधयाम्यहम् ॥ १३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा स शिशुः प्रीत्या शिवं मेऽस्त्वित्युदीर्य च ।
विसृज्य तां सुप्रणम्य तपः कर्तुं प्रचक्रमे ॥ १४॥

हिमवत्पर्वतगतः वायुभक्षः समाहितः ।

अष्टेष्टकाभिः प्रासादं कृत्वा लिङ्गं च मृन्मयम् ॥ १५॥

तत्रावाह्य शिवं साम्बं भक्त्या पञ्चाक्षरेण ह ।
पत्रपुष्पादिभिर्वन्यैः समानर्च शिशुः स वै ॥ १६॥

ध्यात्वा शिवं च तं साम्बं जपन्पञ्चाक्षरं मनुम् ।
समभ्यर्च्य चिरं कालं चचार परमं तपः ॥ १७॥

तपसा तस्य बालस्य ह्युपमन्योर्महात्मनः ।
चराचरं च भुवनं प्रदीपितमभून्मुने ॥ १८॥

एतस्मिन्नन्तरे शम्भुर्विष्ण्वाद्यैः प्रार्थितः प्रभुः ।
परीक्षितुं च तद्भक्तिं शक्ररूपोऽभवत्तदा ॥ १९॥

शिवा शचीस्वरूपाभूद्गणाः सर्वेऽभवन्सुराः ।
ऐरावतगजो नन्दी सर्वमेव च तन्मयम् ॥ २०॥

ततः साम्बः शिवः शक्रस्वरूपः सगणो द्रुतम् ।
जगामानुग्रहं कर्तुमुपमन्योस्तदाश्रमम् ॥ २१॥

परीक्षितुं च तद्भक्तिं शक्ररूपधरो हरः ।
प्राह गम्भीरया वाचा बालकं तं मुनीश्वर ॥ २२॥

सुरेश्वर उवाच ।
तुष्टोऽस्मि ते वरं ब्रूहि तपसानेन सुव्रत ।
ददामि चेप्सितान्कामान् सर्वान्नात्रास्ति संशयः ॥ २३॥

एवमुक्तः स वै तेन शक्ररूपेण शम्भुना ।
वरयामि शिवे भक्तिमित्युवाच कृताञ्जलिः ॥ २४॥

तन्निशम्य हरिः प्राह मां न जानासि लेखपम् ।
त्रैलोक्याधिपतिं शक्रं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ २५॥

मद्भक्तो भव विप्रर्षे मामेवार्चय सर्वदा ।
ददामि सर्वं भद्रं ते त्यज रुद्रं च निर्गुणम् ॥ २६॥

रुद्रेण निर्गुणेनालं किं ते कार्यं भविष्यति ।
देवजातिबहिर्भूतो यः पिशाचत्वमागतः ॥ २७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तच्छ्रुत्वा स मुनेः पुत्रो जपन्पञ्चाक्षरं मनुम् ।

मन्यमानो धर्मविघ्नं प्राह तं कर्तुमागतम् ॥ २८॥

उपमन्युरुवाच ।
त्वयैवं कथितं सर्वं भवनिन्दारतेन वै ।
प्रसङ्गाद्देवदेवस्य निर्गुणत्वं पिशाचता ॥ २९॥

त्वं न जानासि वै रुद्रं सर्वदेवेश्वरेश्वरम् ।
ब्रह्मविष्णुमहेशानां जनकं प्रकृतेः परम् ॥ ३०॥

सदसद् वयक्तमव्यक्तं यमाहुर्ब्रह्मवादिनः ।
नित्यमेकमनेकं च वरं तस्माद् वृणोम्यहम् ॥ ३१॥

हेतुवादविनिर्मुक्तं साङ्ख्ययोगार्थदं परम् ।
यमुशन्ति हि तत्त्वज्ञा वरं तस्माद् वृणोम्यहम् ॥ ३२॥

नास्ति शम्भोः परं तत्त्वं सर्वकारणकारणत् ।
ब्रह्मविष्ण्वादिदेवानां श्रेष्ठो गुणपराद्विभोः ॥ ३३॥

नाहं वृणे वरं त्वत्तो न विष्णोर्ब्रह्मणोऽपि वा ।
नान्यस्मादमराद्वापि शङ्करो वरदोऽस्तु मे ॥ ३४॥

बहुनात्र किमुक्तेन वच्मि तत्त्वं मतं स्वकम् ।
न प्रार्थये पशुपतेरन्यं देवादिकं स्फुटम् ॥ ३५॥

मद्भावं शृणु गोत्रारे मयाद्यानुमितं त्विदम् ।
भवान्तरे कृतं पापं श्रुता निन्दा भवस्य चेत् ॥ ३६॥

श्रुत्वा निन्दां भवस्याथ तत्क्षणादेव सन्त्यजेत् ।
स्वदेहं तन्निहत्याशु शिवलोकं स गच्छति ॥ ३७॥

आस्तां तावन्ममेच्छेयं क्षीरं प्रति सुराधम ।
निहत्य त्वां शिवास्त्रेण त्यजाम्येतत्कलेवरम् ॥ ३८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्त्वोपमन्युस्तं मर्तुं व्यवसितः स्वयम् ।
क्षीरे वाच्छामपि त्यक्त्वा निहन्तुं शक्रमुद्यतः ॥ ३९॥

भस्मादाय तदाधारादघोरास्त्राभिमन्त्रितम् ।
विसृज्य शक्रमुद्दिश्य ननाद स मुनिस्तदा ॥ ४०॥

स्मृत्वा स्वेष्टपदद्वन्द्वं स्वदेहं दग्धुमुद्यतः ।

आग्नेयीं धारणां बिभ्रदुपमन्युरवस्थितः ॥ ४१॥

एवं व्यवसिते विप्रे भगवान् शक्ररूपवान् ।
वारयामास सौम्येन धारणां तस्य योगिनः ॥ ४२॥

तद्विसृष्टमघोरास्त्रं नन्दीश्वरनियोगतः ।
जगृहे मध्यतः क्षिप्तं नन्दी शङ्करवल्लभम् ॥ ४३॥

स्वरूपमेव भगवानास्थाय परमेश्वरः ।
दर्शयामास विप्राय बालेन्दुकृतशेखरम् ॥ ४४॥

क्षीरार्णवसहस्रं च दध्यादेरर्णवं तथा ।
भक्ष्यभोज्यार्णवं तस्मै दर्शयामास स प्रभुः ॥ ४५॥

एवं स ददृशे शम्भुर्देव्या सार्धं वृषोपरि ।
गणेश्वरैस्त्रिशूलाद्यैर्दिव्यास्त्रैरपि संवृतः ॥ ४६॥

दिवि दुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिः पपात ह ।
विष्णुब्रह्मेन्द्रप्रमुखैर्देवैश्छन्ना दिशो दश ॥ ४७॥

अथोपमन्युरानन्दसमुद्रोर्मिभिरावृतः ।
पपात दण्डवद्भूमौ भक्तिनम्रेण चेतसा ॥ ४८॥

एतस्मिन्समये तत्र सस्मितो भगवान्भवः ।
एह्येहीति समाहूय मूर्ध्न्याघ्राय ददौ वरान् ॥ ४९॥

शिव उवाच ।
वत्सोपमन्यो तुष्टोऽस्मि त्वदाचरणतो वरात् ।
दृढभक्तोऽसि विप्रर्षे मया जिज्ञासितोऽधुना ॥ ५०॥

भक्ष्यभोगान्यथाकामं बान्धवैर्भुङ्क्ष्व सर्वदा ।
सुखी भव सदा दुःखनिर्मुक्तो भक्तिमान्मम ॥ ५१॥

उपमन्यो महाभाग तवाम्बैषा हि पार्वती ।
मया पुत्रीकृतो ह्यद्य कुमारत्वं सनातनम् ॥ ५२॥

दुग्धदध्याज्यमधुनामर्णवाश्च सहस्रशः ।
भक्ष्यभोज्यादिवस्तूनामर्णवाश्चाखिलास्तथा ॥ ५३॥

तुभ्यं दत्ता मया प्रीत्या त्वं गृह्णीष्व महामुने ।
अमरत्वं तथा दत्तं गाणपत्यं च शाश्वतम् ॥ ५४॥

पिताहं ते महादेवो माता ते जगदम्बिका ।
वरान्वरय सुप्रीत्या मनोऽभिलषितान्परान् ॥ ५५॥

अजरश्चामरश्चैव भव त्वं दुःखवर्जितः ।
यशस्वी वरतेजस्वी दिव्यज्ञानी महाप्रभुः ॥ ५६॥

अथ शम्भुः प्रसन्नात्मा स्मृत्वा तस्य तपो महत् ।
पुनर्ददौ वरान्दिव्यान्मुनये ह्युपमन्यवे ॥ ५७॥

व्रतं पाशुपतं ज्ञानं व्रतयोगं च तत्त्वतः ।
ददौ तस्मै प्रवक्तृत्वं पाटवं च निजं पदम्म् ॥ ५८॥

एवं दत्त्वा महादेवः कराभ्यामुपगृह्य तम् ।
मूर्ध्न्याघ्राय सुतस्तेऽयमिति देव्यै न्यवेदयत् ॥ ५९॥

देवी च शृण्वती प्रीत्या मूर्ध्नि देशे कराम्बुजम् ।
विन्यस्य प्रददौ तस्मै कुमारपदमक्षयम् ॥ ६०॥

क्षीराब्धिमपि साकारं क्षीरस्वादुकरोदधिः ।
उपास्थाय ददौ तस्मै पिण्डीभूतमनश्वरम् ॥ ६१॥

योगैश्वर्यं सदा तुष्टं ब्रह्मविद्यामनश्वराम् ।
समृद्धिं परमां तस्मै ददौ सन्तुष्टमानसः ॥ ६२॥

सोऽपि लब्ध्वा वरान्दिव्यान्कुमारत्वं च सर्वदा ।
तस्माच्छिवाच्च तस्याश्च शिवाया मुदितोऽभवत् ॥ ६३॥

ततः प्रसन्नचेतस्कः सुप्रणम्य कृताञ्जलिः ।
ययाचे स वरं प्रीत्या देवदेवान्महेश्वरात् ॥ ६४॥

उपमन्युरुवाच ।
प्रसीद देवदेवेश प्रसीद परमेश्वर ।
स्वभक्तिं देहि परमां दिव्यामव्यभिचारिणीम् ॥ ६५॥

श्रद्धां देहि महादेव स्वसम्बन्धिषु मे सदा ।
स्वदास्यं परमं स्नेहं स्वसान्निध्यं च सर्वदा ॥ ६६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्त्वा प्रसन्नात्मा हर्षगद्गदया गिरा ।

तुष्टाव स महादेवमुपमन्युर्द्विजोत्तमः ॥ ६७॥

एवमुक्तः शिवस्तेन सर्वेषां शृण्वतां प्रभुः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मोपमन्युं सकलेश्वरः ॥ ६८॥

शिव उवाच ।
वत्सोपमन्यो धन्यस्त्वं मम भक्तो विशेषतः ।
सर्वं दत्तं मया ते हि यद् वृतं भवतानघ ॥ ६९॥

अजरश्चामरश्च त्वं सर्वदा दुःखवर्जितः ।
सर्वपूज्यो निर्विकारी भक्तानां प्रवरो भव ॥ ७०॥

अक्षया बान्धवाश्चैव कुलं गोत्रं च ते सदा ।
भविष्यति द्विजश्रेष्ठ मयि भक्तिश्च शाश्वती ॥ ७१॥

सान्निध्यं चाश्रये नित्यं करिष्यामि मुने तव ।
तिष्ठ वत्स यथाकामं नोत्कण्ठां च करिष्यसि ॥ ७२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवमुक्त्वा स भगवांस्तस्मै दत्त्वा वरान्वरान् ।
साम्बश्च सगणः सद्यस्तत्रैवान्तर्दधे प्रभुः ॥ ७३॥

उपमन्युः प्रसन्नात्मा प्राप्य शम्भोर्वरान्वरान् ।
जगाम जननीस्थानं मात्रे सर्वमवर्णयत् ॥ ७४॥

तच्छ्रुत्वा तस्य जननी महाहर्षमवाप सा ।
सर्वपूज्योऽभवत्सोऽपि सुखं प्रापाधिकं सदा ॥ ७५॥

इत्थं ते वर्णितस्तात शिवस्य परमात्मनः ।
सुरेश्वरावतारो हि सर्वदा सुखदः सताम् ॥ ७६॥

इदमाख्यानमनघं सर्वकामफलप्रदम् ।
स्वर्ग्यं यशस्यमायुष्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं सताम् ॥ ७७॥

य एतच्छृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा समाहितः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा सोऽन्ते शिवगतिं लभेत् ॥ ७८॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां सुरेश्वराख्यशिवावतार चरित्रवर्णनं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३२॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३३. त्रयोत्रिंशोऽध्यायः । ब्रह्मचारिशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सुप्रीत्या शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं शृणु विभोर्जटिलाह्वं सुपावनम् ॥ १॥

पुरा सती दक्षकन्या त्यक्त्वा देहं पितुर्मखे ।
स्वपित्रानादृता जज्ञे मेनायां हिमभूधरात् ॥ २॥

सा गत्वा गहनेऽरण्ये तेपे सुविमलं तपः ।
शङ्करं पतिमिच्छन्ती सखीभ्यां संयुता शिवा ॥ ३॥

तत्तपः सुपरीक्षार्थं सप्तर्षीन्प्रैषयच्छिवः ।
तपःस्थानं तु पार्वत्या नानालीलाविशारदः ॥ ४॥

ते गत्वा तत्र मुनयः परीक्षां चक्रुरादरात् ।
तस्याः सुयत्नतो नैव समर्था ह्यभवंश्च ते ॥ ५॥

तत्रागत्य शिवं नत्वा वृत्तान्तं च निवेद्य तत् ।
तदाज्ञां समनुप्राप्य स्वर्लोकं जग्मुरादरात् ॥ ६॥

गतेषु तेषु मुनिषु स्वस्थानं शङ्करः स्वयम् ।
परीक्षितुं शिवावृत्तमैच्छत्सूतिकरः प्रभुः ॥ ७॥

सुप्रसन्नस्तपस्वीच्छाशमनादयमीश्वरः ।
ब्रह्मचर्यस्वरूपोऽभूत्तदाद्भुततरः प्रभुः ॥ ८॥

अतीव स्थविरो विप्रदेहधारी स्वतेजसा ।
प्रज्वलन्मनसा हृष्टो दण्डी छत्री महोज्ज्वलः ॥ ९॥

धृत्वैवं जाटिलं रूपं जगाम गिरिजावनम् ।
अतिप्रीतियुतः शम्भुः शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ १०॥

तत्रापश्यत् स्थितां देवीं सखीभिः परिवारिताम् ।
वेदिकोपरि शुद्धान्तां शिवामिव विधोः कलाम् ॥ ११॥

शम्भुर्निरीक्ष्य तां देवीं ब्रह्मचारिस्वरूपवान् ।
उपकण्ठं ययौ प्रीत्या चोत्सुकी भक्तवत्सलः ॥ १२॥

आगतं सा तदा दृष्ट्वा ब्राह्मणं तेजसाद्भुतम् ।
अङ्गेषु लोमशं शान्तं दण्डचर्मसमन्वितम् ॥ १३॥

ब्रह्मचर्यधरं वृद्धं जटिलं सकमण्डलुम् ।
अपूजयत्परप्रीत्या सर्वपूजोपहारकैः ॥ १४॥

ततः सा पार्वती देवी पूजितं परया मुदा ।
कुशलं पर्यपृच्छत्तं ब्रह्मचारिणमादरात् ॥ १५॥

ब्रह्मचारिस्वरूपेण कस्त्वं हि कुत आगतः ।
इदं वनं भासयसि वद वेदविदां वर ॥ १६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति पृष्टस्तु पार्वत्या ब्रह्मचारी स वै द्विजः ।
प्रत्युवाच द्रुतं प्रीत्या शिवाभावपरीक्षया ॥ १७॥

ब्रह्मचार्युवाच ।
अहमिच्छाभिगामी च ब्रह्मचारी द्विजोऽस्मि वै ।
तपस्वी सुखदोऽन्येषामुपकारी न संशयः ॥ १८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा ब्रह्मचारी स शङ्करो भक्तवत्सलः ।
तस्थिवानुपकण्ठं स गोपायन् रूपमात्मनः ॥ १९॥

ब्रह्मचार्युवाच ।
किं ब्रवीमि महादेवि कथनीयं न विद्यते ।
महानर्थकरं वृत्तं दृश्यते विकृतं महत् ॥ २०॥

नवे वयसि सद्भोगसाधने सुखकारणे ।
महोपचारसद्भोगैर्वृथैव त्वं तपस्यसि ॥ २१॥

का त्वं कस्यासि तनया किमर्थं विजने वने ।
तपश्चरसि दुर्धर्षं मुनिभिः प्रयतात्मभिः ॥ २२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य परमेश्वरी ।

उवाच वचनं प्रीत्या ब्रह्मचारिणमुत्तमम् ॥ २३॥

पार्वत्युवाच ।
शृणु विप्र ब्रह्मचारिन् मद्वृत्तमखिलं मुने ।
जन्म मे भारते वर्षे साम्प्रतं हिमवद्गृहे ॥ २४॥

पूर्वं दक्षगृहे जन्म सती शङ्करकामिनी ।
योगेन त्यक्तदेहाहं तातेन पतिनिन्दिना ॥ २५॥

अत्र जन्मनि सम्प्राप्तः सुपुण्येन शिवो द्विज ।
मां त्यक्त्वा भस्मसात्कृत्वा मन्मथं स जगाम ह ॥ २६॥

प्रयाते शङ्करे तापाद् व्रीडिताहं पितुर्गृहात् ।
आगच्छमत्र तपसे गुरुवाक्येन संयता ॥ २७॥

मनसा वचसा साक्षात्कर्मणा पतिभावतः ।
सत्यं ब्रवीमि नोऽसत्यं संवृतः शङ्करो मया ॥ २८॥

जानामि दुर्लभं वस्तु कथं प्राप्यं मया भवेत् ।
तथापि मनसौत्सुक्यात्तप्यते मे तपोऽधुना ॥ २९॥

हित्वेन्द्रप्रमुखान्देवान्विष्णुं ब्रह्माणमप्यहम् ।
पतिं पिनाकपाणिं वै प्राप्तुमिच्छामि सत्यतः ॥ ३०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येवं वचनं श्रुत्वा पार्वत्या हि सुनिश्चितम् ।
मुने स जटिलो रुद्रो विहसन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३१॥

जटिल उवाच ।
हिमाचलसुते देवि का बुद्धिः स्वीकृता त्वया ।
रुद्रार्थं विबुधान्हित्वा करोषि विपुलं तपः ॥ ३२॥

जानाम्यहं च तं रुद्रं शृणु त्वं प्रवदामि ते ।
वृषध्वजः स रुद्रो हि विकृतात्मा जटाधरः ॥ ३३॥

एकाकी च सदा नित्यं विरागी च विशेषतः ।
तस्मात्त्वं तेन रुद्रेण मनो योक्तुं न चार्हसि ॥ ३४॥

सर्वं विरुद्धं रूपादि तव देवि हरस्य च ।
मह्यं न रोचते ह्येतद्यदीच्छसि तथा कुरु ॥ ३५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा च पुना रुद्रो ब्रह्मचारिस्वरूपवान् ।
निनिन्द बहुधात्मानं तदग्रे तां परीक्षितुम् ॥ ३६॥

तच्छ्रुत्वा पार्वती देवी विप्रवाक्यं दुरासदम् ।
प्रत्युवाच महाक्रुद्धा शिवनिन्दापरं च तम् ॥ ३७॥

एतावद्धि मया ज्ञातं कश्चिद् धन्यो भविष्यति ।
परन्तु सकलं ज्ञातमवध्यो दृश्यतेऽधुना ॥ ३८॥

ब्रह्मचारिस्वरूपेण कश्चित्त्वं धूर्त आगतः ।
शिवनिन्दा कृता मूढ त्वया मन्युरभून्मम ॥ ३९॥

शिवं त्वं च न जानासि शिवात्त्वं हि बहिर्मुखः ।
त्वत्पूजा च कृता यन्मे तस्मात्तापयुताभवम् ॥ ४०॥

शिवनिन्दां करोतीह तत्त्वमज्ञाय यः पुमान् ।
आजन्मसञ्चितं पुण्यं तस्य भस्मीभवत्युत ॥ ४१॥

शिवविद्वेषिणं स्पृष्ट्वा प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ४२॥

रे रे दुष्ट त्वया प्रोक्तमहं जानामि शङ्करम् ।
निश्चयेन न विज्ञातः शिव एव परः प्रभुः ॥ ४३॥

यथा तथा भवेद्रुद्रो मायया बहुरूपवान् ।
ममाभीष्टप्रदोऽत्यन्तं निर्विकारः सतां प्रियः ॥ ४४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा तं शिवा देवी शिवतत्त्वं जगाद सा ।
यत्र ब्रह्मतया रुद्रः कथ्यते निर्गुणोऽव्ययः ॥ ४५॥

तदाकर्ण्य वचो देव्या ब्रह्मचारी स वै द्विजः ।
पुनर्वचनमादातुं यावदेव प्रचक्रमे ॥ ४६॥

प्रोवाच गिरिजा तावत्स्वसखीं विजयां द्रुतम् ।
शिवासक्तमनोवृत्तिः शिवनिन्दापराङ्मुखी ॥ ४७॥

गिरिजोवाच ।
वारणीयः प्रयत्नेन सख्ययं हि द्विजाधमः ।
पुनर्वक्तुमनाश्चायं शिवनिन्दां करिष्यति ॥ ४८॥

न केवलं भवेत्पापं निन्दाकर्तुः शिवस्य हि ।
यो वै शृणोति तन्निन्दां पापभाक्स भवेदिह ॥ ४९॥

शिवनिन्दाकरो वध्यः सर्वथा शिवकिङ्करैः ।
ब्राह्मणश्चेत्स वै त्याज्यो गन्तव्यं तत्स्थलाद्द्रुतम् ॥ ५०॥

अयं दुष्टः पुनर्निन्दां करिष्यति शिवस्य हि ।
ब्राह्मणत्वादवध्यश्च त्याज्योऽदृश्यश्च सर्वथा ॥ ५१॥

स्थलमेतद् द्रुतं हित्वा यास्यामोऽन्यत्र मा चिरम् ।
यथा सम्भाषणं न स्यादनेनाविदुषा पुनः ॥ ९२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा चोमया यावत्पदमुत्क्षिप्यते मुने ।
असौ तावच्छिवः साक्षादालम्बे पटं स्वयम् ॥ ५३॥

कृत्वा स्वरूपं दिव्यं च शिवाध्यानं यथा तथा ।
दर्शयित्वा शिवायै तामुवाचावाङ्मुखीं शिवः ॥ ५४॥

शिव उवाच ।
कुत्र त्वं यासि मां हित्वा न त्वं त्याज्या मया शिवे ।
मया परीक्षितासि त्वं दृढभक्तासि मेऽनघे ॥ ५५॥

ब्रह्मचारिस्वरूपेण भावमिच्छुस्त्वदीयकम् ।
तवोपकण्ठमागत्य प्रावोचं विविधं वचः ॥ ५६॥

प्रसन्नोऽस्मि दृढं भक्त्या शिवे तव विशेषतः ।
चित्तेप्सितं वरं ब्रूहि नादेयं विद्यते तव ॥ ५७॥

अद्यप्रभृति ते दासस्तपोभिः प्रेमनिर्भरे ।
कृतोऽस्मि तव सौन्दर्यात्क्षण एको युगायते ॥ ५८॥

त्यज्यतां च त्वया लज्जा मम पत्नी सनातनी ।
एहि प्रिये त्वया साकं द्रुतं यामि स्वकं गिरिम् ॥ ५९॥

इत्युक्तवति देवेशे शिवातिमुदमाप सा ।
तपोदुःखं तु यत्सर्वं तज्जहौ द्रुतमेव हि ॥ ६०॥

ततः प्रहृष्टा सा दृष्ट्वा दिव्यरूपं शिवस्य तत् ।
प्रत्युवाच प्रभुं प्रीत्या लज्जयाधोमुखी शिवा ॥ ६१॥

शिवोवाच ।
यदि प्रसन्नो देवेश करोषि च कृपां मयि ।
पतिर्मे भव देवेश इत्युक्तः शिवया शिवः ॥ ६२॥

नन्दीश्वर उवाच
गृहीत्वा विधिवत्पाणिं कैलासं स तया ययौ ।
पतिं तं गिरिजा प्राप्य देवकार्यं चकार सा ॥ ६३॥

इति प्रोक्तस्तु ते तात ब्रह्मचारिस्वरूपकः ।
शिवावतारो हि मया शिवाभावपरीक्षकः ॥ ६४॥

इदमाख्यानमनघं परमं व्याहृतं मया ।
य एतच्छृणुयात्प्रीत्या स सुखी गतिमाप्नुयात् ॥ ६५॥

इति श्री शिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां ब्रह्मचारिशिवावतारवर्णनं नाम त्रयोत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३३॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३४. चतुस्त्रिंशोऽध्यायः । सुनर्तकनटाह्वशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं शृणु विभोः सुनर्तकनटाह्वयम् ॥ १॥

यदा हि कालिका देवी पार्वती हिमवत्सुता ।
तेपे तपः सुविमलं वनं गत्वा शिवाप्तये ॥ २॥

तदा शिवः प्रसन्नोऽभूत्तस्याः सुतपसो मुने ।
तद्वृत्तसुपरीक्षार्थं वरं दातुं मुदा ययौ ॥ ३॥

स्वरूपं दर्शयामास तस्यै सुप्रीतमानसः ।
वरं ब्रूहीति चोवाच तां शिवां शङ्करो मुने ॥ ४॥

तच्छ्रुत्वा शम्भुवचनं दृष्ट्वा तद्रूपमुत्तमम् ।

सुजहर्ष शिवातीव प्राह तं सुप्रणम्य सा ॥ ५॥

पार्वत्युवाच ।
यदि प्रसन्नो देवेश मह्यं देयो वरो यदि ।
पतिर्भव ममेशान कृपां कुरु ममोपरि ॥ ६॥

पितुर्गृहे मया सम्यग्गम्यते त्वदनुज्ञया ।
गन्तव्यं भवता नाथ मत्पितुः पार्श्वतः प्रभो ॥ ७॥

याचस्व मां ततो भिक्षुः ख्यापयंश्च यशः शुभम् ।
पितुर्मे सफलं सर्वं कुरु प्रीत्या गृहाश्रमम् ॥ ८॥

ततो यथोक्तविधिना कर्तुमर्हसि भो प्रभो ।
विवाहं त्वं महेशान देवानां कार्यसिद्धये ॥ ९॥

कामं मे पूरय विभो निर्विकारो भवान्सदा ।
भक्तवत्सलनामा हि तव भक्तास्म्यहं सदा ॥ १०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तः स तया शम्भुर्महेशो भक्तवत्सलः ।
तथास्त्विति वचः प्रोच्यान्तर्हितः स्वगिरिं ययौ ॥ ११॥

पार्वत्यपि ततः प्रीत्या स्वसखीभ्यां समन्विता ।
जगाम स्वपितुर्गेहं रूपं कृत्वा तु सार्थकम् ॥ १२॥

पार्वत्यागमनं श्रुत्वा मेनया स हिमाचलः ।
परिवारयुतो द्रष्टुं स्वसुतां तां ययौ मुदा ॥ १३॥

दृष्ट्वा तां सुप्रसन्नास्यामानयामासतुर्गृहम् ।
कारयामासतुः प्रीत्या महानन्दौ महोत्सवम् ॥ १४॥

धनं ददौ द्विजादिभ्यो मेना गिरिवरस्तथा ।
मङ्गलं कारयामास सवेदध्वनिमादरात् ॥ १५॥

ततः स्वकन्यया सार्धमुवास प्राङ्गणे मुदा ।
मेना च हिमवाञ्छैलः स्नातुं गङ्गां जगाम सः ॥ १६॥

एतस्मिन्नन्तरे शम्भुः सुलीलो भक्तवत्सलः ।
सुनर्तकनटो भूत्वा मेनकासन्निधिं ययौ ॥ १७॥

शृङ्गं वामे करे धृत्वा दक्षिणे डमरुं तथा ।

पृष्ठे कन्थां रक्तवासा नृत्यगानविशारदः ॥ १८॥

ततस्तु नटरूपोऽसौ मेनकाप्राङ्गणे मुदा ।
चक्रे स नृत्यं विविधं गानं चाति मनोहरम् ॥ १९॥

शृङ्गञ्च डमरुं तत्र वादयामास सुध्वनिम् ।
महोतिं विविधां प्रीत्या स चकार मनोहराम् ॥ २०॥

तं द्रष्टुं नागराः सर्वे पुरुषाश्च स्त्रियस्तथा ।
आजग्मुः सहसा तत्र बाला वृद्धा अपि ध्रुवम् ॥ २१॥

श्रुत्वा सुगीतं तं दृष्ट्वा सुनृत्यं च मनोहरम् ।
सहसा मुमुहुः सर्वे मेनापि च तदा मुने ॥ २२॥

ततो मेनाशु रत्नानि स्वर्णपात्रस्थितानि च ।
तस्मै दातुं ययौ प्रीत्या तद्भूतिप्रीतमानसा ॥ २३॥

तानि न स्वीचकारासौ भिक्षां काङ्क्षे शिवां च ताम् ।
पुनः सुनृत्यं गानं च कौतुकात्कर्तुमुद्यतः ॥ २४॥

मेना तद्वचनं श्रुत्वा चुकोपाति सुविस्मिता ।
भिक्षुकं भर्त्सयामास बहिष्कर्तुमियेष सा ॥ २५॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र गङ्गातो गिरिराड् ययौ ।
ददर्श पुरतो भिक्षुं प्राङ्गणस्थं नराकृतिम् ॥ २६॥

श्रुत्वा मेनामुखाद् वृत्तं तत्सर्वं सुचुकोप सः ।
आज्ञां चकारानुचरान्बहिः कर्तुं च भिक्षुकम् ॥ २७॥

महाग्निमिव दुःस्पर्शं प्रज्वलन्तं सुतेजसम् ।
न शशाक बहिः कर्तुं कोऽपि तं मुनिसत्तम ॥ २८॥

ततः स भिक्षुकस्तात नानालीलाविशारदः ।
दर्शयामास शैलाय स्वप्रभावमनन्तकम् ॥ २९॥

शैलो ददर्श तं तत्र विष्णुरूपधरं द्रुतम् ।
ततो ब्रह्मस्वरूपं च सूर्यरूपं ततः क्षणात् ॥ ३०॥

ततो ददर्श तं तात रुद्ररूपं महाद्भुतम् ।
पार्वतीसहितं रम्यं विहसन्तं सुतेजसम् ॥ ३१॥

एवं सुबहुरूपाणि तस्य तत्र ददर्श सः ।
सुविस्मितो बभूवाशु परमानन्दसम्प्लुतः ॥ ३२॥

अथासौ भिक्षुवर्यो हि तस्मात्तस्याश्च सूतिकृत् ।
भिक्षां ययाचे दुर्गां तां नान्यज्जग्राह किञ्चन ॥ ३३॥

ततश्चान्तर्दधे भिक्षुस्वरूपः परमेश्वरः ।
स्वालयं स जगामाशु दुर्गावाक्यप्रणोदितः ॥ ३४॥

तदा बभूव सुज्ञानं मेनाशैलेशयोरपि ।
आवां शिवो वञ्चयित्वा गतवान्स्वालयं विभुः ॥ ३५॥

अस्मै देया स्वकन्येयं पार्वती सुतपस्विनी ।
एवं विचार्य च तयोः शिवे भक्तिरभूत्परा ॥ ३६॥

अतो रुद्रो महोतीश्च कृत्वा भक्तमुदावहम् ।
विवाहं कृतवान्प्रीत्या पार्वत्या स विधानतः ॥ ३७॥

इति प्रोक्तस्तु ते तात सुनर्तकनटाह्वयः ।
शिवावतारो हि मया शिवावाक्यप्रपूरकः ॥ ३८॥

इदमाख्यानमनघं परमं व्याहृतं मया ।
य एतच्छृणुयात्प्रीत्या स सुखी गतिमाप्नुयात् ॥ ३९॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां सुनर्तकनटाह्वशिवावतारवर्णनं नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३४॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३५. पञ्चत्रिंशोऽध्यायः । साधुद्विजशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं शृणु विभोः साधुवेषद्विजाह्वयम् ॥ १॥

मेनाहिमालयोर्भक्तिं शिवे ज्ञात्वा महोत्तमाम् ।

चिन्तामापुः सुराः सर्वे मन्त्रयामासुरादरात् ॥ २॥

एकान्तभक्त्या शैलश्चेत्कन्यां दास्यति शम्भवे ।
ध्रुवं निर्वाणतां सद्यः सम्प्राप्स्यति शिवस्य वै ॥ ३॥

अनन्तरत्नाधारोऽसौ चेत्प्रयास्यति मोक्षताम् ।
रत्नगर्भाभिधा भूमिर्मिथ्यैव भविता ध्रुवम् ॥ ४॥

स्थावरत्वं परित्यज्य दिव्यरूपं विधाय सः ।
कन्यां शूलभृते दत्त्वा शिवलोकं गमिष्यति ॥ ५॥

महादेवस्य सारूप्यं प्राप्य शम्भोरनुग्रहात् ।
तत्र भुक्त्वा महाभोगांस्ततो मोक्षमवाप्स्यति ॥ ६॥

इत्यालोच्य सुराः सर्वे जग्मुर्गुरुगृहं मुने ।
चक्रुर्निवेदनं गत्वा गुरवे स्वार्थसाधकाः ॥ ७॥

देवा ऊचुः ।
गुरो हिमालयगृहं गच्छास्मत्कार्यसिद्धये ।
कृत्वा निन्दां महेशस्य गिरिभक्तिं निवारय ॥ ८॥

स्वश्रद्धया सुतां दत्त्वा शिवाय स गिरिर्गुरो ।
लभेत मुक्तिमत्रैव धरण्यां स हि तिष्ठतु ॥ ९॥

इति देववचः श्रुत्वा प्रोवाच च विचार्य तान् ॥ १०॥

गुरुरुवाच ।
कश्चिन्मध्ये च युष्माकं गच्छेच्छैलान्तिकं सुराः ।
सम्पादयेत्स्वाभिमतमहं तत्कर्तुमक्षमः ॥ ११॥

अथवा गच्छत सुरा ब्रह्मलोकं सवासवाः ।
तस्मै वृत्तं कथय स्वं स वः कार्यं करिष्यति ॥ १२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तच्छ्रुत्वा ते समालोच्य जग्मुर्विधिसभां सुराः ।
सर्वं निवेदयामासुस्तद्वृत्तं पुरतो विधेः ॥ १३॥

अवोचत्तान्विधिः श्रुत्वा तद्वचः सुविचिन्त्य वै ।
नाहं करिष्ये तन्निन्दां दुःखदां कहरां सदा ॥ १४॥

सुरा गच्छत कैलासं सन्तोषयत शङ्करम् ।

प्रस्थापयत तं देवं हिमालयगृहं प्रति ॥ १५॥

स गच्छेदथ शैलेशमात्मनिन्दां करोतु वै ।
परनिन्दा विनाशाय स्वनिन्दा यशसे मता ॥ १६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
ततस्ते प्रययुः शीघ्रं कैलासं निखिलाः सुराः ।
सुप्रणम्य शिवं भक्त्या तद्वृत्तं निखिला जगुः ॥ १७॥

तच्छ्रुत्वा देववचनं स्वीचकार महेश्वरः ।
देवान्सुयापयामास तानाश्वास्य विहस्य सः ॥ १८॥

ततः स भगवाञ्छम्भुर्महेशो भक्तवत्सलः ।
गन्तुमैच्छच्छैलमूलं मायेशो न विकारवान् ॥ १९॥

दण्डी छत्री दिव्यवासा बिभ्रत्तिलकमुज्ज्वलम् ।
करे स्फटिकमालां च शालग्रामं गले दधत् ॥ २०॥

जपन्नाम हरेर्भक्त्या साधुवेषधरो द्विजः ।
हिमाचलं जगामाशु बन्धुवर्गैः समन्वितम् ॥ २१॥

तं च दृष्ट्वा समुत्तस्थौ सगणोऽपि हिमालयः ।
ननाम दण्डवद्भूमौ साष्टाङ्गं विधिपूर्वकम् ॥ २२॥

ततः पप्रच्छ शैलेशस्तं द्विजं को भवानिति ।
उवाच शीघ्रं विप्रेन्द्रः स योग्यद्रिं महादरात् ॥ २३॥

साधुद्विज उवाच ।
साधुद्विजाह्वः शैलाहं वैष्णवः परमार्थदृक् ।
परोपकारी सर्वज्ञः सर्वगामी गुरोर्बलात् ॥ २४॥

मया ज्ञातं स्वविज्ञानात्स्वस्थाने शैलसत्तम ।
तच्छृणु प्रीतितो वच्मि हित्वा दम्भं तवान्तिकम् ॥ २५॥

शङ्कराय सुतां दातुं त्वमिच्छसि निजोद्भवाम् ।
इमां पद्मासमां रम्यामज्ञातकुलशीलिने ॥ २६॥

इयं मतिस्ते शैलेन्द्र न युक्ता मङ्गलप्रदा ।
निबोध ज्ञानिनां श्रेष्ठ नारायणकुलोद्भव ॥ २७॥

पश्य शैलाधिपत्वं च न तस्यैकोऽस्ति बान्धवः ।

बान्धवान्स्वान्प्रयत्नेन पृच्छ मेनां च स्वप्रियाम् ॥ २८॥

सर्वान्सम्पृच्छ यत्नेन मेनादीन्पार्वतीं विना ।
रोगिणे नौषधं शैल कुपथ्यं रोचते सदा ॥ २९॥

न ते पात्रानुरूपश्च पार्वतीदानकर्मणि ।
महाजनः स्मेरमुखः श्रुतिमात्राद्भविष्यति ॥ ३०॥

निराश्रयः सदासङ्गो विरूपो निर्गुणोऽव्ययः ।
स्मशानवासी विकटो व्यालग्राही दिगम्बरः ॥ ३१॥

विभूतिभूषणो व्यालवरावेष्टितमस्तकः ।
सर्वाश्रमपरिभ्रष्टस्त्वविज्ञातगतिस्सदा ॥ ३२॥

ब्रह्मोवाच ।
इत्याद्युक्त्वा वचस्तथ्यं शिवनिन्दापरं स हि ।
जगाम स्वालयं शीघ्रं नानालीलाकरः शिवः ॥ ३३॥

तच्छ्रुत्वा विप्रवचनमभूतां च तनू तयोः ।
विपरीतानर्थपरे किं करिष्यावहे ध्रुवम् ॥ ३४॥

ततो रुद्रो महोतिं च कृत्वा भक्तमुदावहाम् ।
विवाहयित्वा गिरिजां देवकार्यं चकार सः ॥ ३५॥

इति प्रोक्तस्तु ते तात साधुवेषो द्विजाह्वयः ।
शिवावतारो हि मया देवकार्यकरः प्रभो ॥ ३६॥

इदमाख्यानमनघं स्वर्ग्यमायुष्यमुत्तमम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि स सुखी गतिमाप्नुयात् ॥ ३७॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां साधुद्विजशिवावतारवर्णनं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३.३५॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३६. षट्त्रिंशोऽध्यायः । अश्वत्थामशिवावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ शिवस्य परमात्मनः ।
अवतारं शृणु विभोरश्वत्थामाह्वयं परम् ॥ १॥

बृहस्पतेर्महाबुद्धेर्देवर्षेरंशतो मुने ।
भरद्वाजात्समुत्पन्नो द्रोणोऽयोनिज आत्मवान् ॥ २॥

धनुर्भृतां वरः शूरो विप्रर्षिः सर्वशास्त्रवित् ।
बृहत्कीर्तिर्महातेजा यः सर्वास्त्रविदुत्तमः ॥ ३॥

धनुर्वेदे च वेदे च निष्णातं यं विदुर्बुधाः ।
वरिष्ठं चित्रकर्माणं द्रोणं स्वकुलवर्धनम् ॥ ४॥

कौरवाणां स आचार्य आसीत्स्वबलतो द्विज ।
महारथिषु विख्यातः षड्सु कौरवमध्यतः ॥ ५॥

साहाय्यार्थं कौरवाणां स तेपे विपुलं तपः ।
शिवमुद्दिश्य पुत्रार्थं द्रोणाचार्यो द्विजोत्तमः ॥ ६॥

ततः प्रसन्नो भगवाच्छङ्करो भक्तवत्सलः ।
आविर्बभूव पुरतो द्रोणस्य मुनिसत्तम ॥ ७॥

तं दृष्ट्वा स द्विजो द्रोणस्तुष्टावाशु प्रणम्य तम् ।
महाप्रसन्नहृदयो नतकः सुकृताञ्जलिः ॥ ८॥

तस्य स्तुत्या च तपसा सन्तुष्टः शङ्करः प्रभुः ।
वरं ब्रूहीति चोवाच द्रोणं तं भक्तवत्सलः ॥ ९॥

तच्छ्रुत्वा शम्भुवचनं द्रोणः प्राहाथ सन्नतः ।
स्वांशजं तनयं देहि सर्वाजेयं महाबलम् ॥ १०॥

तच्छ्रुत्वा द्रोणवचनं शम्भुः प्रोचे तथास्त्विति ।
अभूदन्तर्हितस्तात कौतुकी सुखकृन्मुने ॥ ११॥

द्रोणोऽपगच्छत्स्वं धाम महाहृष्टो गतभ्रमः ।
स्वपत्न्यै कथयामास तद्वृतं सकलं मुदा ॥ १२॥

अथावसरमासाद्य रुद्रः सर्वान्तकः प्रभुः ।

स्वांशेन तनयो जज्ञे द्रोणस्य स महाबलः ॥ १३॥

अश्वत्थामेति विख्यातः स बभूव क्षितौ मुने ।
प्रवीरः कञ्जपत्राक्षः शत्रुपक्षक्षयङ्करः ॥ १४॥

यो भारते रणे ख्यातः पितुराज्ञामवाप्य च ।
सहायकृद् बभूवात कौरवाणां महाबलः ॥ १५॥

यमाश्रित्य महावीरं कौरवाः सुमहाबलाः ।
भीष्मादयो बभूवुस्तेऽजेया अपि दिवौकसाम् ॥ १६॥

यद्भयात्पाण्डवाः सर्वे कौरवाञ्जेतुमक्षमाः ।
आसन्नष्टा महावीरा अपि सर्वे च कोविदाः ॥ १७॥

कृष्णोपदेशतः शम्भोस्तपः कृत्वातिदारुणम् ।
प्राप्य चास्त्रं शम्भुवराज्जिग्ये तानर्जुनस्ततः ॥ १८॥

अश्वत्थामा महावीरो महादेवांशजो मुने ।
तथापि तद्भक्तिवशः स्वप्रतापमदर्शयत् ॥ १९॥

विनाश्य पाण्डवसुतान् शिक्षितानपि यत्नतः ।
कृष्णादिभिर्महावीरैरनिवार्यबलः परैः ॥ २०॥

पुत्रशोकेन विकलमापतन्तं तमर्जुनम् ।
रथेनाच्युतवन्तं हि दृष्ट्वा स च पराद्रवत् ॥ २१॥

अस्त्रं ब्रह्मशिरो नाम तदुपर्यसृजत्स हि ।
ततः प्रादुरभूत्तेजः प्रचण्डं सर्वतो दिशम् ॥ २२॥

प्राणापदमभिप्रेक्ष्य सोऽर्जुनः क्लेशसंयुतः ।
उवाच कृष्णं विक्लान्तो नष्टतेजा महाभयः ॥ २३॥

अर्जुन उवाच ।
किमिदं स्वित्कुतो वेति कृष्ण कृष्ण न वेद्म्यहम् ।
सर्वतोमुखमायाति तेजश्चेदं सुदुस्सहम् ॥ २४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
श्रुत्वार्जुनवचश्चेदं स कृष्णः शैवसत्तमः ।
दध्यौ शिवं सदारं च प्रत्याहार्जुनमादरात् ॥ २५॥

श्रीकृष्ण उवाच ।

वेत्थेदं द्रोणपुत्रस्य ब्राह्ममस्त्रं महोल्बणम् ।
न ह्यस्यान्यतमं किञ्चिदस्त्रं प्रत्यवकर्शनम् ॥ २६॥

शिवं स्मर द्रुतं शम्भुं स्वप्रभुं भक्तरक्षकम् ।
येन दत्तं हि ते स्वास्त्रं सर्वकार्यकरं परम् ॥ २७॥

जह्यस्त्रतेज उन्नद्धं त्वं तच्छैवास्त्रतेजसा ।
इत्युक्त्वा च स्वयं कृष्णः शिवं दध्यौ तदर्थकः ॥ २८॥

तच्छ्रुत्वा कृष्णवचनं पार्थः स्मृत्वा शिवं हृदि ।
स्पृष्ट्वापस्तं प्रणम्याशु चिक्षेपास्त्रं ततो मुने ॥ २९॥

यद्यप्यस्त्रं ब्रह्मशिरस्त्वमोघं चाप्रतिक्रियम् ।
शैवास्त्रतेजसा सद्यः समशाम्यन्महामुने ॥ ३०॥

मा मंस्था ह्येतदाश्चर्यं सर्वचित्रमये शिवे ।
यः स्वशक्त्याखिलं विश्वं सृजत्यवति हन्त्यजः ॥ ३१॥

अश्वत्थामा ततो ज्ञात्वा वृत्तमेतच्छिवांशजः ।
शैवं न विव्यथे किञ्चिच्छिवेच्छातुष्टधीर्मुने ॥ ३२॥

अथ द्रौणिरिदं विश्वं कृत्स्नं कर्तुमपाण्डवम् ।
उत्तरागर्भगं बालं नाशितुं मन आदधे ॥ ३३॥

ब्रह्मास्त्रमनिवार्यं तदन्यैरस्त्रैर्महाप्रभम् ।
उत्तरागर्भमुद्दिश्य चिक्षेप स महाप्रभुः ॥ ३४॥

ततश्च सोत्तरा जिष्णुवधूर्विकलमानसा ।
कृष्णं तुष्टाव लक्ष्मीशं दह्यमाना तदस्त्रतः ॥ ३५॥

ततः कृष्णः शिवं ध्यात्वा हृदा नुत्वा प्रणम्य च ।
अपाण्डवमिदं कर्तुं द्रौणेरस्त्रमबुध्यत ॥ ३६॥

स्वरक्षार्थेन्द्रदत्तेन तदस्त्रेण सुवर्चसा ।
सुदर्शनेन तस्याश्च व्यधाद्रक्षां शिवाज्ञया ॥ ३७॥

स्वरूपं शङ्करादेशात्कृतं शैववरेण ह ।
कृष्णेन चरितं ज्ञात्वा विमनस्कः शनैरभूत् ॥ ३८॥

ततः स कृष्णः प्रीतात्मा पाण्डवान्सकलानपि ।
अपातयत्तदङ्घ्र्योस्तु तुष्टये तस्य शैवराट् ॥ ३९॥

अथ द्रौणिः प्रसन्नात्मा पाण्डवान्कृष्णमेव च ।
नानावरान्ददौ प्रीत्या सोऽश्वत्थामानुगृह्य च ॥ ४० ॥

इत्थं महेश्वरस्तात चक्रे लीलां परां प्रभुः ।
अवतीर्य क्षितौ द्रौणिरूपेण मुनिसत्तम ॥ ४१ ॥

शिवावतारोऽश्वत्थामा महाबलपराक्रमः ।
त्रैलोक्यसुखदोऽद्यापि वर्तते जाह्नवीतटे ॥ ४२ ॥

अश्वत्थामावतारस्ते वर्णितः शङ्करप्रभोः ।
सर्वसिद्धिकरश्चापि भक्ताभीष्टफलप्रदः ॥ ४३ ॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या कीर्तयेद्वा समाहितः ।
स सिद्धिं प्राप्नुयादिष्टामन्ते शिवपुरं व्रजेत् ॥ ४४ ॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायामश्वत्थामशिवावतारवर्णनं नाम षड्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३६ ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३७. सप्तत्रिंशोऽध्यायः । व्यासोपदेशवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
शृणु प्राज्ञ किराताख्यमवतारं पिनाकिनः ।
मूकं च हतवान्प्रीतो योऽर्जुनाय वरं ददौ ॥ १ ॥

सुयोधनजितास्ते वै पाण्डवाः प्रवराश्च ते ।
द्रौपद्या च तया साध्व्या द्वैताख्यं वनमाययुः ॥ २ ॥

तत्रैव सूर्यदत्तां वै स्थालीं चाश्रित्य ते तदा ।
कालं च वाहयामासुः सुखेन किल पाण्डवाः ॥ ३ ॥

छलार्थं प्रेरितस्तेन दुर्वासा मुनिपुङ्गवः ।
सुयोधनेन विप्रेन्द्र पाण्डवान्तिकमादरात् ॥ ४ ॥

छात्रैः स्वैर्वायुतैः सार्धं ययाचे तत्र तान्मुदा ।
भोज्यं चित्तेप्सितं वै स तेभ्यश्चैव समागतः ॥ ५॥

स्वीकृत्य पाण्डवैस्तैस्तैः स्नानार्थं प्रेषितास्तदा ।
दुर्वासःप्रमुखाश्चैव मुनयश्च तपस्विनः ॥ ६॥

अथ ते पाण्डवाः सर्वे अन्नाभावान्मुनीश्वर ।
दुःखिताश्च तदा प्राणांस्त्यक्तुं चित्ते समादधुः ॥ ७॥

द्रौपद्या च स्मृतः कृष्ण आगतस्तत्क्षणादपि ।
शाकं च भक्षयित्वा तु तेषां तृप्तिं समादधत् ॥ ८॥

दुर्वासाश्च तदा शिष्यांस्तृप्तान् ज्ञात्वा ययौ पुनः ।
पाण्डवाः कृच्छ्रनिर्मुक्ताः कृष्णस्य कृपया तदा ॥ ९॥

अथ ते पाण्डवाः कृष्णं पप्रच्छुः किं भविष्यति ।
बलवान् शत्रुरुत्पन्नः किं कार्यं तद्वद प्रभो ॥ १०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति पृष्टस्तदा तैस्तु श्रीकृष्णः पाण्डवैर्मुने ।
स्मृत्वा शिवपदाम्भोजौ पाण्डवानिदमब्रवीत् ॥ ११॥

श्रीकृष्ण उवाच ।
श्रूयतां पाण्डवाः श्रेष्ठाः श्रुत्वा कर्तव्यमेव हि ।
मद्वृत्तान्तं विशेषेण शिवसेवासमन्वितम् ॥ १२॥

द्वारकां च मया गत्वा शत्रूणां विजिगीषया ।
विचार्य चोपदेशांश्च ह्युपमन्योर्महात्मनः ॥ १३॥

मया ह्याराधितः शम्भुः प्रसन्नः परमेश्वरः ।
बटुके पर्वतश्रेष्ठे सप्तमासं सुसेवितः ॥ १४॥

इष्टान्कामानदान्मह्यं विश्वेशश्च स्वयं स्थितः ।
तत्प्रभावान्मया सर्वसामर्थ्यं लब्धमुत्तमम् ॥ १५॥

इदानीं सेव्यते देवो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ।
यूयं सेवत तं शम्भुमपि सर्वसुखावहम् ॥ १६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वान्तर्दधे कृष्ण आश्वास्याथ च पाण्डवान् ।

द्वारकामगमच्छीघ्रं स्मरन् शिवपदाम्बुजम् ॥ १७॥

पाण्डवा अथ भिल्लं च प्रेषयामासुरोजसा ।
गुणानां च परीक्षार्थं तस्य दुर्योधनस्य च ॥ १८॥

सोऽपि सर्वं च तत्रत्यं दुर्योधनगुणोदयम् ।
समीचीनं च तज्ज्ञात्वा पुनः प्राप प्रभून्प्रति ॥ १९॥

तदुक्तं ते निशम्यैवं दुःखं प्रापुर्मुनीश्वर ।
परस्परं समूचुस्ते पाण्डवा अतिदुःखिताः ॥ २०॥

किं कर्तव्यं क्व गन्तव्यमस्माभिरधुना युधि ।
समर्था अपि वै सर्वे सत्यपाशेन यन्त्रिताः ॥ २१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एतस्मिन्समये व्यासो भस्मभूषितमस्तकः ।
रुद्राक्षाभरणश्चायाज्जटाजूटविभूषितः ॥ २२॥

पञ्चाक्षरं जपन्मन्त्रं शिवप्रेमसमाकुलः ।
तेजसां च स्वयंराशिः साक्षाद्धर्म इवापरः ॥ २३॥

तं दृष्ट्वा ते तदा प्रीता उत्थाय पुरतः स्थिताः ।
दत्त्वासनं तदा तस्मै कुशाजिनसुशोभितम् ॥ २४॥

तत्रोपविष्टं तं व्यासं पूजयन्ति स्म हर्षिताः ।
स्तुतिं च विविधां कृत्वा धन्याः स्म इति वादिनः ॥ २५॥

तपश्चैव सुसन्तप्तं दानानि विविधानि च ।
तत्सर्वं सफलं जातं तृप्तास्ते दर्शनात्प्रभो ॥ २६॥

दुःखं च दूरतो जातं दर्शनात्ते पितामह ।
दुष्टैश्चैव महादुःखं दत्तं नः क्रूरकर्मभिः ॥ २७॥

श्रीमतां दर्शने जाते दुःखं चैव गमिष्यति ।
कदाचिन्न गतं तत्र निश्चयोऽयं विचारितः ॥ २८॥

महतामाश्रमे प्राप्ते समर्थे सर्वकर्मणि ।
यदि दुःखं न गच्छेत्तु दैवमेवात्र कारणम् ॥ २९॥

निश्चयेनैव गच्छेत्तु दारिद्र्यं दुःखकारणम् ।
महतां च स्वभावोऽयं कल्पवृक्षसमो मतः ॥ ३०॥

तद्गुणानेव गणयन्महतो वस्तुमात्रतः ।
आश्रयस्य वशादेव पुंसो वै जायते प्रभो ॥ ३१॥

लघुत्वं च महत्त्वं च नात्र कार्या विचारणा ।
उत्तमानां स्वभावोऽयं यद्दीनप्रतिपालनम् ॥ ३२॥

रङ्कस्य लक्षणं लोके ह्यतिश्रेयस्करं मतम् ।
पुरोऽस्य परयत्नो वै सुजनानां च सेवनम् ॥ ३३॥

अतः परं च भाग्यं वै दोषश्चैव न दीयताम् ।
एतस्मात्कारणात्स्वामिंस्त्वयि दृष्टो शुभं तदा ॥ ३४॥

त्वदागमनमात्रेण सन्तुष्टानि मनांसि नः ।
दिशोपदेशं येनाशु दुःखं नष्टं भवेच्च नः ॥ ३५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येतद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवानां महामुनिः ।
प्रसन्नमानसो भूत्वा व्यासश्चैवाब्रवीदिदम् ॥ ३६॥

हे पाण्डवाश्च यूयं वै न कष्टं कर्तुमर्हथ ।
धन्याः स्थ कृतकृत्याः स्थ सत्यं नैव विलोपितम् ॥ ३७॥

सुजनानां स्वभावोऽयं प्राणान्तेऽपि सुशोभनः ।
धर्मं त्यजन्ति नैवात्र सत्यं सफलभाजनम् ॥ ३८॥

अस्माकं चैव यूयं च ते चापि समतां गताः ।
तथापि पक्षपातो वै धर्मिष्ठानां मतो बुधैः ॥ ३९॥

धृतराष्ट्रेन दुष्टेन प्रथमं च ह्यचक्षुषा ।
धर्मस्त्यक्तः स्वयं लोभाद्युष्माकं राज्यमाहृतम् ॥ ४०॥

तस्य यूयं च ते चापि पुत्रा एव न संशयः ।
पितर्यपरते बाला अनुकम्प्या महात्मनः ॥ ४१॥

पश्चात्पुत्रश्च तेनैव वारितो न कदाचन ।
अनर्थो नैव जायेत यच्चैवं च कृतं तदा ॥ ४२॥

अतः परं च यज्जातं तज्जातं नान्यथा भवेत् ।
अयं दुष्टो भवन्तश्च धर्मिष्ठाः सत्यवादिनः ॥ ४३॥

तस्मादन्ते च तस्यैवाशुभं हि भविता ध्रुवम् ।
यच्चैव वापितं बीजं तत्प्ररोहो भवेदिह ॥ ४४॥

तस्माद्दुःखं न कर्तव्यं भवद्भिः सर्वथा ध्रुवम् ।
भविष्यति शुभं वो हि नात्र कार्या विचारणा ॥ ४५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा पाण्डवाः सर्वे तेन व्यासेन प्रीणिताः ।
युधिष्ठिरमुखास्ते च पुनरेवाब्रुवन्वचः ॥ ४६॥

पाण्डवा ऊचुः ।
सत्यमुक्तं त्वया नाथ दुष्टैर्दुःखं निरन्तरम् ।
दुष्टात्मभिर्वने चापि दीयते हि मुहुर्मुहुः ॥ ४७॥

तन्नाशयाशुभं मेऽद्य किञ्चिद्देयं शुभं विभो ।
कृष्णेन कथितं पूर्वमाराध्यः शङ्करः सदा ॥ ४८॥

प्रमादश्च कृतोऽस्माभिस्तद्वचः शिथिलीकृतम् ।
स देवमार्गस्तु पुनरिदानीमुपदिश्यताम् ॥ ४९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येतद्वचनं श्रुत्वा व्यासो हर्षसमन्वितः ।
उवाच पाण्डवान्प्रीत्या स्मृत्वा शिवपदाम्बुजम् ॥ ५०॥

व्यास उवाच ।
श्रूयतां वचनं मेऽद्य पाण्डवा धर्मबुद्धयः ।
सत्यमुक्तं तु कृष्णेन मया संसेव्यते शिवः ॥ ५१॥

भवद्भिः सेव्यतां प्रीत्या सुखं स्यादतुलं सदा ।
सर्वदुःखं भवत्येव शिवासेवात एव हि ॥ ५२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
अथ पञ्चसु तेष्वेव विचार्य शिवपूजने ।
अर्जुनं योग्यमुच्चार्य व्यासो मुनिवरस्तथा ॥ ५३॥

तपःस्थानं विचार्यैवं ततः स मुनिसत्तमः ।
पाण्डवान्धर्मसन्निष्ठान्पुनरेवाब्रवीदिदम् ॥ ५४॥

व्यास उवाच ।

श्रूयतां पाण्डवाः सर्वे कथयामि हितं सदा ।
शिवं सर्वं परं दृष्ट्वा परं ब्रह्म सतां गतिम् ॥ ५५॥

ब्रह्मादित्रिपरार्द्धान्तं यत्किञ्चिद् दृश्यते जगत् ।
तत्सर्वं शिवरूपं च पूज्यं ध्येयं च तत्पुनः ॥ ५६॥

सर्वेषां चैव सेव्योऽसौ शङ्करः सर्वदुःखहा ।
शिवः स्वल्पेन कालेन सम्प्रसीदति भक्तितः ॥ ५७॥

सुप्रसन्नो महेशो हि भक्तेभ्यः सकलप्रदः ।
भुक्तिं मुक्तिमिहामुत्र यच्छतीति सुनिश्चितम् ॥ ५८॥

तस्मात्सेव्यः सदा शम्भुर्भुक्तिमुक्तिफलेप्सुभिः ।
पुरुषः शङ्करः साक्षाद् दुष्टहन्ता सतां गतिः ॥ ५९॥

परन्तु प्रथमं शक्रविद्यां दृढमना जपेत् ।
क्षत्रियस्य पराख्यस्य चेदमेव समाहितम् ॥ ६०॥

अतोऽर्जुनश्च प्रथमं शक्रविद्यां जपेद् दृढः ।
करिष्यति परीक्षां प्राक् सन्तुष्टस्तद्भविष्यति ॥ ६१॥

सुप्रसन्नश्च विघ्नानि संहरिष्यति सर्वदा ।
पुनश्चैवं शिवस्यैव वरं मन्त्रं प्रदास्यति ॥ ६२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वार्जुनमाहूयोपेन्द्रविद्यामुपादिशत् ।
स्नात्वा च प्राङ्मुखो भूत्वा जग्राहार्जुन उग्रधीः ॥ ६३॥

पार्थिवस्य विधानं च तस्मै मुनिवरो ददौ ।
प्रत्युवाच च तं व्यासो धनञ्जयमुदारधीः ॥ ६४॥

व्यास उवाच ।
इतो गच्छाधुना पार्थ इन्द्रकीले सुशोभने ।
जाह्नव्याश्च समीपे वै स्थित्वा सम्यक् तपः कुरु ॥ ६५॥

अदृश्या चैव विद्या स्यात्सदा ते हितकारिणी ।
इत्याशिषं ददौ तस्मै ततः प्रोवाच तान्मुनिः ॥ ६६॥

धर्ममास्थाय सर्वे वै तिष्ठन्तु नृपसत्तमाः ।
सिद्धिः स्यात्सर्वथा श्रेष्ठा नात्र कार्या विचारणा ॥ ६७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति दत्त्वाशिषं तेभ्यः पाण्डवेभ्यो मुनीश्वरः ।
स्मृत्वा शिवपदाम्भोजं व्यासश्चान्तर्दधे क्षणात् ॥ ६८॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां किरातावतारवर्णन प्रसङ्गेऽर्जुनाय व्यासोपदेशवर्णनं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३७॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३८. अष्टत्रिंशोऽध्यायः । किरातावतारवर्णनप्रसङ्गेऽर्जुनतपोवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अर्जुनोऽपि तदा तत्र दीप्यमानो व्यदृश्यत ।
मन्त्रेण शिवरूपेण तेजश्चातुलमावहन् ॥ १॥

ते सर्वे चार्जुनं दृष्ट्वा पाण्डवा निश्चयं गताः ।
जयोऽस्माकं ध्रुवं जातं तेजश्च विपुलं यतः ॥ २॥

इदं कार्यं त्वया साध्यं नान्येन च कदाचन ।
व्यासस्य वचनाद्भ्रातः सफलं कुरु जीवितम् ॥ ३॥

इति प्रोच्यार्जुनं ते वै विरहौत्सुक्यकातराः ।
अनिच्छन्तोऽपि तत्रैव प्रेषयामासुरादरात् ॥ ४॥

द्रौपदी दुःखसंयुक्ता नेत्राश्रूणि निरुध्य च ।
प्रेषयन्ती शुभं वाक्यं तदोवाच पतिव्रता ॥ ५॥

द्रौपद्युवाच ।
व्यासोपदिष्टं यद्राजंस्त्वया कार्यं प्रयत्नतः ।
शुभप्रदोऽस्तु ते पन्थाः शकरः शं करोतु वै ॥ ६॥

ते सर्वे चावसंस्तत्र विसृज्यार्जुनमादरात् ।
अत्यन्तदुःखमापन्ना मिलित्वा पञ्च एव च ॥ ७॥

स्थितास्तत्र वदन्ति स्म श्रूयतामृषिसत्तम ।

दुःखेऽपि प्रियसङ्गो वै न दुःखाय प्रजायते ॥ ८॥

वियोगे द्विगुणं तस्य दुःखं भवति नित्यशः ।
तत्र धैर्यधरस्यापि कथं धैर्यं भवेदिह ॥ ९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
कुर्वत्स्वेव तदा दुःखम्पाण्डवेषु मुनीश्वरः ।
कृपासिन्धुश्च स व्यास ऋषिवर्यः समागत ॥ १०॥

तं तदा पाण्डवास्ते वै नत्वा सम्पूज्य चादरात् ।
दत्त्वासनं हि दुःखाढ्याः करौ बध्वा वचोऽब्रुवन् ॥ ११॥

पाण्डवा ऊचुः ।
श्रूयतामृषभश्रेष्ठ दुःखदग्धा वयं प्रभो ।
दर्शनं तेऽद्य सम्प्राप्य ह्यानन्दं प्राप्नुमो मुने ॥ १२॥

कियत्कालं वसात्रैव दुःखनाशाय नः प्रभो ।
दर्शनात्तव विप्रर्षे सर्वं दुःखं विलीयते ॥ १३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तः स ऋषिश्रेष्ठो न्यवसत्तत्सुखाय वै ।
कथाभिर्विविधाभिश्च तद्दुःखं नोदयंस्तदा ॥ १४॥

वार्तायां क्रियमाणायां तेन व्यासेन सन्मुने ।
सुप्रणम्य विनीतात्मा धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ १५॥

धर्मराज उवाच ।
शृणु त्वं हि ऋषिश्रेष्ठ दुःखशान्तिर्मता मम ।
पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ कथनीयं त्वया प्रभो ॥ १६॥

ईदृशं चैव दुःखं च पुरा प्राप्तश्च कश्चन ।
वयमेव परं दुःखं प्राप्ता वै नैव कश्चन ॥ १७॥

व्यास उवाच ।
राज्ञस्तु नलनाम्नो वै निषधाधिपतेः पुरा ।
भवद्दुःखाधिकं दुःखं जातं तस्य महात्मनः ॥ १८॥

हरिश्चन्द्रस्य नृपतेर्जातं दुःखं महत्तरम् ।
अकथ्यं तद्विशेषेण परशोकावहं तथा ॥ १९॥

दुःखं तथैव विज्ञेयं रामस्याप्यथ पाण्डव ।
यच्छ्रुत्वा स्त्रीनराणां च भवेन्मोहो महत्तरः ॥ २०॥

तस्माद्वर्णयितुं नैव शक्यते हि मया पुनः ।
शरीरं दुःखराशिं च मत्वा त्याज्यं त्वयाधुना ॥ २१॥

येनेदं च धृतं तेन व्याप्तमेव न संशयः ।
प्रथमं मातृगर्भे वै जन्म दुःखस्य कारणम् ॥ २२॥

कौमारेऽपि महादुःखं बाललीलानुसारि यत् ।
ततोऽपि यौवने कामान्भुञ्जानो दुःखरूपिणः ॥ २३॥

गतागतैर्दिनानां हि कार्यभारैरनेकशः ।
आयुश्च क्षीयते नित्यं न जानाति ह तत्पुनः ॥ २४॥

अन्ते च मरणं चैव महादुःखमतः परम् ।
नानानरकपीडाश्च भुज्यन्तेऽज्ञैर्नरैस्तदा ॥ २५॥

तस्मादिदमसत्यं च त्वन्तु सत्यं समाचर ।
येनैव तुष्यते शम्भुस्तथा कार्यं नरेण च ॥ २६॥

नन्दीश्वर उवाच ।
एवं विविधवार्ताभिः कालनिर्यापणन्तदा ।
चक्रुस्ते भ्रातरः सर्वे मनोरथपथैः पुनः ॥ २७॥

अर्जुनोऽपि स्वयं गच्छन्दुर्गाद्रिषु दृढव्रतः ।
यक्षं लब्ध्वा च तेनैव दस्यूनिघ्नन्ननेकशः ॥ २८॥

मनसा हर्षसंयुक्तो जगामाचलमुत्तमम् ।
तत्र गत्वा च गङ्गायाः समीपं सुन्दरं स्थलम् ॥ २९॥

अशोककाननं यत्र तिष्ठति स्वर्ग उत्तमः ।
तत्र तस्थौ स्वयं स्नात्वा नत्वा च गुरुमुत्तमम् ॥ ३०॥

यथोपदिष्टं वेषादि तथा चैवाकरोत्स्वयम् ।
इन्द्रियाण्यपकृष्यादौ मनसा संस्थितोऽभवत् ॥ ३१॥

पुनश्च पार्थिवं कृत्वा सुन्दरं समसूत्रकम् ।
तदग्रे प्रणिदध्यौ स तेजोराशिमनुत्तमम् ॥ ३२॥

त्रिकालं चैव सुस्नातः पूजनं विविधं तदा ।

चकारोपासनं तत्र हरस्य च पुनः पुनः ॥ ३३॥

तस्यैव शिरसस्तेजो निस्सृतं तच्चरास्तदा ।
दृष्ट्वा भयं समापन्नाः प्रविष्टश्च कदा ह्ययम् ॥ ३४॥

पुनस्ते च विचार्यैवं कथनीयं विडौजसे ।
इत्युक्त्वा तु गतास्ते वै शक्रस्यान्तिकमञ्जसा ॥ ३५॥

चरा ऊचुः ।
देवो वाथ ऋषिश्चैव सूर्यो वाथ विभावसुः ।
तपश्चरति देवेश न जानीमो वने च तम् ॥ ३६॥

तस्यैव तेजसा दग्धा आगतास्तव सन्निधौ ।
निवेदितश्चरित्रं तत्क्रियतामुचितं तु यत् ॥ ३७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तस्तैश्चरैः सर्वं ज्ञात्वा पुत्रचिकीर्षितम् ।
स गोत्रपान्विसृज्यैव तत्र गन्तुं मनो दधे ॥ ३८॥

स वृद्धब्राह्मणो भूत्वा ब्रह्मचारी शचीपतिः ।
जगाम तत्र विप्रेन्द्र परीक्षार्थं हि तस्य वै ॥ ३९॥

तमागतं तदा दृष्ट्वाकार्षीत्पूजां च पाण्डवः ।
स्थितोऽग्रे च स्तुतिं कृत्वा क्वायातोऽसि वदाधुना ॥ ४०॥

इत्युक्तस्तेन देवेशो धैर्यार्थं तस्य प्रीतितः ।
परीक्षागर्भितं वाक्यं पाण्डवन्तं ततोऽब्रवीत् ॥ ४१॥

ब्राह्मण उवाच ।
नवे वयसि वै तात किन्तपस्यसि साम्प्रतम् ।
मुक्त्यर्थं वा जयार्थं किं सर्वथैतत्तपस्तव ॥ ४२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति पृष्टस्तदा तेन सर्वं संवेदितं पुनः ।
तच्छ्रुत्वा स पुनर्वाक्यमुवाच ब्राह्मणस्तदा ॥ ४३॥

ब्राह्मण उवाच ।
युक्तं न क्रियते वीर सुखं प्राप्तुं च यत्तपः ।
क्षात्रधर्मेण क्रियते मुक्त्यर्थं कुरुसत्तम ॥ ४४॥

इन्द्रस्तु सुखदाता वै मुक्तिदाता भवेन्न हि ।
तस्मात्त्वं सर्वथा श्रेष्ठ कर्तुमर्हसि सत्तपः ।
नन्दीश्वर उवाच ।
इदं तद्वचनं श्रुत्वा क्रोधं चक्रेऽर्जुनस्तदा ।
प्रत्युवाच विनीतात्मा तदनादृत्य सुव्रतः ॥ ४६॥

अर्जुन उवाच ।
राज्यार्थं न च मुक्त्यर्थं किमर्थं भाषसे त्विदम् ।
व्यासस्य वचनेनैव क्रियते तप ईदृशम् ॥ ४७॥

इतो गच्छ ब्रह्मचारिन्मां पातयितुमिच्छसि ।
प्रयोजनं किमत्रास्ति तव वै ब्रह्मचारिणः ॥ ४८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तः स प्रसन्नोऽभूत्सुन्दरं रूपमद्भुतम् ।
स्वोपस्करणसंयुक्तं दर्शयामास वै निजम् ॥ ४९॥

शक्ररूपं तदा दृष्ट्वा लज्जितश्चार्जुनस्तदा ।
स इन्द्रस्तं समाश्वास्य पुनरेव वचोऽब्रवीत् ॥ ५०॥

इन्द्र उवाच ।
वरं वृणीष्व हे तात धनञ्जय महामते ।
यदिच्छसि मनोऽभीष्टं नादेयं विद्यते तव ॥ ५१॥

तच्छ्रुत्वा शक्रवचनं प्रत्युवाचार्जुनस्तदा ।
विजयं देहि मे तात शत्रुक्लिष्टस्य सर्वथा ॥ ५२॥

शक्र उवाच ।
बलिष्ठाः शत्रवस्ते च दुर्योधनपुरःसराः ।
द्रोणो भीमश्च कर्णश्च सर्वे ते दुर्जया ध्रुवम् ॥ ५३॥

अश्वत्थामा द्रोणपुत्रो रौद्रोंऽशो दुर्जयोऽति सः ।
मयासाध्या भवेयुस्ते सर्वथा स्वहितं शृणु ॥ ५४॥

एतद्वीर जयं कर्तुं न शक्तः कश्चनाधुना ।
वर्तते हि शिवो वर्यस्तस्माच्छम्भोर्जपोऽधुना ॥ ५५॥

शङ्करः सर्वलोकेशश्चराचरपतिः स्वराट् ।
सर्वं कर्तुं समर्थोऽस्ति भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ ५६॥

अहम्मन्ये च ब्रह्माद्या विष्णुः सर्ववरप्रदः ।
अन्ये जिगीषवो ये च ते सर्वे शिवपूजकाः ॥ ५७॥

अद्यप्रभृति तन्मन्त्रं हित्वा भक्त्या शिवं भज ।
पार्थिवेन विधानेन ध्यानेनैव शिवस्य च ॥ ५८॥

उपचारैरनेकैश्च सर्वभावेन भारत ।
सिद्धिः स्यादचला तेऽद्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ५९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा च चरान्सर्वान्समाहूयाब्रवीदिदम् ।
सावधानेन वै स्थेयमेतत्संरक्षणे सदा ॥ ६०॥

प्रबोध्य स्वचरानिन्द्रोऽर्जुनसंरक्षणादिकम् ।
वात्सल्यपूर्णहृदयः पुनरूचे कपिध्वजम् ॥ ६१॥

इन्द्र उवाच ।
राज्यं त्वया प्रमादाद्वै न कर्तव्यं कदाचन ।
श्रेयसे भद्र विद्येयं भवेत्तव परन्तप ॥ ६२॥

धैर्यं धार्यं साधकेन सर्वथा रक्षकः शिवः ।
सम्पत्तीश्च फलं तुभ्यं दास्यते नात्र संशयः ॥ ६३॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति दत्त्वा वरं तस्य भारतस्य सुरेश्वरः ।
स्मरञ्छिवपदाम्भोजं जगाम भवनं स्वकम् ॥ ६४॥

अर्जुनोऽपि महावीरः सुप्रणम्य सुरेश्वरम् ।
तपस्तेपे संयतात्मा शिवमुद्दिश्य तद्विधम् ॥ ६५॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां किरातावतारवर्णनप्रसङ्गेऽर्जुनतपोवर्णनं नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३.३८॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.३९. एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः । किरातावतारवर्णने मूकदैत्यवधः ।

नन्दीश्वर उवाच ।
स्नानं स विधिवत्कृत्वा न्यासादि विधिवत्तथा ।
ध्यानं शिवस्य सद्भक्त्या व्यासोक्तं यत्तथाकरोत् ॥ १॥

एकपादतलेनैव तिष्ठन्मुनिवरो यथा ।
सूर्ये दृष्टिं निबध्यैकां मन्त्रमावर्तयन् स्थितः ॥ २॥

तपस्तेपेति सम्प्रीत्या संस्मरन्मनसा शिवम् ।
पञ्चाक्षरं मनुं शम्भोर्जपन्सर्वोत्तमोत्तमम् ॥ ३॥

तपसस्तेज एवासीद्यथा देवा विसिस्मियुः ।
पुनश्चैव शिवं याताः प्रत्यूचुस्ते समाहिताः ॥ ४॥

देवा ऊचुः ।
नरेणैकेन सर्वेश त्वदर्थे तप आहितम् ।
यदिच्छति नरः सोऽयं किन्न यच्छति तत्प्रभो ॥ ५॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा तु स्तुतिं चक्रुर्विविधां ते तदा सुराः ।
तत्पादयोर्दृशः कृत्वा तत्र तस्थुः स्थिराधयः ॥ ६॥

शिवस्तु तद्वचः श्रुत्वा महाप्रभुरुदारधीः ।
सुविहस्य प्रसन्नात्मा सुरान्वचनमब्रवीत् ॥ ७॥

शिव उवाच ।
स्वस्थानं गच्छत सुराः सर्वे सत्यं न संशयः ।
सर्वथाहं करिष्यामि कार्यं वो नात्र संशय ॥ ८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
तच्छ्रुत्वा शम्भुवचनं निश्चयं परमं गताः ।
परावृत्य गताः सर्वे स्वस्थानं ते हि निर्जराः ॥ ९॥

एतस्मिन्नन्तरे दैत्यो मूकनामागतस्तदा ।
सौकरं रूपमास्थाय प्रेषितश्च दुरात्मना ॥ १०॥

दुर्योधनेन विप्रेन्द्र मायिना चार्जुनं तदा ।
यत्रार्जुनः स्थितश्चासीत्तेन मार्गेण वै तदा ॥ ११॥

शृङ्गाणि पर्वतस्यैव च्छिन्दन्वृक्षाननेकशः ।
शब्दं च विविधं कुर्वन्नतिवेगेन संयुतः ॥ १२॥

अर्जुनोऽपि च तं दृष्ट्वा मूकनामासुरं तदा ।
स्मृत्वा शिवपदाम्भोजं विचारे तत्परोऽभवत् ॥ १३॥

अर्जुन उवाच ।
कोऽयं वा कुत आयाति क्रूरकर्मा च दृश्यते ।
ममानिष्टं ध्रुवं कर्तुं समागच्छत्यसंशयम् ॥ १४॥

ममैवं मन आयाति शत्रुरेव न संशयः ।
मया विनिहताः पूर्वमनेके दैत्यदानवाः ॥ १५॥

तदीयः कश्चिदायाति वैरं साधयितुं पुनः ।
अथवा च सखा कश्चिद् दुर्योधनहितावहः ॥ १६॥

यस्मिन्दृष्टे प्रसीदेत्स्वं मनः स हितकृद् ध्रुवम् ।
यस्मिन्दृष्टे तदेव स्यादाकुलं शत्रुरेव सः ॥ १७॥

आचारः कुलमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ।
वचनं श्रुतमाख्याति स्नेहमाख्याति लोचनम् ॥ १८॥

आकारेण तथा गत्या चेष्टया भाषितैरपि ।
नेत्रवक्त्रविकाराभ्यां ज्ञायतेऽन्तर्हितं मनः ॥ १९॥

उज्ज्वलं सरसं चैव वक्रमारक्तकं तथा ।
नेत्रं चतुर्विधं प्रोक्तं तस्य भावं पृथग्बुधाः ॥ २०॥

उज्ज्वलं मित्रसंयोगे सरसं पुत्रदर्शने ।
वक्रं च कामिनीयोगे आरक्तं शत्रुदर्शने ॥ २१॥

अस्मिन्मम तु सर्वाणि कलुषानीन्द्रियाणि च ।
अयं शत्रुर्भवेदेव मारणीयो न संशयः ॥ २२॥

गुरोश्च वचनं मेऽद्य वर्तते दुःखदस्त्वया ।
हन्तव्यः सर्वथा राजन्नात्र कार्या विचारणा ॥ २३॥

एतदर्थं त्वायुधानि मम चैव न संशयः ।
विचार्येति च तत्रैव बाणं संस्थाय संस्थितः ॥ २४॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र रक्षार्थं ह्यर्जुनस्य वै ।

तद्भक्तेश्च परीक्षार्थं शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ २५॥

विदग्धभिल्लरूपं हि गणैः सार्धं महाद्भुतम् ।
तस्य दैत्यस्य नाशार्थं द्रुतं कृत्वा समागतः ॥ २६॥

बद्धकच्छश्च वल्लीभिर्बद्ध्वा केशान् हरस्तदा ।
शरीरे श्वेतरेखाश्च धनुर्बाणयुतः स्वयम् ॥ २७॥

बाणानां तूणकं पृष्ठे धृत्वा वै स जगाम ह ।
गणश्चैव तथा जातो भिल्लराजोऽभवच्छिवः ॥ २८॥

शब्दांश्च विविधान्कृत्वा निर्ययौ वाहिनीपतिः ।
सूकरस्य ससाराथ शब्दश्च प्रदिशो दश ॥ २९॥

वनेचरेण शब्देन व्याकुलश्चार्जुनस्तदा ।
पर्वताद्याश्च तैः शब्दैस्ते सर्वे व्याकुलास्तदा ॥ ३०॥

अहो किन्नु भवेदेष शिवः शुभकरस्त्विह ।
मया चैव श्रुतं पूर्वं कृष्णेन कथितं पुनः ॥ ३१॥

व्यासेन कथितं चैव स्मृत्वा देवैस्तथा पुनः ।
शिवः शुभकरः प्रोक्तः शिवः सुखकरस्तथा ॥ ३२॥

मुक्तिदश्च स्वयं प्रोक्तो मुक्तिदानान्न संशयः ।
तन्नामस्मरणात्पुंसां कल्याणं जायते ध्रुवम् ॥ ३३॥

भजतां सर्वभावेन दुःखं स्वप्नेऽपि नो भवेत् ।
यदा कदाचिज्जायेत तदा कर्मसमुद्भवम् ॥ ३४॥

भावितद्बह्वपि ज्ञेयं नूनमल्पं न संशयः ।
प्रारब्धस्याथ वा दोषो नूनं ज्ञेयो विशेषतः ॥ ३५॥

अथवा बहु चाल्पं हि भोग्यं निस्तीर्य शङ्करः ।
कदाचिदिच्छया तस्य दूरीकुर्यान्न संशयः ॥ ३६॥

विषं चैवामृतं कुर्यादमृतं विषमेव वा ।
यदिच्छति करोत्येव समर्थः किन्निषिध्यते ॥ ३७॥

इत्थं विचार्यमाणेऽपि भक्तैरन्यैः पुरातनैः ।
भाविभिश्च सदा भक्तैरिहानीय मनः स्थिरम् ॥ ३८॥

लक्ष्मीर्गच्छेच्चावतिष्ठेन्मरणं निकटे पुरः ।
निन्दां वाथ प्रकुर्वन्तु स्तुतिं वा दुःखसङ्क्षयम् ॥ ३९॥

जायते पुण्यपापाभ्यां शङ्करः सुखदः सदा ।
कदाचिच्च परीक्षार्थं दुःखं यच्छति वै शिवः ॥ ४०॥

अन्ते च सुखदः प्रोक्तो दयालुत्वान्न संशयः ।
यथा चैव सुवर्णं च शोधितं शुद्धतां व्रजेत् ॥ ४१॥

एवं चैव मया पूर्वं श्रुतं मुनिमुखात्तथा ।
अतस्तद्भजनेनैव लप्स्येऽहं सुखमुत्तमम् ॥ ४२॥

इत्येवं तु विचारं स करोति यावदेव हि ।
तावच्च सूकरः प्राप्तो बाणसम्मोचनावधिः ॥ ४३॥

शिवोऽपि पृष्ठतो लग्नो ह्यायातः शूकरस्य हि ।
तयोर्मध्ये तदा सोऽयं दृश्यते शृङ्गमद्भुतम् ॥ ४४॥

तस्य प्रोक्तं च माहात्म्यं शिवः शीघ्रतरं गतः ।
अर्जुनस्य च रक्षार्थं शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ ४५॥

एतस्मिन्समये ताभ्यां कृतं बाणविमोचनम् ।
शिवबाणस्तु पुच्छे वै ह्यर्जुनस्य मुखे तथा ॥ ४६॥

शिवस्य पुच्छतो गत्वा मुखान्निस्सृत्य शीघ्रतः ।
भूमौ विलीनः संयातस्तस्य वै पुच्छतो गतः ॥ ४७॥

पपात पार्श्वतश्चैव बाणश्चैवार्जुनस्य च ।
सूकरस्तत्क्षणं दैत्यो मृतो भूमौ पपात ह ॥ ४८॥

देवा हर्षं परं प्रापुः पुष्पवृष्टिं च चक्रिरे ।
जयपूर्वं स्तुतिकराः प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ ४९॥

शिवस्तुष्टमना आसीदर्जुनः सुखमागतः ।
दैत्यस्य च तदा दृष्ट्वा क्रूरं रूपं च तौ तदा ॥ ५०॥

अर्जुनस्तु विशेषेण सुखिना प्राह चेतसा ।
अहो दैत्यवरश्चायं रूपं तु परमाद्भुतम् ॥ ५१॥

कृत्वागतो मद्वधार्थं शिवेनाहं सुरक्षितः ।
ईश्वरेण ममाद्यैव बुद्धिर्दत्ता न संशयः ॥ ५२॥

विचार्येत्यर्जुनस्तत्र जगौ शिव शिवेति च ।
प्रणनाम शिवं भूयस्तुष्टाव च पुनः पुनः ॥ ५३॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां किरातावतारवर्णने मूकदैत्यवधो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३.३९॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.४०. चत्वारिंशोऽध्यायः । किरातावतारवर्णने भिल्लार्जुनसंवादः ।

नन्दीश्वर उवाच ।
सनत्कुमार सर्वज्ञ शृणु लीलां परात्मनः ।
भक्तवात्सल्यसंयुक्तां तद् दृढत्वविदर्भिताम् ॥ १॥

शिवोऽप्यथ स्वभृत्यं वै प्रेषयामास स द्रुतम् ।
बाणार्थं च तदा तत्रार्जुनोऽपि समगात्ततः ॥ २॥

एकस्मिन् समये प्राप्तौ बाणार्थं तद्गणार्जुनौ ।
अर्जुनस्तं पराभर्त्स्य स्वबाणं चाग्रहीत्तदा ॥ ३॥

गणः प्रोवाच तं तत्र किमर्थं गृह्यते शरः ।
बाणश्चैवास्मदीयो वै मुच्यतां ऋषिसत्तम ॥ ४॥

इत्युक्तस्तेन भिल्लस्य गणेन मुनिसत्तम ।
सोऽर्जुनः शङ्करं स्मृत्वा वचनं च तमब्रवीत् ॥ ५॥

अर्जुन उवाच ।
अज्ञात्वा किं च वदसि मूर्खोऽसि त्वं वनेचर ।
बाणश्च मोचितो मेऽद्य त्वदीयश्च कथं पुनः ॥ ६॥

रेखारूपं च पिच्छानि मन्नामाङ्कित एव च ।
त्वदीयश्च कथं जातः स्वभावो दुस्त्यजस्तव ॥ ७॥

नन्दीश्वर उवाच ।

इत्येवं तद्वचः श्रुत्वा विहस्य स गणेश्वरः ।
अर्जुनं ऋषिरूपं तं भिल्लो वाक्यमुपाददे ॥ ८॥

तापस श्रूयतां रे त्वं न तपः क्रियते त्वया ।
वेषतश्च तपस्वी त्वं न यथार्थं छलायते ॥ ९॥

तपस्वी च कथं मिथ्या भाषणं कुरुते नरः ।
नैकाकिनं च मां त्वं च जानीहि वाहिनीपतिम् ॥ १०॥

बहुभिर्वनभिल्लैश्च युक्तः स्वामी स आसते ।
समर्थः सर्वथा कर्तुं विग्रहानुग्रहौ पुनः ॥ ११॥

वर्तते तस्य बाणोऽयं यो नीतश्च त्वयाधुना ।
अयं बाणश्च ते पार्श्वे न स्थास्यति कदाचन ॥ १२॥

तपःफलं कथं त्वं च हातुमिच्छसि तापस ।
चौर्याच्छलादर्थमानाद् विस्मयात्सत्यभञ्जनात् ॥ १३॥

तपसा क्षीयते सत्यमेतदेव मया श्रुतम् ।
तस्माच्च तपसस्तेऽद्य भविष्यति फलं कुतः ॥ १४॥

तस्मादमुक्तबाणो हि कृतघ्नस्त्वं भविष्यसि ।
ममैव स्वामिना बाणस्तवार्थे मोचितो ध्रुवम् ॥ १५॥

शत्रुश्च मारितस्तेन पुनर्बाणश्च रक्षितः ।
अत्यन्तं च कृतघ्नोऽसि तपोऽशुभकरस्तथा ॥ १६॥

सत्यं न भाषसे त्वं च किमतः सिद्धिमिच्छसि ।
प्रयोजनं चेद् बाणेन स्वामी च याच्यतां मम ॥ १७॥

ईदृशांश्च बहून्बाणांस्तदा दातुं क्षमः स्वयम् ।
राजा च वर्तते मेऽद्य किं त्वेवं याच्यते त्वया ॥ १८॥

उपकारं परित्यज्य ह्यपकारं समीहसे ।
नैतद्युक्तं त्वयाद्यैव क्रियते त्यज चापलम् ॥ १९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येवं वचनं तस्य श्रुत्वा पार्थोऽर्जुनस्तदा ।
क्रोधं कृत्वा शिवं स्मृत्वा मितं वाक्यमथाब्रवीत् ॥ २०॥

अर्जुन उवाच ।

शृणु भिल्ल प्रवक्ष्यामि न सत्यं तव भाषणम् ।
यथा जातिस्तथा त्वां च जानामि हि वनेचर ॥ २१॥

अहं राजा भवान् चौरः कथं युद्धप्रयुक्तता ।
युद्धं मे सबलैः कार्यं नाधमैर्हि कदाचन ॥ २२॥

तस्मात्ते च तथा स्वामी भविष्यति भवादृशः ।
दातारश्च वयं प्रोक्ताश्चौरा यूयं वनेचराः ॥ २३॥

कथं याच्यो मया भिल्लराज एवं च साम्प्रतम् ।
त्वमेव याचसे नैव बाणं मां किं वनेचर ॥ २४॥

ददामि ते तथा बाणान् सन्ति मे बहवो ध्रुवम् ।
राजा च ग्रहणं चैव न दास्यति तथा भवेत् ॥ २५॥

किं पुनश्च तथा बाणान्प्रयच्छामि वनेचर ।
यदि मे या चिकीर्षा स्यात्कथं नागम्यतेऽधुना ॥ २६॥

यथागच्छत्तु ते भर्ता किमर्थं भाषतेऽधुना ।
आगत्य च मया सार्धं जित्वा युद्धे च मां पुनः ॥ २७॥

नीत्वा बाणमिमं भिल्लस्वामी ते वाहिनीपतिः ।
निजालयं सुखं यातु विलम्बः क्रियते कथम् ॥ २८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
महेश्वरकृपाप्राप्तसद्बलस्यार्जुनस्य हि ।
इत्येतद्वचनं श्रुत्वा भिल्लो वाक्यमथाब्रवीत् ॥ २९॥

भिल्ल उवाच ।
अज्ञोऽसि त्वं ऋषिर्नासि मरणं त्वीहसे कथम् ।
देहि बाणं सुखं तिष्ठ त्वन्यथा क्लेशभाग्भवेः ॥ ३०॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तस्तेन भिल्लेन शिवसच्छक्तिशोभिना ।
गणेन पाण्डवस्तं च प्राह स्मृत्वा च शङ्करम् ॥ ३१॥

अर्जुन उवाच ।
मद्वाक्यं तत्त्वतो भिल्ल शृणु त्वं च वनेचर ।
आगमिष्यति ते स्वामी दर्शयिष्ये फलं तदा ॥ ३२॥

न शोभते त्वया युद्धं करिष्ये स्वामिना तव ।
उपहासकरं ज्ञेयं युद्धं सिंहशृगालयोः ॥ ३३॥

श्रुतं च मद्वचस्तेऽद्य द्रक्ष्यसि त्वं महाबलम् ।
गच्छस्व स्वामिनं भिल्ल यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ३४॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तस्तु गतस्तत्र भिल्लः पार्थेन वै मुने ।
शिवावतारो यत्रास्ते किरातो वाहिनीपतिः ॥ ३५॥

अथार्जुनस्य वचनं भिल्लनाथाय विस्तरात् ।
सर्वं निवेदयामास तस्यै भिल्लपरात्मने ॥ ३६॥

स किरातेश्वरः श्रुत्वा तद्वचो हर्षमागतः ।
आजगाम स्वसैन्येन शङ्करो भिल्लरूपधृक् ॥ ३७॥

अर्जुनश्च तदा सेनां किरातस्य च पाण्डवः ।
दृष्ट्वा गृहीत्वा सशरं धनुः सम्मुख आययौ ॥ ३८॥

अथो किरातश्च पुनः प्रेषयामास तं चरम् ।
तन्मुखेन जगौ वाक्यं भारताय महात्मने ॥ ३९॥

किरात उवाच ।
पश्य सैन्यं तपस्विस्त्वं मुञ्च बाणं व्रजाधुना ।
मरणं स्वल्पकार्यार्थं कथमिच्छसि साम्प्रतम् ॥ ४०॥

भ्रातरस्तव दुःखार्ताः कलत्रं च ततः परम् ।
पृथिवी हस्ततस्तेऽद्य यास्यतीति मतिर्मम ॥ ४१॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तं परमेशेन पार्थदार्ढ्यपरीक्षया ।
सर्वथार्जुनरक्षार्थं धृतरूपेण शम्भुना ॥ ४२॥

इत्युक्तस्तु तदागत्य स गणः शाङ्करश्च तत् ।
विस्तराद् वृत्तमखिलमर्जुनाय न्यवेदयत् ॥ ४३॥

तच्छ्रुत्वा तु पुनः प्राह प्रार्थस्तं दूतमागतम् ।
वाहिनीपतये वाच्यं विपरीतं भविष्यति ॥ ४४॥

यद्यहं चैव ते बाणं यच्छामि च मदीयकम् ।

कुलस्य दूषणं चाहं भविष्यामि न संशयः ॥ ४५॥

भ्रातरश्चैव दुःखार्ताः भवन्तु च तथा ध्रुवम् ।
विद्याश्च निष्फला मे स्युस्तस्मादागच्छ वै ध्रुवम् ॥ ४६॥

सिंहश्चैव शृगालाद्वा भीतो नैव मया श्रुतः ।
तथा वनेचराद्राजा न बिभेति कदाचन ॥ ४७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तस्तं पुनर्गत्वा स्वामिनं पाण्डवेन सः ।
सर्वं निवेदयामास तदुक्तं हि विशेषतः ॥ ४८॥

अथ सोऽपि किराताह्वो महादेवः ससैन्यकः ।
तच्छ्रुत्वा सैन्यसंयुक्तो ह्यर्जुनं चागमत्तदा ॥ ४९॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां किरातावतारवर्णने भिल्लार्जुनसंवादो नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३.४०॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.४१. एकचत्वारिंशोऽध्यायः । किरातेश्वरावतारवर्णनम् ।

तमागतं ततो दृष्ट्वा ध्यानं कृत्वा शिवस्य सः ।
गत्वा तत्रार्जुनस्तेन युद्धं चक्रे सुदारुणम् ॥ १॥

गणैश्च विविधैस्तीक्ष्णैरायुधैस्तं न्यपीडयत् ।
तैस्तदा पीडितः पार्थः सस्मार स्वामिनं शिवम् ॥ २॥

अर्जुनश्च तदा तेषां बाणावलिमथाच्छिनत् ।
यदायुद्धं च तैः क्षिप्तं ततः शर्वं परामृशत् ॥ ३॥

पीडितास्ते गणास्तेन ययुश्चैव दिशो दश ।
गणेशा वारितास्ते च नाजग्मुः स्वामिनं प्रति ॥ ४॥

शिवश्चैवार्जुनश्चैव युयुधाते परस्परम् ।
नानाविधैश्चायुधैर्हि महाबलपराक्रमौ ॥ ५॥

शिवोऽपि मनसा नूनं दयां कृत्वार्जुनं ह्यगात् ।
अर्जुनश्च दृढं तत्र प्रहारं कृतवांस्तदा ॥ ६॥

आयुधानि शिवः सो वै ह्यर्जुनस्याच्छिनत्तदा ।
कवचानि च सर्वाणि शरीरं केवलं स्थितम् ॥ ७॥

तदार्जुनः शिवं स्मृत्वा मल्लयुद्धं चकार सः ।
वाहिनीपतिना तेन भयात्क्लिष्टोऽपि धैर्यवान् ॥ ८॥

तद्युद्धेन मही सर्वा चकम्पे ससमुद्रका ।
देवा दुःखं समापन्नाः किं भविष्यति वा पुनः ॥ ९॥

एतस्मिन्नन्तरे देवः शिवो गगनमास्थितः ।
युद्धं चकार तत्रस्थः सोऽर्जुनश्च तथाकरोत् ॥ १०॥

उड्डीयोड्डीय तौ युद्धं चक्रतुर्देवपार्थिवौ ।
देवाश्च विस्मयं प्रापू रणं दृष्ट्वा तदाद्भुतम् ॥ ११॥

अथार्जुनोत्तरं ज्ञात्वा स्मृत्वा शिवपदाम्बुजम् ।
दधार पादयोस्तं वै तद्ध्यानादाप्तसद्बलः ॥ १२॥

धृत्वा पादौ तदा तस्य भ्रामयामास सोऽर्जुनः ।
विजहास महादेवो भक्तवत्सल ऊतिकृत् ॥ १३॥

दातुं स्वदासतां तस्मै भक्तवश्यतया मुने ।
शिवेनैव कृतं ह्येतच्चरितं नान्यथा भवेत् ॥ १४॥

पश्चाद्विहस्य तत्रैव शङ्करो रूपमद्भुतम् ।
दर्शयामास सहसा भक्तवश्यतया शुभम् ॥ १५॥

यथोक्तं वेदशास्त्रेषु पुराणे पुरुषोत्तम ।
व्यासोपदिष्टं ध्यानाय तस्य यत्सर्वसिद्धिदम् ॥ १६॥

तद्दृष्ट्वा सुन्दरं रूपं ध्यानप्राप्तं शिवस्य तु ।
बभूव विस्मितोऽतीव ह्यर्जुनो लज्जितः स्वयम् ॥ १७॥

अहो शिवश्शिवः सोऽयं यो मे प्रभुतया वृतः ।
त्रिलोकेशः स्वयं साक्षाद् हा कृतं किं मयाधुना ॥ १८॥

प्रभोर्बलवती माया मायिनामपि मोहिनी ।
किं कृतं रूपमाच्छाद्य प्रभुणा छलितो ह्यहम् ॥ १९॥

धियेति संविचार्यैवं साञ्जलिर्नतमस्तकः ।
प्रणनाम प्रभुं प्रीत्या तदोवाच स खिन्नधीः ॥ २० ॥

अर्जुन उवाच ।
देवदेव महादेव करुणाकर शङ्कर ।
ममापराधः सर्वेश क्षन्तव्यश्च त्वया पुनः ॥ २१ ॥

किं कृतं रूपमाच्छाद्य च्छलितोऽस्मि त्वयाधुना ।
धिङ् मां समरकर्तारं स्वामिना भवता प्रभो ॥ २२ ॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्येवं पाण्डवः सोऽथ पश्चात्तापमवाप सः ।
पादयोर्निपपाताशु शङ्करस्य महाप्रभोः ॥ २३ ॥

अथेश्वरः प्रसन्नात्मा प्रत्युवाचार्जुनं च तम् ।
समाश्वास्येति बहुशो महेशो भक्तवत्सलः ॥ २४ ॥

शङ्कर उवाच ।
न खिद्य पार्थ भक्तोऽसि मम त्वं हि विशेषतः ।
परीक्षार्थं मया तेऽद्य कृतमेवं शुचं जहि ॥ २५ ॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा तं स्वहस्ताभ्यामुत्थाप्य प्रभुरर्जुनम् ।
विलज्जं कारयामास गणैश्च स्वामिनो गुणैः ॥ २६ ॥

पुनः शिवोऽर्जुनं प्राह पाण्डवं वीरसम्मतम् ।
हर्षयन् सर्वथा प्रीत्या शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ २७ ॥

शिव उवाच ।
हे पार्थ पाण्डवश्रेष्ठ प्रसन्नोऽस्मि वरं वृणु ।
प्रहारैस्ताडनैस्तेऽद्य पूजनम्मानितम्मया ॥ २८ ॥

इच्छया च कृतं मेऽद्य नापराधस्तवाधुना ।
नादेयं विद्यते तुभ्यं यदिच्छसि वृणीष्व तत् ॥ २९ ॥

ते शत्रुषु यशोराज्यस्थापनाय शुभं कृतम् ।
एतद्दुःखं न कर्तव्यं वैक्लव्यं च त्यजाखिलम् ॥ ३० ॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तस्त्वर्जुनस्तेन प्रभुणा शङ्करेण सः ।
उवाच शङ्करं भक्त्या सावधानतया स्थितः ॥ ३१॥

अर्जुन उवाच ।
भक्तप्रियस्य शम्भोस्ते सुप्रभो किं समीहितम् ।
वर्णनीयं मया देव कृपालुस्त्वं सदाशिव ॥ ३२॥

इत्युक्त्वा संस्तुतिं तस्य शङ्करस्य महाप्रभोः ।
चकार पाण्डवः सोऽथ सद्भक्तिं वेदसम्मताम् ॥ ३३॥

अर्जुन उवाच ।
नमस्ते देवदेवाय नमः कैलासवासिने ।
सदाशिव नमस्तुभ्यं पञ्चवक्राय ते नमः ॥ ३४॥

कपर्दिने नमस्तुभ्यन्त्रिनेत्राय नमोऽस्तु ते ।
मनः प्रसन्नरूपाय सहस्रवदनाय च ॥ ३५॥

नीलकण्ठ नमस्तेऽस्तु सद्योजाताय वै नमः ।
वृषध्वज नमस्तेऽस्तु वामाङ्गगिरिजाय च ॥ ३६॥

दशदोष नमस्तुभ्यं नमस्ते परमात्मने ।
डमरूकपालहस्ताय नमस्ते मुण्डमालिने ॥ ३७॥

शुद्धस्फटिकसङ्काशशुद्धकर्पूरवर्ष्मणे ।
पिनाकपाणये तुभ्यं त्रिशूलवरधारिणे ॥ ३८॥

व्याघ्रचर्मोत्तरीयाय गजाम्बरविधारिणे ।
नागाङ्गाय नमस्तुभ्यं गङ्गाधर नमोऽस्तु ते ॥ ३९॥

सुपादाय नमस्तेऽस्तु आरक्तचरणाय च ।
नन्द्यादिगणसेव्याय गणेशाय च ते नमः ॥ ४०॥

नमो गणेशरूपाय कार्तिकेयानुगाय च ।
भक्तिदाय च भक्तानां मुक्तिदाय नमो नमः ॥ ४१॥

अगुणाय नमस्तेऽस्तु सगुणाय नमो नमः ।
अरूपाय सरूपाय सकलायाकलाय च ॥ ४२॥

नमः किरातरूपाय मदनुग्रहकारिणे ।

युद्धप्रियाय वीराणां नानालीलानुकारिणे ॥ ४३॥

यत्किञ्चित् दृश्यते रूपं तत्तेजस्तावकं स्मृतम् ।
चिद्रूपस्त्वं त्रिलोकेषु रमसेऽन्वयभेदतः ॥ ४४॥

गुणानां ते न सङ्ख्यास्ति यथा भूरजसामिह ।
आकाशे तारकाणां हि कणानां वृष्ट्यपामपि ॥ ४५॥

न ते गुणांस्तु सङ्ख्यातुं वेदा वै सम्भवन्ति हि ।
मन्दबुद्धिरहं नाथ वर्णयामि कथम्पुनः ॥ ४६॥

सोऽसि योऽसि नमस्तेऽस्तु कृपां कर्तुमिहार्हसि ।
दासोऽहं ते महेशान स्वामी त्वं मे महेश्वर ॥ ४७॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य पुनः प्रोवाच शङ्करः ।
सुप्रसन्नतरो भूत्वा विहसन्प्रभुरर्जुनम् ॥ ४८॥

शङ्कर उवाच ।
वचसा किम्बहूक्तेन शृणुष्व वचनं मम ।
शीघ्रं वृणु वरं पुत्र सर्वं तच्च ददामि ते ॥ ४९॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्तश्चार्जुनस्तेन प्रणिपत्य सदाशिवम् ।
साञ्जलिर्नतकः प्रेम्णा प्रोवाच गद्गदाक्षरम् ॥ ५०॥

अर्जुन उवाच ।
किं ब्रूयां त्वं च सर्वेषामन्तर्यामितया स्थितः ।
तथापि वर्णितं मेऽद्य श्रूयतां च त्वया विभो ॥ ५१॥

शत्रूणां सङ्कटं यच्च तद्गतन्दर्शनात्तव ।
ऐहिकीं च परां सिद्धिं प्राप्नुयां वै तथा कुरु ॥ ५२॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा तं नमस्कृत्य शङ्करं भक्तवत्सलम् ।
नतस्कन्धोऽर्जुनस्तत्र बद्धाञ्जलिरुपस्थितः ॥ ५३॥

शिवोऽपि च तथाभूतं ज्ञात्वा पाण्डवमर्जुनम् ।
निजभक्तवरं स्वामी महातुष्टो बभूव ह ॥ ५४॥

अस्त्रं पाशुपतं स्वीयन्दुर्जयं सर्वदाखिलैः ।
ददौ तस्मै महेशानो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ५५॥

शिव उवाच ।
स्वं महास्त्रं मया दत्त दुर्जयस्त्वं भविष्यति ।
अनेन सर्वशत्रूणां जयकृत्यमवाप्नुहि ॥ ५६॥

कृष्णं च कथयिष्यामि साहाय्यन्ते करिष्यति ।
स वै ममात्मभूतश्च मद्भक्तः कार्यकारकः ॥ ५७॥

मत्प्रभावान्भारत त्वं राज्यन्निकण्टकं कुरु ।
धीर्म्मान्नानाविधान्भ्रात्रा कारय त्वं च सर्वदा ॥ ५८॥

नन्दीश्वर उवाच ।
इत्युक्त्वा निजहस्तं च धृत्वा शिरसि तस्य सः ।
पूजितो ह्यर्जुनेनाशु शङ्करोऽन्तरधीयत ॥ ५९॥

अथार्जुनः प्रसन्नात्मा प्राप्यास्त्रं च वरं प्रभोः ।
जगाम स्वाश्रमं मुख्यं स्मरन्भक्त्या गुरुं शिवम् ॥ ६०॥

सर्वे ते भ्रातरः प्रीतास्तन्वः प्राणमिवागतम् ।
मिलित्वा तं सुखं प्रापुर्द्रौपदी चातिसुव्रता ॥ ६१॥

शिवं परं च सन्तुष्टं पाण्डवाः सर्व एव हि ।
नातृप्यन्सर्ववृत्तान्तं श्रुत्वा हर्षमुपागताः ॥ ६२॥

आश्रमे पुष्पवृष्टिश्च चन्दनेन समन्विता ।
पपात सुकरार्थं च तेषां चैव महात्मनाम् ॥ ६३॥

धन्यं च शङ्करं चैव नमस्कृत्य शिवम्मुदा ।
अवधिं चागतं ज्ञात्वा जयश्चैव भविष्यति ॥ ६४॥

एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः श्रुत्वार्जुनमथागतम् ।
मेलनाय समायातः श्रुत्वा सुखमुपागतः ॥ ६५॥

अतश्चैव मयाख्यातः शङ्करः सर्वदुःखहा ।
स सेव्यते मया नित्यं भवद्भिरपि सेव्यताम् ॥ ६६॥

इत्युक्तस्ते किराताह्वोऽवतारः शङ्करस्य वै ।
तं श्रुत्वा श्रावयन्वापि सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ ६७॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां किरातेश्वरावतारवर्णनं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३.४१॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
॥ श्रीगौरीशङ्कराभ्यां नमः ॥
॥ श्रीशिवमहापुराणम् ॥
तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां

३.४२. द्विचत्वारिंशोऽध्यायः । द्वादशज्योतिर्लिङ्गावतारवर्णनम् ।

नन्दीश्वर उवाच ।
अवतारान् शृणु विभोर्द्वादशप्रमितान्परान् ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपान्वै नानोतिकारकान्मुने ॥ १॥

सौराष्ट्रे सोमनाथश्च श्रीशैले मल्लिकार्जुनः ।
उज्जयिन्यां महाकाल ओङ्कारे चामरेश्वरः ॥ २॥

केदारो हिमवत्पृष्ठे डाकिन्याम्भीमशङ्करः ।
वाराणस्यां च विश्वेशस्त्र्यम्बको गौतमीतटे ॥ ३॥

वैद्यनाथश्चिताभूमौ नागेशो दारुकावने ।
सेतुबन्धे च रामेशो घुश्मेशश्च शिवालये ॥ ४॥

अवतारद्वादशकमेतच्छम्भोः परात्मनः ।
सर्वानन्दकरं पुंसां दर्शनात्स्पर्शनान्मुने ॥ ५॥

तत्राद्यः सोमनाथो हि चन्द्रदुःखक्षयङ्करः ।
क्षयकुष्ठादिरोगाणां नाशकः पूजनान्मुने ॥ ६॥

शिवावतारः सोमेशो लिङ्गरूपेण संस्थितः ।
सौराष्ट्रे शुभदेशे च शशिना पूजितः पुरा ॥ ७॥

चन्द्रकुण्डं च तत्रैव सर्वपापविनाशकम् ।
तत्र स्नात्वा नरो धीमान्सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥ ८॥

सोमेश्वरं महालिङ्गं शिवस्य परमात्मकम् ।
दृष्ट्वा प्रमुच्यते पापाद्भुक्तिं मुक्तिं च विन्दति ॥ ९॥

मल्लिकार्जुनसंज्ञश्चावतारः शकरस्य वै ।

द्वितीयः श्रीगिरौ तात भक्ताभीष्टफलप्रदः ॥ १० ॥

संस्तुतो लिङ्गरूपेण सुतदर्शनहेतुतः ।
गतस्तत्र महाप्रीत्या स शिवः स्वगिरेर्मुने ॥ ११ ॥

ज्योतिर्लिङ्गं द्वितीयं तद्दर्शनात्पूजनान्मुने ।
महासुखकरं चान्ते मुक्तिदं नात्र संशयः ॥ १२ ॥

महाकालाभिधस्तातावतारः शङ्करस्य वै ।
उज्जयिन्यां नगर्यां च बभूव स्वजनावनः ॥ १३ ॥

दूषणाख्यासुरं यस्तु वेदधर्मप्रमर्दकम् ।
उज्जयिन्यां गतं विप्रद्वेषिणं सर्वनाशनम् ॥ १४ ॥

वेदविप्रसुतध्यातो हुङ्कारेणैव स द्रुतम् ।
भस्मसात्कृतवांस्तं च रत्नमाल निवासिनम् ॥ १५ ॥

तं हत्वा स महाकालो ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपतः ।
देवैः स प्रार्थितोऽतिष्ठत्स्वभक्तपरिपालकः ॥ १६ ॥

महाकालाह्वयं लिङ्गं दृष्ट्वाभ्यर्च्य प्रयत्नतः ।
सर्वान्कामानवाप्नोति लभते परतो गतिम् ॥ १७ ॥

ओङ्कारः परमेशानो धृतः शम्भोः परात्मनः ।
अवतारश्चतुर्थो हि भक्ताभीष्टफलप्रदः ॥ १८ ॥

विधिना स्थापितो भक्त्या स्वलिङ्गात्पार्थिवान्मुने ।
प्रादुर्भूतो महादेवो विन्ध्यकामप्रपूरकः ॥ १९ ॥

देवैः सम्प्रार्थितस्तत्र द्विधारूपेण संस्थितः ।
भुक्तिमुक्तिप्रदो लिङ्गरूपो वै भक्तवत्सलः ॥ २० ॥

प्रणवे चैव चोङ्कारनामासील्लिङ्गमुत्तमम् ।
परमेश्वरनामासीत्पार्थिवश्च मुनीश्वर ॥ २१ ॥

भक्ताभीष्टप्रदो ज्ञेयो योऽपि दृष्टोऽर्चितो मुने ।
ज्योतिर्लिङ्गे महादिव्ये वर्णिते ते महामुने ॥ २२ ॥

केदारेशोऽवतारस्तु पञ्चमः परमश्शिवः ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण केदारे संस्थितः स च ॥ २३ ॥

नरनारायणाख्यौ याववतारौ हरेर्मुने ।
तत्प्रार्थितः शिवस्तत्स्थैः केदारे हिमभूधरे ॥ २४॥

ताभ्यां च पूजितो नित्यं केदारेश्वरसंज्ञकः ।
भक्ताभीष्टप्रदः शम्भुर्दर्शनादर्चनादपि ॥ २५॥

अस्य खण्डस्य स स्वामी सर्वेशोऽपि विशेषतः ।
सर्वकामप्रदस्तात सोऽवतारः शिवस्य वै ॥ २६॥

भीमशङ्करसंज्ञस्तु षष्ठः शम्भोर्महाप्रभोः ।
अवतारो महालीलो भीमासुरविनाशनः ॥ २७॥

सुदक्षिणाभिधं भक्तं कामरूपेश्वरं नृपम् ।
यो ररक्षाद्भुतं हत्वासुरं तं भक्तदुःखदम् ॥ २८॥

भीमशङ्करनामा स डाकिन्यां संस्थितः स्वयम् ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण प्रार्थितस्तेन शङ्करः ॥ २९॥

विश्वेश्वरावतारस्तु काश्यां जातो हि सप्तमः ।
सर्वब्रह्माण्डरूपश्च भुक्तिमुक्तिप्रदो मुने ॥ ३०॥

पूजितः सर्वदेवैश्च भक्त्या विष्ण्वादिभिः सदा ।
कैलासपतिना चापि भैरवेणापि नित्यशः ॥ ३१॥

ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण संस्थितस्तत्र मुक्तिदः ।
स्वयं सिद्धस्वरूपो हि तथा स्वपुरि स प्रभुः ॥ ३२॥

काशीविश्वेशयोर्भक्त्या तन्नामजपकारकाः ।
निर्लिप्ताः कर्मभिर्नित्यं कैवल्यपदभागिनः ॥ ३३॥

त्र्यम्बकाख्योऽवतारो यः सोऽष्टमो गौतमीतटे ।
प्रार्थितो गौतमेनाविर्बभूव शशिमौलिनः ॥ ३४॥

गौतमस्य प्रार्थनया ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपतः ।
स्थितस्तत्राचलः प्रीत्या तन्मुनेः प्रीतिकाम्यया ॥ ३५॥

तस्य सन्दर्शनात्स्पर्शादर्चनाच्च महेशितुः ।
सर्वे कामाः प्रसिध्यन्ति ततो मुक्तिर्भवेदहो ॥ ३६॥

शिवानुग्रहतस्तत्र गङ्गा नाम्ना तु गौतमी ।
संस्थिता गौतमप्रीत्या पावनी शङ्करप्रिया ॥ ३७॥

वैद्यनाथावतारो हि नवमस्तत्र कीर्तितः ।
आविर्भूतो रावणार्थं बहुलीलाकरः प्रभुः ॥ ३८॥

तदानयनरूपं हि व्याजं कृत्वा महेश्वरः ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण चिताभूमौ प्रतिष्ठितः ॥ ३९॥

वैद्यनाथेश्वरो नाम्ना प्रसिद्धोऽभूज्जगत्त्रये ।
दर्शनात्पूजनाद्भक्त्या भुक्तिमुक्तिप्रदः स हि ॥ ४०॥

वैद्यनाथेश्वरशिवमाहात्म्यमनुशासनम् ।
पठतां शृण्वतां चापि भुक्तिमुक्तिप्रदं मुने ॥ ४१॥

नागेश्वरावतारस्तु दशमः परिकीर्तितः ।
आविर्भूतः स्वभक्तार्थं दुष्टानां दण्डदः सदा ॥ ४२॥

हत्वा दारुकनामानं राक्षसं धर्मघातकम् ।
स्वभक्तं वैश्यनाथं च प्रारक्षत्सुप्रियाभिधम् ॥ ४३॥

लोकानामुपकारार्थं ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपधृक् ।
सन्तस्थौ साम्बिकः शम्भुर्बहुलीलाकरः परः ॥ ४४॥

तद् दृष्ट्वा शिवलिङ्गं तु मुने नागेश्वराभिधम् ।
विनश्यन्ति द्रुतं चार्च्य महापातकराशयः ॥ ४५॥

रामेश्वरावतारस्तु शिवस्यैकादशः स्मृतः ।
रामचन्द्रप्रियकरो रामसंस्थापितो मुने ॥ ४६॥

ददौ जयवरं प्रीत्या यो रामाय सुतोषितः ।
आविर्भूतः य लिङ्गस्तु शङ्करो भक्तवत्सलः ॥ ४७॥

रामेण प्रार्थितोऽत्यर्थं ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपतः ।
सन्तस्थौ सेतुबन्धे च रामसंसेवितो मुने ॥ ४८॥

रामेश्वरस्य महिमाद्भुतोऽभूद्भुवि चातुलः ।
भुक्तिमुक्तिप्रदश्चैव सर्वदा भक्तकामदः ॥ ४९॥

तं च गङ्गाजलेनैव स्नापयिष्यति यो नरः ।
रामेश्वरं च सद्भक्त्या स जीवन्मुक्त एव हि ॥ ५०॥

इह भुक्त्वाखिलान्भोगान्देवतादुर्ल्लभानपि ।

अतः प्राप्य परं ज्ञानं कैवल्यं मोक्षमाप्नुयात् ॥ ५१॥

घुश्मेश्वरावतारस्तु द्वादशः शङ्करस्य हि ।
नानालीलाकरो घुश्मानन्ददो भक्तवत्सलः ॥ ५२॥

दक्षिणस्यां दिशि मुने देवशैलसमीपतः ।
आविर्बभूव सरसि घुश्माप्रियकरः प्रभुः ॥ ५३॥

सुदेहामारितं घुश्मापुत्रं साकल्यतो मुने ।
तुष्टस्तद्भक्तितः शम्भुर्योऽरक्षद्भक्तवत्सलः ॥ ५४॥

तत्प्रार्थितः स वै शम्भुस्तडागे तत्र कामदाः ।
ज्योतिर्लिङ्गस्वरूपेण तस्थौ घुश्मेश्वराभिधः ॥ ५५॥

तं दृष्ट्वा शिवलिङ्गं तु समभ्यर्च्य च भक्तितः ।
इह सर्वसुखं भुक्त्वा ततो मुक्तिं च विन्दति ॥ ५६॥

इति ते हि समाख्याता ज्योतिर्लिङ्गावली मया ।
द्वादशप्रमिता दिव्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ५७॥

एतां ज्योतिर्लिङ्गकथां यः पठेच्छृणुयादपि ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो भुक्तिं मुक्तिं च विन्दति ॥ ५८॥

शतरुद्राभिधा चेयं वर्णिता संहिता मया ।
शतावतारसत्कीर्तिः सर्वकामफलप्रदा ॥ ५९॥

इमां यः पठते नित्यं शृणुयाद्वा समाहितः ।
सर्वान्कामानवाप्नोति ततो मुक्तिं लभेद् ध्रुवम् ॥ ६०॥

इति श्रीशिवमहापुराणे तृतीयायां शतरुद्रसंहितायां सनत्कुमारनन्दीश्वरसंवादे द्वादशज्योतिर्लिङ्गावतारवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३.४२॥

॥ समाप्तेयं तृतीया शतरुद्रसंहिता ॥

Shri Shiva Mahapuranam 3 Shatarudra Samhita

pdf was typeset on January 23, 2026

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*